

"HOME IS
WHERE THE
HEART IS"

FYSIEKE EN SYMBOLISCHE PLACE-MAKING
ONDER (TOEKOMSTIGE) TINY HOUSE
BEWONERS IN NEDERLAND

Judith R. Antonides
S3271617
Masterthesis Cultural Geography 2017-2018
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
Dr. B. van Hoven
Groningen, september 2018

Voorbeeld van een mobiel en off-grid tiny house. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie: *'Home is where the Heart is: Fysieke en symbolische place-making onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland'*. Deze scriptie omvat een kwalitatief onderzoek, door middel van het houden van semigestructureerde interviews, naar het *place-making* proces onder veertien (toekomstige) tiny house eigenaren binnen de Nederlandse context, en hun onderliggende redenen hiervoor. In het kader van mijn afstuderen van de Master Cultural Geography aan de Rijksuniversiteit Groningen heeft het scriptieonderzoek, in de periode van augustus 2017 tot en met september 2018, plaatsgevonden.

Mijn interesse in tiny houses ontstond in maart 2017 naar aanleiding van het lezen van het artikel "Welkom in mijn minihuis" in Trouw, aan de eettafel bij mijn ouders thuis. Hiermee was het onderzoeksonderwerp van mijn scriptie direct bepaald. Samen met mijn scriptiebegeleider, Bettina van Hoven, die al even enthousiast was over dit 'typisch Cultureel Geografische' onderzoeksonderwerp, heb ik uiteindelijk de centrale doelstelling van de scriptie bepaald.

In de eerste plaats wil ik Bettina dan ook erg bedanken voor al haar opbouwende en nuttige feedback, per mail, telefoon en tijdens onze afspraken bij het Zernike of University College. Daarnaast dacht je ook altijd met mij mee in de vorm van het doorsturen van krant- of tijdschriftartikelen over tiny houses of het aandragen van een bevriend architecte om met mij te 'sparren' over tiny housing.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar de veertien (toekomstige) tiny house bewoners die deelnamen aan het onderzoek; voor de uitgebreide en interessante gesprekken die ik met hen had en hun aanstekelijke enthousiasme ten aanzien van tiny house-living en hun (toekomstige) tiny house. Daarbij was ook de gastvrijheid die ik bij hen ervaren heb noemenswaardig: zo kreeg ik voorafgaand aan de interviews door alle huidige bewoners een persoonlijke rondleiding door en rondom hun tiny house en werd mij bovendien meer dan eens een zelfbereide, al dan niet veganistische, lunch of maaltijd voorgeschoteld. Ik kijk dan ook met veel plezier terug op mijn veldwerk periode!

Ten slotte wil ik ook mijn ouders, zus en vriend(en) bedanken, die mij tijdens het schrijven van de scriptie gemotiveerd en gesteund hebben. Daarnaast hebben de gezamenlijke brainstormsessies ertoe geleid dat zij zichzelf inmiddels ook als experts op het gebied van tiny housing kunnen beschouwen.

Door middel van dit masteronderzoek hoop ik dat ik u als lezer(s) een inkijk zal kunnen geven in het fysieke en symbolische *place-making* proces onder veertien (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland, evenals hun intrinsieke motivaties voor tiny house-living, in relatie tot het bredere kader van *intentional* woonvormen.

Ik wens u veel leesplezier toe!

Judith Antonides

Groningen, september 2018

Samenvatting

De tiny house beweging is een recente ontwikkeling op het gebied van wonen in Nederland, waarbij de wens van bewoners centraal staat om in duurzame, vrijstaande en kleinschalige woningen te wonen, met in het algemeen een maximale vloeroppervlakte van 50 m², en deze vaak ook zelf te bouwen. De centrale doelstelling binnen dit Cultureel Geografische masteronderzoek naar tiny house-living is het verkrijgen van een dieper inzicht in het fysieke en symbolische *place-making* proces onder veertien (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland, en hun onderliggende motieven hiervoor. In plaats van de echte namen van respondenten zijn in de scriptie pseudoniemen gebruikt, zodat hun privacy gewaarborgd wordt.

Het concept *place-making* wordt binnen de context van het onderzoek uitgelegd als het (individuele) proces waarbij 'ruimten' door mensen in betekenisvolle 'plaatsen' getransformeerd worden, zowel in fysieke als in symbolische zin (zie ook Stokowski, 2002; Gieryn, 2000). Het tiny house en de woonomgeving zijn hierbij de centrale plaatsen binnen het onderzoek, welke door respondenten op verschillende fysieke en symbolische manieren worden gecreëerd en vormgegeven op basis van intrinsieke motivaties, zoals het verkleinen van de ecologische voetafdruk en het creëren van meer financiële en mentale vrijheid. In het oog springende fysieke *place-making* activiteiten onder (toekomstige) tiny house bewoners blijken het zelf ontwerpen en/of bouwen van het tiny house, het 'ontspullen' en het vormgeven van de woonomgeving te zijn, bijvoorbeeld door het gezamenlijk creëren van een tiny house woongemeenschap. Daarbij vindt symbolische *place-making* onder respondenten plaats, door de emotionele betekenis die zij geven aan hun (zelfgebouwde) tiny house, wat zich sterk uit in de persoonlijke band die de meeste bewoners ervaren ten opzichte van hun woning. Ook komt naar voren dat vrijwel alle bewoners zich sterk identificeren met het tiny house, en hun (al dan niet) aanwezige bezittingen, gezien hierdoor hun persoonlijke ideologieën en leefwijzen (in fysieke zin) worden gerepresenteerd.

Het fysieke en symbolische *place-making* proces onder de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek wordt bovendien gerelateerd aan aspecten van *place-making* die onder bewoners van andere *intentional* woonvormen, zowel in rurale als stedelijke gebieden, terug te zien zijn. Bij een *intentional community* of woonvorm staan individuele en/of gezamenlijke ideologieën en doelstellingen onder bewoners centraal (Meijering et al., 2006), waar het nastreven van een duurzame leefwijze en het bewust wonen in rurale en afgelegen gebieden, in tegenstelling tot stedelijk gebied, voorbeelden van zijn.

Lijst met afbeeldingen en tabellen

- Afbeelding 1.1* Voorbeeld van een tiny house met multifunctioneel gebruik van de beschikbare woonruimte.
- Afbeelding 2.1* Wordcloud waarin de belangrijkste aspecten van een tiny house volgens respondenten.
- Afbeelding 2.2* Een lokaal georganiseerde ‘open dag’ door tiny house bewoners.
- Afbeelding 2.3* Officiële straatnaam van het eerste ‘tiny house straatje’ in Hardegarijp (Friesland).
- Afbeelding 2.4* Deelnemers aan het ‘Lutje Hoeskes event’ op 23 september 2017 in Groningen.
- Afbeelding 3.1* Voorbeeld van een rurale ecologische woongemeenschap.
- Afbeelding 3.2* Voorbeeld van een *off-grid* woning.
- Afbeelding 3.3* Voorbeeld van een *cohousing* initiatief.
- Afbeelding 3.4* Voorbeeld van een *smart* woning.
- Afbeelding 3.5* Het driedelige *place attachment* model uit Scannell en Gifford (2010).
- Afbeelding 4.1* Interviewsetting op het woonterrein van een respondent.
- Afbeelding 4.2* Persoonlijke bedankjes voor respondenten.
- Afbeelding 4.3* Een zelfbereide veganistische maaltijd door respondent Jacob.
- Afbeelding 5.1* Bak waarin respondent Jacob zijn eigen groenafval met behulp van wormen composteert.
- Afbeelding 5.2* Opslagtank voor regenwater bij het *off-grid* tiny house.
- Afbeelding 5.3* Moerasfilter of helofytenfilter bij het *off-grid* tiny house.
- Afbeelding 5.4* *Off-grid* filtermechanisme en pomp voor regenwater.
- Afbeelding 5.5* Waterbesparend toilet in een *on-grid* tiny house.
- Afbeelding 5.6* Voorbeeld van een mobiel tiny house gebouwd op een trailer.
- Afbeelding 5.7* Voorbeeld van een vaststaand tiny house.
- Afbeelding 5.8* Landgoed als voorbeeld van een ‘groene’ tiny house woonlocatie in meer afgelegen gebied.
- Afbeelding 5.9* Tiny Housing BouwExpo als voorbeeld van een tiny house woonlocatie in stedelijk gebied.
- Afbeelding 5.10* Gezamenlijke werkplaats van een tiny house woongemeenschap.
- Afbeelding 5.11* Gezamenlijke moestuin, volgens de permacultuur ideologie, van een tiny house woongemeenschap.
- Afbeelding 5.12* Een tiny house in aanbouw.
- Afbeelding 5.13* Handgemaakte schaal van respondent Marnix.
- Afbeelding 5.14* Knutselwerkje gemaakt door de kleinkinderen van respondent Mirjam.
- Afbeelding 5.15* Multifunctionele Aleppo-zeep van respondent Marnix.
- Afbeelding 5.16* Schets van het gepersonaliseerde tiny house ontwerp door respondent Marnix.
- Afbeelding 5.17* De Tiny House Jamboree in Almere.
- Tabel 4.1* Typen primaire vragen en bijbehorende interviewgide voorbeelden.
- Tabel 4.2* Respondentkarakteristieken (bij aanvang interviews).
- Tabel 4.3* Fragment van het eerste codeboek.
- Tabel 4.4* Tweede codeboek (deels) op basis van axial coding.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting	2
Lijst met afbeeldingen en tabellen	3
1. Inleiding	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Het tiny house	7
1.3 De beweging	9
1.3.1 Oorsprong en ontwikkeling	9
1.3.2 Visies en kenmerken van (leden van) de tiny house beweging	9
1.4 Centrale doelstelling onderzoek	10
1.5 Eerder (Cultureel Geografisch) onderzoek tiny housing en andere <i>intentional</i> woonvormen... ..	10
1.6 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	11
1.7 Opbouw scriptie	12
2. Tiny houses binnen dit onderzoek	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Definities van een 'tiny house' volgens de respondenten binnen het onderzoek	13
2.3 De tiny house beweging in Nederland	15
3. Theoretisch kader	20
3.1 Inleiding	20
3.2 Fysieke en symbolische <i>place-making</i>	20
3.2 Fysieke en symbolische <i>place-making</i> en tiny housing binnen het bredere kader van <i>intentional</i> woonvormen	21
3.2.1 <i>Intentional</i> woonvormen binnen rurale context: <i>Intentional communities</i> en <i>off-grid living</i>	21
3.2.2 <i>Intentional</i> woonvormen binnen stedelijke context: <i>Cohousing</i> initiatieven en <i>smart home-living</i>	24
3.3 Link met ervaringen van <i>place attachment</i> onder bewoners van <i>intentional</i> woonvormen	26
4. Methodologie	28
4.1 Inleiding	28
4.2 Onderzoeksmethode: Semigestructureerd interviewen	28
4.2.1 Interviewgide	28
4.2.2 Voordelen en nadelen van semigestructureerd interviewen	29
4.2.3 Respondenten, selectie en rekrutering	30
4.2.4 Interviewlocatie	32
	4

4.2.5 Verloop interviews	33
4.2.6 Kwaliteit interviewdata	35
4.2.7 Aanvullende contextuele informatie.....	35
4.3 Onderzoek ethiek	36
4.3.1 Ethische overwegingen	36
4.3.2 Positionality	37
<i>Ontspullen, hugs en veganistisch eten</i>	37
4.4 Data analyse	38
4.4.1 Data beschrijven.....	38
4.4.2 Data classificeren.....	39
4.4.3 Data verbinden	41
5. Fysieke en symbolische <i>place-making</i> onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland	45
5.1 Inleiding.....	45
5.2 Motivaties voor tiny house-living.....	45
5.2.1 Ecologische voetafdruk verkleinen.....	46
<i>Off-grid versus on-grid tiny houses</i>	47
5.2.2 Financiële en mentale vrijheid	51
<i>Mobiele versus vaststaande tiny houses</i>	52
5.2.3 Meer buitenruimte	54
5.2.4 Vormen van- en wonen in een tiny house woongemeenschap.....	57
5.3 Het tiny house: Fysieke en symbolische <i>place-making</i>	62
5.3.1 Fysieke <i>place-making</i> gerelateerd aan het (toekomstige) tiny house	62
<i>Het zelf ontwerpen en/of bouwen van het tiny house</i>	62
<i>Het minimaliseren en selecteren van bezittingen ('ontspullen')</i>	65
5.3.2 Symbolische <i>place-making</i> gerelateerd aan het (toekomstige) tiny house en tiny house-living	67
<i>Bonding met het tiny house: Het 'kennen' van de woning</i>	67
<i>Bonding met het tiny house: Gepersonaliseerd ontwerp</i>	68
<i>Bonding met het tiny house: (Een gevoel van) eigenaarschap</i>	69
<i>Identificatie met het tiny house en de (al dan niet) aanwezige objecten</i>	70
<i>Vertellen over tiny house-living</i>	72
6. Conclusies en aanbevelingen	74
6.1 Inleiding.....	74
6.2 Intrinsieke motivaties voor tiny house-living	74
6.3 Fysieke en symbolische <i>place-making</i> onder (toekomstige) tiny house bewoners.....	75

6.4 Conclusies onderzoek in relatie tot fysieke en symbolische <i>place-making</i> binnen het kader van <i>intentional</i> woonvormen.....	76
6.5 Aanbevelingen voor verder onderzoek naar tiny house-living	76
Literatuurlijst	78
Bijlagen	85
Bijlage 1 Interviewgide	85
Bijlage 2 Informatiebrief en toestemmingsverklaring voor respondenten.....	88

1. Inleiding

1.1 Inleiding

In Hoofdstuk 1 volgt allereerst een introductie van het onderzoeksonderwerp tiny housing en de tiny house beweging (§ 1.2 en 1.3). Vervolgens komt in § 1.4 de centrale doelstelling van het masteronderzoek aan bod, die in gaat op het fysieke en symbolische *place-making* proces onder veertien (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland. In § 1.5 volgt een overzicht van de bestaande (Cultureel Geografische) literatuur omtrent tiny housing en *place-making* onder bewoners van andere *intentional* woonvormen, waarbij deze bewoners vaak ook voor deze manier van wonen kiezen vanuit een bepaalde ideologie (Meijering et al., 2007). Hierop aansluitend wordt in § 1.6 ingegaan op de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van het onderzoek. Ten slotte volgt de opbouw van de scriptie in § 1.7.

1.2 Het tiny house

Tiny housing omvat het wonen in- en bouwen van kleinschalige, vrijstaande en duurzame woningen, bedoeld voor permanente bewoning, waarbij in het algemeen een maximale vloeroppervlakte geldt van 50 m² (Jonker, 2017a; Murphy, 2014). Het duurzame karakter van een tiny house komt in fysieke zin naar voren in het design van de woning, dat vaak gebouwd is van gerecyclede en *bio-based* materialen om de ecologische voetafdruk van bewoners te verkleinen (Jonker, 2017a; Wu & Hyatt, 2016). Volgens Moos et al. (2006) wordt met de term 'ecologische voetafdruk' de ecologische impact van mensen aangeduid die overeenkomt met de hoeveelheid natuur die individuen innemen om te leven. *Bio-based* materiaal is afgeleid van biomassa en betreft natuurlijk materiaal, zoals bijvoorbeeld (duurzaam) hout, stro en schapenwol. Bovendien is *bio-based* materiaal vaak biologisch afbreekbaar en herbruikbaar (Van den Oever et al., 2017; Haas, 2015). Daarbij komt dat tiny houses zowel *off-grid* als *on-grid* gebouwd kunnen worden. Een *off-grid* tiny house is, in tegenstelling tot een *on-grid* tiny house, niet aangesloten op het publieke waternet, elektriciteitsnet en rioleringsstelsel (Ryker, 2007). Naast het doorgaans milieuvriendelijke design van een (zelfgebouwd) tiny house, wordt ook bij het ontwerp vaak slim en multifunctioneel gebruik gemaakt van de beschikbare woonruimte (Jonker, 2017a; Ford & Gomez-Lanier, 2017). Zo bevinden woonkamer en slaapkamer zich meestal in dezelfde ruimte en hebben de aanwezige meubels en objecten in het tiny house vaak meerdere functies (zie afbeelding 1.1). Ten slotte komen tiny houses zowel in mobiele als vaststaande vorm voor, waarbij de mobiele varianten doorgaans op trailers gebouwd zijn (Fischbach, 2017).

In § 1.2 volgt een beschrijving van de tiny house beweging, waarbij de oorsprong, ontwikkeling en een aantal van de centrale visies en kenmerken van (leden van) de beweging beschreven worden.

Afbeelding 1.1 Voorbeeld van een tiny house met multifunctioneel gebruik van de beschikbare woonruimte. Het slaap-, eet- en woongedeelte bevinden zich in dezelfde ruimte en de aanwezige meubels hebben meerdere functies. Zo dient de trap hier ook als boekenkast. (Bron: Judith Antonides, 2017)

1.3 De beweging

1.3.1 Oorsprong en ontwikkeling

De tiny house beweging kan beschouwd worden als een recente, sociale beweging en een 'uniek bouw- en wooninitiatief', waarbij de centrale doelstelling is om de schadelijke impact van wonen en leven door bewoners op het milieu te verkleinen (Wu & Hyatt, 2016). De beweging komt oorspronkelijk uit de Verenigde Staten, waarbij het wonen in mobiele tiny houses (of *trailer homes*) geschikt bleek voor gedupeerden van de orkaan Katrina in 2005. Mobiele tiny houses konden bij eventuele nieuwe orkanen gemakkelijk verplaatst worden naar veiligere gebieden. Daarnaast was het een uitkomst voor inwoners die hun hypotheek of huur niet meer konden betalen vanwege de heersende huizen crisis en economische recessie rond het jaar 2006. Echter, is het precieze begin van de tiny house beweging volgens Vail (2006) niet duidelijk aan te wijzen, in verband met de illegale status van tiny housing in de Verenigde Staten. Met name in het beginstadium van de beweging bleven toenmalige tiny house bewoners vaak 'onder de radar' en buiten het gezichtsveld van de overheid op illegale woonlocaties, zoals campings en agrarische gebieden.

De opkomst en populariteit van de tiny house beweging werd echter gestimuleerd door een groeiende interesse in duurzaamheid en het verlangen naar een simpeler en effectiever leven onder inwoners van verschillende Westerse samenlevingen. In de afgelopen jaren heeft de beweging zich dan ook uitgebreid naar andere Westerse landen (Bartlett, 2016), zoals Japan, Zweden en Nederland. Dankzij de toenemende populariteit van de beweging, groeit ook het aantal legale woonlocaties waar men in een tiny house kan wonen binnen deze landen (Ford & Gomez-Lanier, 2017). Het vinden van een permanente en officiële woonlocatie blijft echter met name voor bewoners van een mobiel en *off-grid* tiny house vaak nog een uitdaging (zie Hoofdstuk 2).

Daarbij komt tiny housing vaak binnen verschillende landen en contexten, bijvoorbeeld in stedelijke of meer rurale en afgelegen gebieden, vaak op andere manieren tot uiting in het landschap. Dopper en Geuting (2017) maken hierbij een onderscheid in tiny housing en micro-wonen als twee verschillende vormen van 'klein wonen'. Zo komen micro-woningen vaak in meer stedelijke gebieden voor, waarbij het gaat om kleinschalige en multifunctioneel ingedeelde woningen in gestapelde vorm, zoals 'micro-appartementen' in grote steden als Tokyo (Maghribi et al., 2015) en Amsterdam. Daarentegen komen tiny houses volgens Dopper en Geuting (2017) in het algemeen meer voor binnen rurale of afgelegen gebieden, bijvoorbeeld aan de rand van steden, met name vanwege de wens van bewoners om dicht bij de natuur te leven en zelfvoorzienend te zijn. Het vinden van een meer 'groene' en afgelegen woonlocatie kan voor tiny house bewoners in Nederland echter een probleem vormen, gezien een dergelijk gebied, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten, hier minder beschikbaar is. Uit dit onderzoek zal blijken dat tiny house bewoners, met name van *on-grid* tiny houses, naast 'groene' en afgelegen woonlocaties, soms ook bewust kiezen voor een woonlocatie in stedelijke gebieden.

1.3.2 Visies en kenmerken van (leden van) de tiny house beweging

Chatterton (2005) stelt dat sociale bewegingen in het algemeen streven naar het hebben van onder meer autonomie, vrijheid en zelforganisatie. Ook draagt een sociale beweging vaak bij aan de 'creatie van nieuwe, opzichzelfstaande en alternatieve plaatsen' (Pepper, 2005). Deze aspecten zijn ook als volgt terug te zien bij de tiny house beweging.

In de eerste plaats is een in het oog springend kenmerk van de beweging dat veel (toekomstige) bewoners van tiny houses hun duurzame en kleinschalige woning zelf ontwerpen en bouwen (Mutter, 2013). Het zelf ontwerpen en bouwen van een tiny house biedt dan ook een gevoel van autonomie en vrijheid onder bewoners, omdat zij de woning zo kunnen afstemmen op hun persoonlijke voorkeuren en (alternatieve) levenswijze, in tegenstelling tot bestaande woonvormen en woningen binnen de traditionele woningmarkt die veelal volgens wettelijke standaarden tot stand zijn gekomen (Mingoya, 2015). Daarnaast biedt zelfbouw vaak ook financieel voordeel voor tiny house bewoners (Fischbach, 2017). Blunt en Dowling (2006) spreken hierbij over het begrip *housing*

policy, waarbij zij stellen dat overheden doorgaans nog een grote rol hebben bij het bepalen van wat voor soort woningen zijn er gebouwd worden, waar ze gebouwd worden, welke vormen van eigendomsrecht gelden en wat de kosten van het wonen zijn. In het geval van tiny housing streven bewoners dan ook vaak, door het ontwerpen en bouwen van hun tiny house, naar het krijgen van een groter aandeel bij de *housing policy* ten aanzien van hun woning.

Daarnaast stelt Vail (2016) dat, naast het verduurzamen van de woning (zie § 1.2), het bewust minimaliseren van de eigen woonruimte om zo een simpeler leven te kunnen leiden met minder financiële lasten een andere belangrijke doelstelling onder leden van de tiny house beweging is. Om deze reden kan de beweging ook gezien worden als een *bottom-up* reactie op een comfortabele leefstijl, waarbij persoonlijke succes en zekerheid gesymboliseerd worden door veel tastbare bezittingen en het hebben van een woning (Vail, 2016). Zo draagt tiny housing bij aan nieuwe vormen van eigenaarschap over een woning en de grond, waarbij tiny house bewoners, met name zij met een mobiel en *off-grid* tiny house, bijvoorbeeld een gedeelte van de agrarische grond van een boer pachten of samen met andere tiny house bewoners een stuk braakliggende grond kopen of huren, waarop zij gezamenlijk een tiny house woongemeenschap vormen (zie ook Bartlett, 2016).

Na deze eerste verkenning van het onderzoeksonderwerp tiny housing, en de achterliggende beweging, volgt in § 1.4 de centrale doelstelling van dit masteronderzoek, waarbij de focus ligt op het (individuele) *place-making* proces onder tiny house bewoners.

1.4 Centrale doelstelling onderzoek

'Home is where the heart is... die tekst symboliseert een tiny house voor mij.' – Fenna (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

Het is begin september 2017 als ik bij respondent Fenna, een toekomstig tiny house bewoonster, aan de keukentafel zit voor een interview in het kader van mijn masteronderzoek naar tiny house-living. Tijdens dit interview wordt mij, naar aanleiding van haar bovengenoemde citaat en uitleg, de titel en focus van de scriptie duidelijk. Zo duidt de uitdrukking *Home is where the Heart is* in de eerste plaats op de bewuste keuze voor het wonen in een tiny house, en het vaak ook zelf bouwen hiervan. De keuze voor tiny house-living is, zoals Dopper en Geuting (2017) ook stellen, vaak gebaseerd op diepere, persoonlijke ideologieën en doelstellingen, waaronder het verminderen van de schadelijke impact van wonen op het milieu en het leiden van een vrijer en eenvoudiger leven. Daarnaast verwijst de tekst *Home is where the Heart is* ook naar de sterke, emotionele band die respondenten binnen het onderzoek in het algemeen ervaren met hun (zelfgebouwde) tiny house.

De tweeledige, centrale doelstelling binnen het onderzoek is dan ook: *Het verkrijgen van een dieper inzicht in de motivaties voor tiny house-living en de hieraan gerelateerde fysieke en symbolische place-making activiteiten onder veertien (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland.* Het bestuderen van de fysieke en symbolische *place-making* activiteiten onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland is binnen de discipline van Culturele Geografie relevant, gezien deze groep nieuwe en betekenisvolle plaatsen creëren, in de vorm van tiny houses en bijbehorende woonlocaties, waar tiny house woongemeenschappen een voorbeeld van zijn.

Dit Cultureel Geografische masteronderzoek levert dan ook een bijdrage aan de reeds bestaande literatuur over tiny housing en andere *intentional* woonvormen (zie ook Hoofdstuk 3), waarvan in § 1.5 een overzicht volgt.

1.5 Eerder (Cultureel Geografisch) onderzoek tiny housing en andere *intentional* woonvormen

Gezien tiny housing een relatief recente ontwikkeling op het gebied van wonen binnen Westerse landen is, betreft het ook een vrij nieuw thema binnen het (Westerse) wetenschappelijke discours. Om deze reden was er bij de aanvang van het onderzoek nog weinig academische literatuur omtrent tiny house-living, evenals fysieke en symbolische *place-making* onder tiny house bewoners beschikbaar. Enkele auteurs, zoals Mutter (2013), Ford en Gomez-Lanier (2017) en Vail (2016),

schreven al eerder over tiny house-living, met name binnen de Noord-Amerikaanse context. Passages uit sommige van deze onderzoeken naar tiny house-living zullen dan ook terugkeren als contextuele informatie binnen dit masteronderzoek.

In de eerste plaats staat binnen het onderzoek van milieuwetenschapper Mutter (2013) de overconsumptie binnen Westerse landen centraal als probleemstelling, waarbij zij de mogelijkheden onderzoekt van *intentional* en kleinschalige woonvormen, waaronder tiny housing. Meer specifiek gaat Mutter hierbij in op de motivaties voor tiny house-living onder Noord-Amerikaanse tiny house bewoners en de uitdagingen die zij ten aanzien van het wonen in tiny houses als legale woonvorm ondervinden. Het onderzoek, in het kader van Consumer Sciences, van Ford en Gomez-Lanier (2017) omvat daarnaast een overzicht van de literatuur rondom de algemene tiny house beweging, waarbij zij het duurzame karakter van beweging volgens een holistische benadering onderzoeken. Daarbij gaat Vail (2016) vanuit een juridische discipline in op de legalisering van de tiny house beweging in de Verenigde Staten. Haar focus ligt hierbij op een nieuwe vorm van eigenaarschap die de beweging teweeg brengt, waarbij het bewust minimaliseren van woonruimte centraal staat. Dit als tegenreactie op het wonen in *suburban mansions*, als de dan nog geldende norm binnen de Noord-Amerikaanse context.

Naast de bestaande literatuur rondom tiny housing is binnen de discipline Culturele Geografie, en daaraan gerelateerde disciplines, wel al onderzoek gedaan naar het (individuele) fysieke en symbolische *place-making* proces van bewoners bij andere *intentional* woonvormen, binnen rurale en stedelijke context, waarbij een bepaalde, gezamenlijke ideologie centraal staat. Zo hebben Meijering et al. (2007) onderzoek gedaan naar de creatie van *intentional* woongemeenschappen in rurale gebieden door de bewoners zelf, als tegenreactie op zaken als overconsumptie en materialisme die door hen vaak geassocieerd worden met het wonen in stedelijke gebieden. Daarnaast komt in het etnografische onderzoek van Sullivan (2016) het individuele *place-making* proces onder bewoners van een *cohousing* gemeenschap binnen de Noord-Amerikaanse stedelijke context naar voren, waarbij deze groep bewoners hun gezamenlijke collectieve waarden doorvoeren binnen de fysieke structuur van hun woongemeenschap (zie ook Hoofdstuk 3).

1.6 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Dit kwalitatieve onderzoek naar fysieke en symbolische *place-making* onder tiny house bewoners in Nederland zou in de eerste plaats een bijdrage kunnen leveren aan de tot nu toe bestaande wetenschappelijke literatuur omtrent tiny house-living binnen Westerse landen. Daarbij worden de leden van de tiny house beweging binnen eerder onderzoek, bijvoorbeeld in Vail (2016) en Gomez-Lanier (2017), vaak nog als een meer homogene groep beschreven, ten aanzien van hun centrale visie gerelateerd aan tiny house-living bijvoorbeeld. Om deze reden zal binnen dit onderzoek ook gefocust worden op de verschillen binnen deze groep, bijvoorbeeld ten aanzien van hun definitie(s) van een tiny house en het specifieke design van de woning. Ten slotte kan dit onderzoek naar tiny house-living binnen de bredere context van *intentional* woonvormen een nieuw inzicht bieden ten aanzien van *bottom-up place-making* processen binnen zowel de rurale als stedelijke context.

Het verschaffen van inzicht in het (individuele) *place-making* proces onder tiny house bewoners is ook in maatschappelijk opzicht relevant, gezien deze groep bewoners een bijdrage leveren aan het creëren van meer duurzame plaatsen, waaronder hun tiny houses en woonlocaties, in Nederland. Hierbij dragen zij vaak eigen verantwoordelijkheid voor het verkleinen van hun ecologische voetafdruk op het milieu (Bartlett, 2016), wat in het kader van de huidige milieuproblematiek, zoals bijvoorbeeld het toegenomen broeikaseffect, steeds meer gezien wordt als een noodzakelijkheid (Moos et al., 2006; Rijksoverheid, 2018a). Daarbij komt dat tiny house-living in het algemeen beschouwd kan worden als een kleinschalige woonvorm waarbij de leefbaarheid en het welzijn van de bewoners gewaarborgd is en bewoners daarnaast ook meer zeggenschap hebben en ervaren ten aanzien van hun (zelfgebouwde) woning (zie ook Dopper & Geuting, 2017). Volgens kennis- en netwerkorganisatie Platform 31 (2017) is een meer 'unieke woonidentiteit' in Nederland

dan ook steeds belangrijker geworden, waarbij 'wonen' tegenwoordig meer gekarakteriseerd wordt door diversiteit. Zo is en wordt de traditionele woningmarkt in Nederland uitgebreid met nieuwe woonvormen, waar tiny housing een voorbeeld van is, die meer aansluiten bij de specifieke voorkeuren en levenswijzen van bepaalde groepen inwoners.

1.7 Opbouw scriptie

Na de inleiding op het onderzoek in Hoofdstuk 1, zal In Hoofdstuk 2 'De tiny houses binnen dit onderzoek' een beschrijving volgen van de tiny house beweging binnen de Nederlandse context en de persoonlijke definities die de (toekomstig) tiny house bewoners binnen het onderzoek gaven van een tiny house. De centrale literatuur omtrent fysieke en symbolische *place-making*, zoals beschreven binnen het bredere kader van *intentional* woonvormen, komt in Hoofdstuk 3 'Theoretisch kader' aan bod. In Hoofdstuk 4 'Methodologie' wordt ingegaan op de toegepaste kwalitatieve onderzoeksmethode en wijze van data-analyse, waarbij ook gereflecteerd wordt op de ethische kwesties binnen het onderzoek. De onderzoeksresultaten uit de data-analyse worden vervolgens in Hoofdstuk 5 'Fysieke en symbolische *place-making* onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland' behandeld en verder uitgediept aan de hand van wetenschappelijke literatuur. Ten slotte volgen in Hoofdstuk 6 'Conclusies en aanbevelingen' de uiteindelijke bevindingen op de centrale onderzoeksdoelstelling, evenals aanbevelingen voor verder onderzoek naar tiny house-living.

2. Tiny houses binnen dit onderzoek

2.1 Inleiding

In Hoofdstuk 2 zal specifiek ingegaan worden definities die de (toekomstige) bewoners binnen het onderzoek geven van een 'tiny house' en zal ook de ontwikkeling van de tiny house beweging binnen specifiek de Nederlandse context beschreven worden.

Zo komen in § 2.2 allereerst een aantal persoonlijke definities van het concept 'tiny house' aan bod onder de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek. Uit de (verschillende) opvattingen die zij hebben van wat een tiny house is, en welke (fysieke) karakteristieken het omvat, blijkt dat een algemene definitie van tiny housing niet eenduidig te geven is.

Daarnaast volgt in § 2.3 een beschrijving van de ontwikkeling van de tiny house beweging in Nederland, waarbij ook ingegaan wordt op de wettelijke obstakels die tiny house bewoners hier soms tegenkomen bij de realisering van hun woning.

2.2 Definities van een 'tiny house' volgens de respondenten binnen het onderzoek

Zoals allereerst uit de interviews met de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek bleek, gaven zij vaak verschillende definities van het concept 'tiny house', naast de algemene definitie van Jonker (2017a) en Murphy (2014) (zie Hoofdstuk 1). Hieruit blijkt dat een algemene definitie van een tiny house niet eenduidig te geven is.

Zo noemden de veertien (toekomstige) bewoners verschillende aspecten van tiny housing die volgens hen van belang waren. Afbeelding 2.1 omvat in de eerste plaats, door middel van een *Wordcloud*, een overzicht van de frequentie waarin bepaalde aspecten genoemd werden door respondenten wanneer zij een tiny house definieerden. Hieruit blijkt dat naast de bepaalde fysieke kenmerken van een tiny house, zoals het kleine en duurzame design, ook het bewust kiezen voor tiny house-living op basis van een persoonlijke ideologie en doelstelling van belang zijn.

Daarnaast kwamen verschillen tussen de definities van respondenten naar voren ten aanzien van de maximale grootte van een tiny house (waarbij sommigen zelfs noemden dat zij een maximale oppervlakte van 25 m² aanhielden), een *on-grid* of *off-grid* design en de mate van betrokkenheid die bewoners, al dan niet, hadden bij het ontwerp- en bouwproces van hun woning. Onder sommige respondenten bestond onduidelijkheid over de maximale grootte van een tiny house, omdat die volgens hen wordt bepaald door de hoeveelheid ruimte die bewoners nodig denken te hebben om te kunnen leven. Hieronder volgen een aantal verschillende definities en aspecten van een tiny house die de respondenten binnen het onderzoek naar voren brachten:

'Voor mij is een tiny house natuurlijk klein, dus maximaal 50 m², hoewel ik dat al aan de grote kant vind. Dus om en nabij een beetje rond de 20 m². Daarnaast is een tiny house verplaatsbaar en zoveel mogelijk duurzaam en zelfvoorzienend gebouwd. En ook tenminste door de bewoners zelf ontworpen, maar het liefst ook nog zelfgebouwd, dus dat degene die er in woont ook zelf betrokken is bij het ontwerp- en het bouwproces.' – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een *off-grid* tiny house)

'Soms merk ik dat er een 'conflict' bestaat over de definitie van een tiny house. Het klopt dat er meerdere stromingen binnen de tiny house beweging zijn, maar het een is niet beter dan het andere in mijn optiek. Diversiteit moeten we daarbij omarmen. Voor mij is de definitie van een tiny house in de basis een kleine woning van maximaal 50 m², waar mensen bewust voor kiezen, en lage woonlasten wel hand in hand gaan met een duurzame leefstijl.' – Hielke (Man, 20-30 jaar, bewoner een *on-grid* tiny house)

'Juist over de definitie van een tiny house zijn heel veel discussies... Het is bijna een soort geloof... Voor mij de gedachte erachter dat je oprecht kijkt naar wat voor jou een goed huis is. En wat minder schadelijk is voor het milieu. Dus niet alleen maar het klassieke beeld, zoals zo'n woonwagenachtig tiny house.' – Gea (Vrouw, 50-60 jaar, bewoonster van een *on-grid* tiny house)

Uit de bovenstaande citaten van respondenten Suzan, Hielke en Gea bleek allereerst dat het duurzame aspect van een tiny house voor hen van belang was, zoals ook Mutter (2013) terugziet in haar onderzoek naar de Noord-Amerikaanse tiny house beweging. Daarnaast noemden Suzan en

Hielke beiden een maximale grootte van het tiny house van 50 m². Suzan stelt echter dat een vloeroppervlakte van 50 m² voor haar aan de grote kant is en noemt een verplaatsbaar en *off-grid* design als andere belangrijke, fysieke karakteristieken van een tiny house. Ook vindt ze de betrokkenheid van bewoner(s) bij het ontwerp- en bouwproces van de woning een vereiste. Hielke stelt echter dat alle typen tiny house, van *off-grid* en *on-grid* varianten tot aan mobiele en vaststaande designs, volgens hem horen bij de tiny house beweging. Zowel hij als Gea noemen hierbij de discussies die soms bestaan rondom de definitie van een tiny house onder leden van de tiny house beweging. Daarbij stipt Hielke ook de relatief lage woonlasten van het wonen in een tiny house aan (zie ook Mingoya, 2015), in combinatie met een milieuvriendelijke levenswijze van de bewoner(s). Dit laatstgenoemde aspect ziet Lorenzen (2012) ook terug in haar onderzoek naar 'groene' levenswijzen onder andere duurzame woning eigenaren in de Verenigde Staten.

Daarbij vinden zowel respondenten Marnix en Leo het zelfvoorzienende *off-grid* karakter van een tiny house een belangrijk aspect van tiny housing. Marnix stelt ook dat tiny house-living voor hem een permanente manier van wonen inhoudt (Dopper & Geuting, 2017), zoals overigens de meeste (toekomstige) tiny house bewoners, en dan met name uit de hogere leeftijdsgroepen, naar voren brachten. Leo noemt daarnaast dat een tiny house voor hem eerder een filosofie representeert dan een specifiek design, waarbij voor hem onder meer duurzaamheid en (financiële) vrijheid centraal staan. Evenals Suzan noemt hij het belang van de betrokkenheid van tiny house bewoners bij het ontwerpen en bouwen van hun woning (Mutter, 2013):

'Het feit dat ik er 365 dagen per jaar woon maakt een tiny house voor mij tot een volwaardige woning. Daarbij krijg je nu een soort tweedeling: met de tiny house beweging aan de ene kant en aan de andere kant de commerciële bedrijven. Die dan een rijtje van zes tiny houses neerzetten, die allemaal precies hetzelfde zijn en zijn aangesloten op elektriciteit... Voor mij hoort die stroming niet bij tiny housing. Maar laat mensen er maar lekker mee aan de loop gaan, zolang wij ons ding maar mogen blijven doen.' - Marnix (Man, 50-60 jaar, toekomstig bewoner van een *off-grid* tiny house)

'Tiny housing is meer een filosofie dan een bouwvorm wat mij betreft. En de tiny house filosofie gaat bijvoorbeeld over multifunctionaliteit, dat je de woonruimte economisch gebruikt, op meerdere manieren zeg maar. Maar het is nog veel meer dan dat natuurlijk, het gaat ook over duurzaamheid, dat je bewust bent van jouw impact op het milieu. En ook de vrijheid van plek is belangrijk, dat je hem misschien na tien jaar, als je de plek niet meer zo boeiend vindt ofzo, gemakkelijk kunt verplaatsen. En vrijheid qua geld, omdat je niet meer vast zit aan een hypotheek. Veel mensen nemen ook het heft in eigen handen, als ze het zelf bouwen bijvoorbeeld. Maar elk huisje is anders natuurlijk, daarom vind ik het moeilijk om te zeggen hoe een tiny house eruit ziet. Het zou mij er vooral om gaan dat het zelfvoorzienend, niet al te groot en een beetje multifunctioneel is.' – Leo (Man, 20-30 jaar, bewoner van een *off-grid* tiny house)

Afbeelding 2.1 Wordcloud waarin de belangrijkste aspecten van een tiny house, volgens de veertien respondenten binnen het onderzoek, zijn opgenomen. De grootte van de woorden/aspecten duiden hier op de mate van frequentie waarin het aspect genoemd werd binnen de definitie van een tiny house door de (toekomstig) bewoners. Hieruit blijkt dat belangrijke elementen van hun definitie van een tiny house onder meer waren: 'duurzaamheid', 'klein wonen' en 'het bewust kiezen'. (Bron: Judith Antonides, 2018)

2.3 De tiny house beweging in Nederland

'Ik denk dat de tiny house beweging ook een vorm van activisme is, ten aanzien van het her overdenken van wonen. Ik voel bij de beweging een *vibe* die te maken heeft met actie voeren, opnieuw voorop lopen, en pionieren. Die dingen trekken mij allemaal heel erg aan.' – Jippe (Man, 30-40 jaar, toekomstig bewoner van een tiny house)

Uit het bovenstaande citaat van respondent Jippe blijkt dat een doelstelling onder leden van de tiny house beweging in Nederland het creëren van een nieuwe manier van wonen is, waarbij duurzaamheid en het minimaliseren van woonruimte en bezittingen centraal staan (Wu & Hyatt, 2016; Vail, 2016). De vorm van 'activisme' heeft als doel om tiny housing een legale status te geven, soms tegen bestaande regelgeving in (Woonpioniers, 2016). Dit is in overeenstemming met Gieryn (2000), die stelt dat een plaats 'het object van collectieve actie' kan worden. Aan de opkomst van de tiny house beweging in Nederland liggen een aantal maatschappelijke trends ten grondslag, waaronder de toenemende interesse in duurzamer wonen en leven en een absolute en relatieve groei van het aantal eenpersoonshuishoudens in Nederland.

In de eerste plaats groeide de interesse in duurzamer wonen en leven sinds de jaren '80 onder inwoners van westerse landen, waaronder Nederland. Deze interesse ontstond met name vanuit de bezorgdheid over de toegenomen schade aan het milieu, waarvoor steeds meer bewijs, bijvoorbeeld door overheden en de media, geleverd werd (Peatti, 2010). Om de menselijke

voetafdruk op het milieu te verkleinen wordt ook door inwoners van onderaf geanticipeerd, door bijvoorbeeld over te gaan op meer milieubewuste vormen van consumeren (Peatti, 2010) en na te denken over- en het daadwerkelijk creëren van meer milieuvriendelijke manieren van wonen (Seyfang, 2010).

Daarnaast is het aantal eenpersoonshuishoudens in Nederland sinds 1971, in absolute zin, verviervoudigd tot bijna drie miljoen aan het begin van 2017. Hierdoor komt het relatieve aandeel eenpersoonshuishoudens, onder particuliere huishoudens, tegenwoordig neer op ongeveer veertig procent (CBS, 2017). Deze groei in het aantal eenpersoonshuishoudens kan verklaard worden aan de hand van het gegeven dat een groeiende groep jongeren en ouderen in Nederland, met name in de grotere steden, (bewust) alleen woont, bijvoorbeeld door een scheiding of het overlijden van een partner of als gevolg van het volgen van een studie of loopbaan (Jamieson & Simpson, 2013). Om deze reden nam ook de vraag naar meer betaalbare, kleinere en flexibele woonvormen toe, welke onder meer door woningcorporaties niet altijd geboden konden worden (FD, 2016).

Mede naar aanleiding hiervan werd in 2016 het eerste tiny house in Nederland gerealiseerd in Alkmaar, met hulp van sponsors en media aandacht, waarna meer tiny house initiatieven door het hele land volgden, zowel van particulieren als andere initiatiefnemers. Ook werd er een algemene Facebook *community* voor en door (toekomstige) tiny house bewoners in het leven geroepen, genoemd naar het samenwerkingsverband 'Tiny House Nederland', die in september 2018 ruim 25.000 leden telde. Volgens Woonpioniers (2016) noemt de eerste generatie tiny house bewoners in Nederland zichzelf ook wel 'pioniers', zoals ik ook ondervond bij de respondenten binnen het onderzoek, omdat zichzelf als de eerste vertegenwoordigers van tiny house-living in Nederland beschouwen. Activiteiten die de leden van de tiny house beweging in Nederland ondernemen zijn onder meer het organiseren van evenementen, lezingen en open dagen om andere geïnteresseerden te inspireren en enthousiasmeren voor tiny house-living, om zo maatschappelijk draagvlak te creëren voor tiny housing als legale woonvorm in Nederland (zie afbeelding 2.2).

Afbeelding 2.2 Voorbeeld van een lokaal georganiseerde 'open dag' door tiny house bewoners, die ik in september 2017 bezocht. Tijdens deze open dag kregen geïnteresseerden informatie over tiny house-living en was er daarnaast de mogelijkheid om verschillende typen tiny houses te bezichtigen. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Daarbij komt dat (toekomstige) bewoners zich vaak verenigen in lokale tiny house initiatiefgroepen, om zo de krachten te kunnen bundelen bij het vinden van een woonlocatie voor hun tiny house in de desbetreffende woonregio (Jonker, 2017c). De oprichting van dergelijke initiatiefgroepen is soms noodzakelijk, gezien het feit dat de bestaande regelgeving rondom wonen in Westerse landen vaak nog een obstakel vormt voor tiny house eigenaren, bijvoorbeeld ten aanzien van het vinden van een legale woonlocatie (Vail, 2016). Zo is het Bouwbesluit in Nederland een wet waarmee (toekomstige) tiny house bewoners te maken krijgen, omdat hierin de algemene voorschriften vermeld staan waaraan een nieuwgebouwde woning moet voldoen, om middels een omgevingsvergunning een legale status voor permanente bewoning te krijgen (Jonker, 2017c). Een (zelfgebouwde) woning moet volgens het Bouwbesluit dan ook altijd veilig gebouwd zijn, waarbij het bouwwerk geen gevaar mag vormen voor de gezondheid van de bewoner(s) (Rijksoverheid, 2012). Soms blijkt de minimale oppervlakte van tiny houses echter niet te voldoen aan de minimaal vereiste vloeroppervlakte van woningen volgens het Bouwbesluit (Jonker, 2017c). Daarbij komt dat het zelf ontwerpen en bouwen van een tiny house soms gepaard gaat met de angst voor veiligheidsrisico's, gezien het feit dat bewoners niet altijd beschikken over professionele bouwkennis (Mutter, 2013). Ook blijkt het vinden van een legale en permanente woonlocatie met name een uitdaging in het geval van mobiele en *off-grid* tiny houses, gezien dit type volgens de wet beschouwd wordt als 'roerend goed' wat officieel niet bestemd is voor permanente bewoning. Ook Mutter (2013) signaleert wettelijke obstakels bij het vinden van een legale woonlocatie met name onder de eigenaren van mobiele en *off-grid* tiny houses. Daarbij constateert Bevan (2011) ook onder andere mobiele woonvormen in Engeland, waaronder woonboten, dat deze vaak nog een niet-permanente en illegale status hebben.

In het geval van vaststaande tiny houses, die zoals eerder genoemd vaker onderdeel zijn van een groter project dat geïnitieerd is door bijvoorbeeld (duurzame) architectenbureaus, is het verkrijgen van een legale status voor permanente bewoning meer waarschijnlijk. Zo kregen de bewoners van het eerste 'tiny house straatje' in Friesland een officieel woonadres toegewezen, doordat voor dit project draagvlak was gecreëerd door de lokale gemeente Tietjerksteradeel en het tiny house ontwerp bureau Mill Home BV (zie afbeelding 2.3). Daarnaast kunnen bewoners van dergelijke vaststaande en niet zelfgebouwde tiny houses in Nederland bij sommige banken een speciale hypotheek afsluiten voor een duurzaam gebouwde woning (RVO, 2018). Een zogenaamde 'Groenhypotheek' bij de Rabobank is hier een voorbeeld van.

Afbeelding 2.3 De bewoners van het eerste 'tiny house straatje' in Hardegarijp (Friesland) kregen met behulp van de gemeente de bovenstaande officiële straatnaam toegewezen. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Binnen de huidige en nieuwe regelgeving zijn echter meer mogelijkheden gekomen voor tiny housing in het algemeen. Zo zal er binnen de nieuwe Omgevingswet (2021) meer ruimte zijn voor particuliere initiatieven (Rijksoverheid, 2018b), waaronder bijvoorbeeld de aanvraag voor een legale woonlocatie vanuit een lokale tiny house initiatiefgroep, waarbij de desbetreffende gemeenten hier op maat op kunnen anticiperen. Ook worden verschillende bijeenkomsten en evenementen vanuit overheid en gemeenten georganiseerd, zoals het 'Lutje Hoeskes evenement' dat op 23 september 2017 in Groningen plaatsvond. Het doel was in dialoog te gaan met (toekomstige) bewoners over de mogelijkheden rondom het realiseren van verschillende vormen van tiny housing in Nederland (zie afbeelding 2.4).

Afbeelding 2.4 Deelnemers aan het 'Lutje Hoeskes event' op 23 september 2017 in Groningen. Tijdens dit evenement gaven verschillende architectenbureaus en particulieren lezingen over tiny housing. Daarnaast konden bezoekers met hen en beleidsmedewerkers in dialoog gaan over tiny housing en het aanwijzen van mogelijke locaties voor het plaatsen van tiny houses in en rond de stad Groningen. (Bron: Judith Antonides, 2017)

In Hoofdstuk 2 kwamen de (verschillende) definities van een 'tiny house' volgens een aantal respondenten binnen het onderzoek aan bod. Daarnaast is ook specifiek ingegaan op de Nederlandse context waar binnen de tiny houses binnen het onderzoek gevestigd zijn. Hierop aansluitend volgt in Hoofdstuk 3 'Theoretisch kader' een beschrijving van de centrale literatuur ten aanzien van fysieke en symbolische *place-making* onder tiny house bewoners, binnen het bredere kader van *intentional* woonvormen.

3. Theoretisch kader

3.1 Inleiding

In Hoofdstuk 3 volgt een beschrijving van de centrale theorie binnen het onderzoek, namelijk fysieke en symbolische *place-making* (Gieryn, 2000), binnen de bredere context van *intentional* woonvormen. Daarnaast zal hierbij een link gemaakt worden naar de ervaringen van *place attachment* onder bewoners van *intentional* woonvormen ten opzichte van hun woning of woongemeenschap, wat verder uitgediept wordt aan de hand van het driedelige *place attachment* model van Scannell en Gifford (2010).

In § 3.2 volgt allereerst een overzicht van de Cultureel Geografische literatuur ten aanzien van het fenomeen fysieke en symbolische *place-making* in algemene zin. Vervolgens komt in § 3.3 een beschrijving van *place-making* processen onder bewoners van rurale en stedelijke *intentional* woonvormen naar voren. Vanwege de vaak positieve band die de bewoners van dergelijke woonvormen ervaren ten aanzien van hun woningen en woongemeenschappen, wordt in § 3.4 ingegaan op de link tussen de *grassroots place-making* processen en ervaringen van (positieve) *place attachment* onder deze specifieke groep. Het fenomeen *place attachment*, ofwel de (positieve) emotionele band die individuen ten opzichte van specifieke plaatsen ervaren, zal om deze reden nader besproken worden aan de hand van het driedelige *place attachment* model van Scannell en Gifford (2011).

3.2 Fysieke en symbolische *place-making*

Stokowski (2002) en Toolis (2017) omschrijven *place-making* als het proces waarbij mensen van een 'ruimte' een 'plaats' creëren. Oakes en Price (2008) stellen dat de termen 'ruimte' en 'plaats' vaak uitwisselbaar toegepast worden, terwijl cultureel geografen hier tussen een duidelijk onderscheid maken. Zo wordt een 'ruimte' beschouwd als een meer abstracte dimensionaliteit, bijvoorbeeld diepte, volume en oppervlakte, geassocieerd met oneindigheid en leegte (Oakes & Price, 2008; Cresswell, 2004). Daarentegen kan een 'plaats' gedefinieerd worden als een ruimte waaraan mensen op verschillende manieren betekenis geven en waar zij zich op een bepaalde manier mee verbonden voelen (Cresswell, 2004).

Volgens Gieryn (2000) hebben plaatsen daarnaast zowel een materiële als een immateriële vorm. Zo kan een plaats enerzijds beschouwd worden als een fysieke locatie, op groot schaalniveau, zoals een continent, land of stad, en anderzijds ook op klein schaalniveau, zoals een woning (Lewicka, 2011). Het immateriële aspect van een plaats omvat daarnaast de symbolische betekenis die mensen er aan toekennen in de vorm van emoties, herinneringen en waarden (Gieryn, 2000; Berti et al. 2018). Ook representeert een plaats vaak de dagelijkse ervaringen van mensen, gezien zij plaatsen op vele manieren actief vormgeven (Dazkir, 2018). Dit laatste is volgens Toolis (2017) een voorbeeld van *place-making*, waarbij het versterken van de verbinding tussen mensen en de plaatsen die zij delen, bijvoorbeeld openbare ruimten, centraal staat. Binnen dit masteronderzoek staat echter het creëren van nieuwe, kleinschalige plaatsen centraal, namelijk het tiny house en de bijbehorende woonomgeving, door veertien (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland. Vanclay (2008) stelt dan ook dat *place-making* zowel op institutioneel niveau, bijvoorbeeld door overheden en planners, als ook op individueel niveau, door bewoners zelf kan plaatsvinden.

Een *place-making* proces kan daarbij volgens Gieryn (2000) bestaan uit zowel fysieke als symbolische activiteiten. Voorbeelden van fysieke *place-making* activiteiten zijn het ontwerpen, bouwen, aanleggen en gebruiken van plaatsen (Gieryn, 2000), bijvoorbeeld door er te wonen. Daarnaast worden plaatsen ook op symbolische wijze gecreëerd door het herinneren, voorstellen, voelen en interpreteren van-, vertellen over- of identificeren met plaatsen (Gieryn, 2000). In Berti et al. (2018) komt naar voren dat mensen een ruimte kunnen inbedden met identiteit, waardoor deze verandert in een 'unieke plaats in het universum'. Massey en Jess (1995) omschrijven een 'identiteit' daarbij als de wijze waarop men betekenis geeft aan zichzelf, waar het naleven van een persoonlijke ideologie en specifieke levenswijze belangrijke onderdelen van kunnen zijn.

In § 3.2 volgt een beschrijving van fysieke en symbolische *place-making* activiteiten onder tiny house bewoners, gerelateerd aan het bredere kader van *place-making* processen onder bewoners van andere *intentional* woonvormen in rurale en stedelijke gebieden.

3.2 Fysieke en symbolische *place-making* en tiny housing binnen het bredere kader van *intentional* woonvormen

Zoals in Hoofdstuk 1 en 2 al naar voren kwam, blijkt dat tiny house bewoners bewust kiezen voor het bouwen van- en het wonen in tiny houses op basis van persoonlijke, en vaak duurzame, ideologieën en doelstellingen. Swidler (1986) definieert een 'ideologie' als een persoonlijke en zelfbewuste opvatting die mensen op verschillende manieren benadrukken, bijvoorbeeld door erover te vertellen of deze opvatting bewust na te leven. Dopper en Geuting (2017) stellen dan ook dat onder tiny house bewoners specifieke, persoonlijke ideologieën naar voren komen, waaronder het verkleinen van de ecologische voetafdruk, het creëren van (financiële) vrijheid en het samenwonen met gelijkgestemden in een woongemeenschap. Vanwege dit gegeven kan tiny housing ook wel beschouwd worden als een zogenaamde *intentional* woonvorm, waarbij bewoners kiezen voor een dergelijke manier van wonen en leven vanuit individuele of gezamenlijke (duurzame) overtuigingen en doelstellingen (zie ook Meijering et al., 2006). Vaak streven de bewoners van *intentional* woonvormen een specifieke leefwijze centraal, waarbij onder meer het wonen en leven op alternatieve, innovatieve en vaak milieuvriendelijke manieren centraal staat. Volgens Lorenzen (2012) wordt met de term 'levensstijl' de manier aangeduid waarop mensen leven en hun prioriteiten organiseren, waarbij zowel hun wereldbeeld als hun activiteiten op kleine schaal een rol spelen. Volgens Giddens (1991) dragen levensstijlen, onder meer door het uitvoeren van hieraan gerelateerde activiteiten, ook bij aan het organiseren van de eigen identiteit en zelfexpressie.

Hieronder volgen vier andere voorbeelden van *intentional* woonvormen, waaronder plattelands *intentional communities* en *smart home-living*. Door middel van dergelijke *grassroots*, woonvormen wordt door diens bewoners op verschillende wijzen een nieuwe invulling gegeven aan (het wonen in) rurale of stedelijke gebieden. Aspecten van *place-making* processen onder deze specifieke groepen bewoners, zullen binnen het onderzoek dan ook gespiegeld worden aan de fysieke en symbolische *place-making* activiteiten onder (toekomstige) tiny house bewoners, en hun onderliggende motieven hiervoor (zie Hoofdstuk 5).

3.2.1 *Intentional* woonvormen binnen rurale context: *Intentional communities* en *off-grid living*

In de eerste plaats schrijven Meijering et al. (2006) over een viertal typen plattelands *intentional communities* in Europa, waaronder ecologische woongemeenschappen, zoals ecodorpen (zie afbeelding 3.1), en religieuze woongemeenschappen, waar kloosters een voorbeeld van zijn. Volgens Poldervaart (2001) worden dergelijke woonvormen gekenmerkt door een bewuste keuze onder bewoners voor het realiseren van een gezamenlijke en alternatieve leefwijze in ruraal gebied, buiten het *mainstream* stedelijke gebied om. Zo wordt het wonen in steden onder bewoners van deze plattelands *intentional communities*, ofwel '*anti-urbanists*', geassocieerd met *urban lifestyles*, waarmee zij onder meer individualisme, materialisme en (massa)consumptie in verband brengen. In plaats daarvan streeft deze groep bewoners doelstellingen na vanuit persoonlijke overtuigingen en idealen, waar zelfvoorzienend leven, zorgdragen voor het milieu, het creëren van gemeenschap en spiritualiteit voorbeelden van zijn (Meijering et al., 2007). Fysieke *place-making* activiteiten die deze groepen bewoners ondernemen zijn het vaak gezamenlijk vormgeven van hun woonomgeving, waarbij het creëren van gedeelde voorzieningen kenmerkend is. Zo is een voorbeeld van zo'n voorziening een gedeelde moestuin, waarop leden van de betreffende woongemeenschap hun eigen voedsel kunnen verbouwen en elkaar kunnen ontmoeten. Het creëren van zulke plaatsen en voorzieningen op het woonterrein draagt bijvoorbeeld bij aan de naleving van hun, al dan niet, zelfvoorzienende leefwijze en de versterking van het onderlinge gemeenschapsgevoel. Daarbij bouwen de bewoners van ecologische woongemeenschappen hun woningen vaak zelf, bijvoorbeeld aan de hand van gerecyclede of natuurlijke materialen, waarbij deze alternatieve *housing structures*

tegelijkertijd een uiting zijn van hun wens om 'anders' te zijn (zie ook Meijering et al., 2007). Het gegeven dat bewoners van *intentional communities* zich vaak sterk identificeren met hun woongemeenschap, en soms ook met de woning, kan beschouwd worden als een uiting van symbolische *place-making*, gezien deze plaatsen hun alternatieve ideologieën en leefstijlen in fysieke zin representeren.

Vannini & Taggart (2015) schrijven daarnaast over de bewoners van *off-grid* woningen in Canada (zie afbeelding 3.2). *Off-grid* bewoners zijn, zoals eerder al naar voren kwam, niet met hun woning aangesloten op het publieke elektriciteitsnet, waternet en rioleringsstelsel (zie ook Ryker, 2007). Onder hen heerst vaak een sterke wens terug voor het wonen buiten stedelijke gebieden, waarbij zij een vrijer en onafhankelijker leven willen leiden door middel van onder meer het zelf voorzien in energie, water, en doorgaans ook voeding. Daarbij komt hun keuze voor *off-grid* wonen vaak voort uit een sterk milieubewustzijn en een passie voor bouwen (Vannini & Taggart, 2013; 2014). Om deze laatstgenoemde reden komt fysieke *place-making* onder 'off-gridders' dan ook naar voren in het feit dat zij hun woningen, net als bewoners van ecologische woongemeenschappen, vaak zelf ontwerpen en bouwen (Vannini & Taggart, 2014). Daarbij implementeren zij *off-grid* technologieën in hun woning, waarbij zij op alternatieve wijzen streven naar eigen energieopwekking en (drink)watervoorziening. Hierbij wordt onder hen zowel gebruik gemaakt van 'oude' technieken, waaronder het maken van vuur met resthout uit de natuur, als ook met meer nieuwe en vaak zelf uitgevonden technologieën, waarbij bijvoorbeeld voortgeborduurd wordt op bestaande zonne-energie technologieën (Vannini & Taggart, 2013). Vanwege het feit dat 'off-gridders' zelf ook een wezenlijk onderdeel zijn van onder meer de verwarmingsprocessen in hun woning, wordt bovendien een gevoel van verantwoordelijkheid en bewustzijn onder hen versterkt ten aanzien van hun (natuurlijke) leefomgeving en persoonlijke (basis)behoeften en voorkeuren. Dit gegeven onder *off-grid* bewoners wordt door Vannini en Taggart (2013) afgezet tegen de meer passieve rol die bewoners van *on-grid* woningen, met name in *urban* en *suburban* gebieden, volgens hen innemen ten aanzien van de energie- en watervoorziening binnen hun woning. Zo worden het 'slechts' bedienen van de thermostaat en het betalen van de energierekening beschouwd als passieve activiteiten ten aanzien van huishoudelijke energie- en warmtevoorziening. In het verlengde van de fysieke *place-making* activiteiten onder bewoners van *off-grid* woningen komt symbolische *place-making* daarbij onder hen naar voren door de identificatie met- en interpretatie van hun *off-grid* woning en leefwijze. Zo interpreteren sommige 'off-gridders' het zelf opwekken van energie bijvoorbeeld als een vorm van 'kunst' (Vannini & Taggart, 2013) en draagt het zelf ontwerpen en bouwen van hun *off-grid home* bij aan hun *bonding* ten opzichte van de woning (Vannini & Taggart, 2014).

Afbeelding 3.1 Voorbeeld van een rurale ecologische woongemeenschap op Lesbos. (Bron: Rainolter, 2016 via <https://www.balcanicaucaso.org/Transeuropa/Il-network-degli-ecovillaggi-cerca-volontari-per-Lesbo>)

Afbeelding 3.2 Een off-grid woning in Canada. (Bron: Vannini & Taggart, 2013)

3.2.2 *Intentional* woonvormen binnen stedelijke context: *Cohousing* initiatieven en *smart home-living*

Het fenomeen *cohousing* (zie afbeelding 3.3), als voorbeeld van een *intentional* woonvorm binnen stedelijke context, komt onder meer naar voren in Sullivan (2016). Zo beschrijft zij dat onder de bewoners van het *cohousing* initiatief 'Sunrise Place' in de Verenigde Staten gezamenlijke collectivistische waarden centraal staan, waaronder het bevorderen van sociale interactie en collectieve besluitvorming. Het wonen binnen *cohousing* structuren komt volgens Sullivan (2016) mede voort uit de onvrede die deze bewoners hebben ten aanzien van hedendaagse, 'geïsoleerde' woonvormen, waaronder *gated communities* binnen de Noord-Amerikaanse context, die volgens hen gekenmerkt worden door het streven naar een individualistische manier van wonen en leven. Fysieke *place-making* activiteiten onder bewoners van *cohousing* initiatieven zijn dan ook het (deels) zelf ontwerpen en creëren van hun wijken en/of woongemeenschappen, waarbij gedeelde ruimten en faciliteiten centrale aspecten zijn (zie ook Droste, 2015). Symbolische *place-making* ten opzichte van de *cohousing* gemeenschap komt onder diens bewoners naar voren in het feit dat de fysieke setting hun gezamenlijke, als ook individuele, collectivistische waarden en idealen representeert (zie ook Sullivan, 2016).

In Strengers (2013) komt daarnaast een ander voorbeeld van een *intentional* woonvorm binnen de meer stedelijke context in Australië naar voren, namelijk *smart-home living*. Bij *smart-home living* staat het wonen in een (volledig) geautomatiseerde woning centraal (zie afbeelding 3.4), op basis van zogenaamde *smart* technologieën. Dit type woonvorm wordt mede ontwikkeld vanuit het ideaal om sociale en technologische vooruitgang binnen het dagelijkse leven te stimuleren, waarbij vaak ook het 'oplossen' van milieuproblemen een doelstelling onder *smart* bewoners is. Zo komt fysieke *place-making* onder hen naar voren in het creëren van een zo efficiënt mogelijke, gecontroleerde en vaak ook milieuvriendelijke manier van wonen, waarbij zij *smart* technologieën implementeren, innoveren, repareren en deze bovendien ook coördineren (Strengers, 2013). Volgens Strengers (2013) maken bewoners van *smart homes* dan ook niet alleen gebruik van '*smart stuff*', zowel binnen als buiten de woning, maar wordt ook hun alledaagse realiteit en leefwijze gevormd door *smart* technologieën. Zo focussen zij zich onder meer, aan de hand van dergelijke technologieën, op het 'revolutionair' transformeren van de wijzen waarop energievoorziening binnen het huishouden plaatsvindt en verbruikt wordt. Zogenaamde *eco-feedback* systemen zijn hierbij specifieke voorbeelden van *smart* technologieën die gericht zijn op het inperken van de ecologische voetafdruk van bewoners, waarbij zij bijvoorbeeld via geïmplementeerde *displays* in hun woning digitaal op de hoogte worden gesteld van hun energie- en waterconsumptie (zie ook Strengers, 2011; Bartram et al., 2011). In dit opzicht veranderen *smart* bewoners, evenals *off-grid* bewoners, actief bestaande wijzen van energieopwekking, op basis van diepere, persoonlijke ideologieën. Daarnaast komt symbolische *place-making* onder hen naar voren in de band die zij doorgaans ervaren ten opzichte van hun woning, waarbij zij deze soms beschouwen als een *non-human* 'huisgenoot' die in staat is om taken van bewoners over te nemen en hun dagelijkse activiteiten te voorspellen, waaronder bijvoorbeeld de tijd die zij innemen om te douchen en koken (Strengers, 2013).

Afbeelding 3.3 Voorbeeld van een *cohousing* initiatief in de Verenigde Staten. (Bron: LiveWell Cohousing, 2018 via <http://livewellcohousing.ca/about-us/>).

Afbeelding 3.4 Voorbeeld van een *smart* woning. (Bron: Blue Fountain Media, 2018 via <https://www.bluefountainmedia.com/blog/tuesday-technicalerts-the-future-effect-of-google-and-amazon-smart-home-devices/>)

3.3 Link met ervaringen van *place attachment* onder bewoners van *intentional* woonvormen

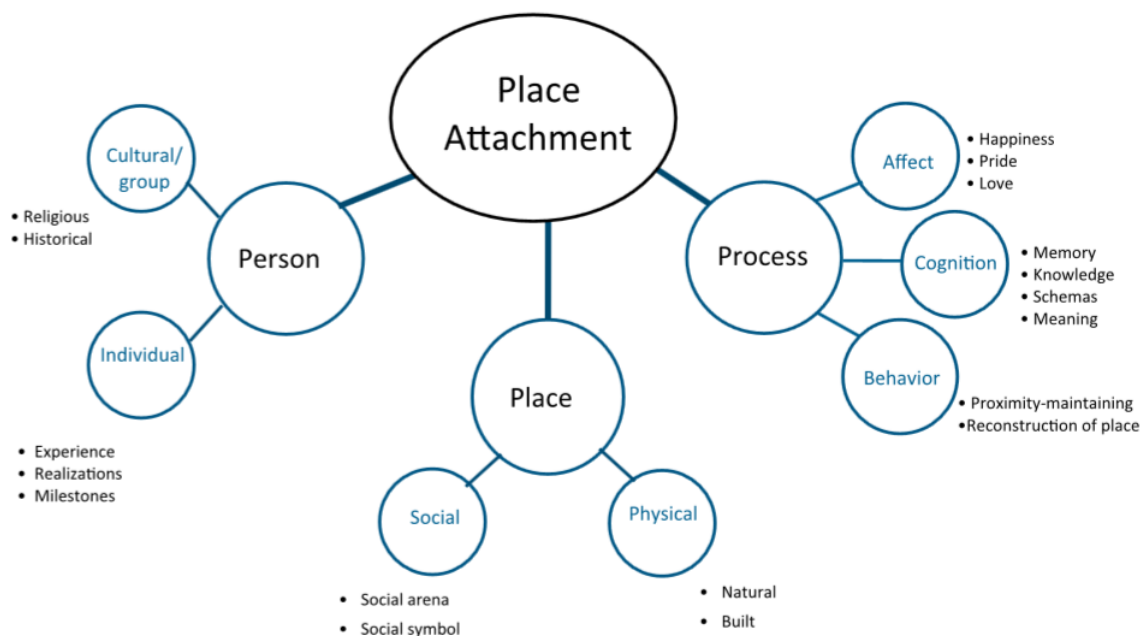
Volgens Jorgensen en Stedman (2001) kan de emotionele verbondenheid met plaatsen omschreven worden aan de hand van het concept *place attachment*, waarbij de (positieve) gevoelens die individuen of groepen associëren met een plaats of fysieke omgeving centraal staan. Binnen de specifieke context van *intentional* woonvormen blijkt dat bewoners vaak een sterke verbondenheid ten opzichte van hun (deels) zelf gecreëerde woning en woongemeenschap ervaren. Ook Kraftl en Adey (2008) stellen dat woningen bepaalde gevoelens oproepen onder diens bewoners, waarbij het specifieke design van de woning volgens hen een bepalende factor is. In het geval van *intentional* woonvormen nemen bewoners vaak (volledig) het heft in eigen handen wat betreft het design van hun woning, waarbij zij deze op basis van hun eigen wensen en voorkeuren vormgeven, wat hun positieve band ten aanzien van de woning versterkt (zie ook Vannini & Taggart, 2014). Daarbij representeert het fysieke design van woningen en woongemeenschappen bij *intentional* woonvormen vaak ook aspecten van de identiteit van bewoners, waaronder hun specifieke leefwijze. Volgens Scannell en Gifford (2010) wordt *place attachment* ten opzichte van plaatsen dan ook versterkt onder mensen, wanneer deze settingen representeren wie zij 'zijn' en waar ze voor staan.

Om deze redenen zal de (emotionele) verbondenheid met plaatsen verder worden uitgediept aan de hand van het driedelige *place attachment* model van Scannell en Gifford (2010), waarbij de dimensies 'persoon', 'plaats' en 'proces' centraal staan (zie afbeelding 3.5). De reden dat voor dit model gekozen is, in vergelijking met bijvoorbeeld het *sense of place* model van Jorgensen en Stedman (2001) waarin zij ook *place identity* en *place dependence* opnemen als voorbeelden van houdingen die individuen of groepen ten opzichte van plaatsen hebben, is dat Scannell en Gifford (2010) meer specifiek in gaan op aspecten van het *proces* waarbij mensen verbonden raken met plaatsen. Zo zijn individuele en/of gezamenlijke fysieke en symbolische *place-making* activiteiten vaak een belangrijk onderdeel van de manieren waarop mensen verbonden raken met plaatsen. Hieronder volgt dan ook een overzicht van de 'persoon', 'plaats' en 'proces' dimensies uit Scannell en Gifford (2010), aan de hand van voorbeelden onder bewoners van *intentional* woonvormen.

Bij de 'persoon' dimensie wordt plaats verbondenheid allereerst individueel niveau en op groepsniveau onderscheiden (Scannell & Gifford, 2010). De verbondenheid tot een plaats op individueel niveau kan naar voren komen door ervaringen of mijlpalen die men heeft op gedaan in of bij de specifieke plaats, waar het zelf ontwerpen en/of bouwen van een eigen woning een voorbeeld van is. Laatstgenoemde is bijvoorbeeld sterk terug te zien onder bewoners van ecologische woongemeenschappen en *off-gridders* (zie ook Meijering et al., 2006; Vannini & Taggart, 2014). Daarnaast wordt *place attachment* op groepsniveau bijvoorbeeld sterk teruggezien bij ecologische of religieuze woongemeenschappen in rurale context, waarbij Meijering et al. (2006) constateren dat de leden onderlinge normen en waarden delen en naleven. *Place attachment* op groepsniveau binnen de stedelijke context kan bijvoorbeeld terug gezien worden onder de bewoners van *cohousing* initiatieven (zie ook Sullivan, 2016).

Daarnaast omvat de 'plaats' dimensie ervaringen van *place attachment* ten opzichte van de karakteristieken van zowel een fysieke als sociale omgeving (Scannell & Gifford, 2010). Zo is een voorbeeld van fysieke *place attachment* de (positieve) band die *off-grid* en *smart* bewoners ervaren ten opzichte van fysieke kenmerken van hun woning en/of leefomgeving (zie ook Vannini & Taggart, 2014; Hargreaves & Wilson, 2017). Waar Vannini en Taggart (2014) echter stellen dat bewoners van *off-grid* woningen doorgaans een eigen huis bouwen waar zij echt van houden, halen Hargreaves & Wilson (2017) in het geval van *smart* bewoners aan dat deze groep zich soms ook 'out of control' en vervreemd kan voelen ten aanzien van de woning, vanwege het complexe en *high tech* design van een *smart home*. Manzo (2005) stelt dan ook dat de band met plaatsen niet altijd (volledig) positief hoeft te zijn, bijvoorbeeld wanneer men deze (ook) associeert met gevoelens van angst of vervreemding. Daarnaast kunnen een plattelands *intentional* woongemeenschap en *cohousing* initiatief binnen stedelijke context gezien worden als voorbeelden van sociale omgevingen, waartoe bewoners zich onder meer verbonden voelen op basis van gezamenlijke visies en doelstellingen (zie ook Meijering et al., 2007; Droste, 2015).

Ten slotte houdt de 'proces' dimensie de manier in *waarop* mensen verbonden raken met een specifieke plaats, waarbij zij een onderscheid maken in het ervaren van positieve gevoelens bij of in plaatsen ('affectie'), het herinneren, interpreteren of het toekennen van betekenis aan plaatsen ('cognitie') en de fysieke activiteiten die mensen ondernemen in of bij een specifieke plaats waardoor hun verbondenheid met de plaats ontwikkeld wordt en vaak tot uiting komt ('gedrag') (Scannell & Gifford, 2010). Zo kan het ontwerp- en bouwproces van een woning door bewoners, als voorbeeld van fysieke *place-making*, beschouwd worden als een manier waarop zij verbonden raken met hun woning, waarbij het herinneren en interpreteren van- en de *bonding* met de woning tegelijkertijd gezien kunnen worden als uitingen van symbolische *place-making* (zie ook Gieryn, 2000).

Afbeelding 3.5 Het driedelige *place attachment* model uit Scannell en Gifford (2010).

Na de verkenning van de centrale literatuur omtrent fysieke en symbolische *place-making* en tiny housing in het kader van *intentional* woonvormen, volgt in Hoofdstuk 4 de beschrijving van- en reflectie op de toegepaste kwalitatieve onderzoeksmethode: semigestructureerd interviewen. Daarnaast zal in Hoofdstuk 4 ook nader ingegaan worden op de ethische kwesties binnen het onderzoek en de wijze van data-analyse.

4. Methodologie

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van en reflectie op de toegepaste onderzoeksmethode en data analyse. Ook komen de ethische overwegingen en *positionality* van de onderzoeker ten opzichte van de respondenten en het onderzoeksonderwerp ‘tiny house-living’ aan bod. Om inzicht te krijgen in de *place-making* activiteiten onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland is de kwalitatieve onderzoeksmethode semigestructureerd interviewen toegepast. Volgens Cobb en Forbes (2002) vereist kwalitatief onderzoek van de onderzoeker een bepaalde mate van betrokkenheid in de levens van respondenten, door hun verhalen te horen, vat te krijgen op bepaalde standpunten en hun drijfveren te begrijpen.

In § 4.2 zal de toegepaste onderzoeksmethode semigestructureerd interviewen besproken worden. Daarnaast komt in § 4.2.7 naar voren dat naast de interviewmethode soms ook een vergelijkbare vorm van participant observatie heeft plaatsgebonden, wat contextuele en visuele aanvulling bood bij de centrale interviewmethode. Daarbij komt in § 4.3 een reflectie op de onderzoek ethiek en *positionality* van de onderzoeker aan bod en zal in § 4.4 worden ingegaan op de analyse van de interviewdata.

4.2 Onderzoeksmethode: Semigestructureerd interviewen

In de meest algemene vorm is een interview een gesproken uitwisseling, waarbij de interviewer informatie probeert in te winnen van een informant (Trell & Van Hoven, 2010). Volgens Dunn (2016) is interviewen een geschikte onderzoeksmethode om inzicht te krijgen in de vaak uiteenlopende meningen en ervaringen van mensen en de onderliggende redenen voor deze verschillen. Longhurst (2010) voegt hieraan toe dat deze methode doorgaans geen ‘*route to the truth*’ oplevert, maar gedeeltelijke inzichten in wat mensen denken en doen.

Binnen dit onderzoek is het type semigestructureerd interviewen toegepast. Een semigestructureerd interview wordt gekenmerkt door een vooraf bepaalde structuur van onderwerpen en/of vragen, de interviewgids, waarbinnen ruimte blijft bestaan voor flexibiliteit ten aanzien van onderwerpen die respondenten zelf tijdens het interview aandragen (Longhurst, 2010). Ik heb ervoor gekozen om individuele interviews af te nemen met (toekomstige) tiny house bewoners in plaats van focusgroep interviews, om de informanten zo *in-depth* over hun eigen ervaringen, motivaties en standpunten ten opzichte van *tiny house living* te kunnen spreken.

4.2.1 Interviewgids

Voorafgaand aan de interviews is een interviewgids opgesteld (zie bijlage 1). Een interviewgids is een lijst met onderwerpen en/of vragen die tijdens het interview aan bod dienen te komen. Dit stelt de onderzoeker in staat om het interview gemakkelijker te sturen wanneer belangrijke onderwerpen nog niet aan bod zijn gekomen, maar blijft tegelijkertijd ruimte bestaan voor de eigen inbreng van respondenten tijdens het interview (Dunn, 2016).

In de interviewgids binnen dit onderzoek zijn drie hoofdthema’s voor het diepte interview opgenomen: ‘Definitie van een tiny house en voorbereidende fase’, ‘Wonen in het tiny house’ en ‘Terugblik en toekomstvisie met betrekking tot tiny housing’. Onder deze hoofdthema’s zijn primaire en secundaire vragen opgenomen. Primaire vragen zijn verschillende typen openingsvragen met als doel om de discussie van een nieuw onderwerp op gang te brengen, zoals *storytelling*- of opinie vragen (zie tabel 4.1). Binnen dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende typen primaire vragen, soms aan de hand van stellingen. Daarnaast worden informanten door middel van secundaire vragen aangemoedigd om meer uit te wijden over een al besproken thema en/of vraag (Dunn, 2016). De vragen en stellingen in de interviewgids zijn grotendeels tot stand gekomen op basis van geanalyseerde mediabronnen en relevante websites met betrekking tot *tiny house living* binnen de Nederlandse context, zoals de website van Tiny House Nederland.

Voor twaalf van de dertien interviews is in grote lijnen dezelfde interviewgide gehanteerd. De structuur van de guide is na de eerste vijf interviews enigszins aangepast, waarbij een vraag is toegevoegd over hoe respondenten een ‘tiny house’ definiëren. Tijdens de eerste vijf interviews bleek namelijk dat informantten soms een andere definitie hadden van een tiny house.

Type primaire vraag	Voorbeeld uit interviewgide
Beschrijvend	Heeft u uw tiny house zelf ontworpen en/of gebouwd? En zo ja, welke keuzes heeft u gemaakt met betrekking tot het ontwerp van het tiny house?
Opinie	<i>Stelling:</i> “Een tiny house is vergelijkbaar met een vakantiebungalow, studentenwoning etc.” Wat vindt u van deze stelling? Denkt u dat er verschillen zijn tussen een tiny house en een andere soort woning?
Storytelling	Kunt u iets vertellen over hoe het is/was om uw tiny house te realiseren? Waren er obstakels en waarom? (Indien obstakels): Hoe kon dit opgelost worden?
Devil’s Advocate	<i>Stelling:</i> “De tiny house beweging in Nederland kan eerder beschouwd worden als een tijdelijke trend op het gebied van wonen, dan als een ontwikkeling die stand zal houden in de toekomst.” In hoeverre bent u het eens of oneens met deze stelling en kunt u een toelichting geven?

Tabel 4.1 Typen primaire vragen en bijbehorende interviewgide voorbeelden.

4.2.2 Voordelen en nadelen van semigestructureerd interviewen

Volgens Dunn (2016) kunnen kwalitatief onderzoekers door middel van semigestructureerde interviews een diversiteit aan meningen, ervaringen en betekenis verzamelen. In Kusenbach (2003) komt naar voren dat de onderzoeker door middel van kwalitatieve interviewen op een unieke manier toegang kan krijgen tot de biografieën en toekomstplannen van informantten en hun subjectieve interpretaties van anderen (Kusenbach, 2003). Een interview stelt respondenten bovendien in staat om een reconstructie van gebeurtenissen te maken (Bryman, 2012). Een voorbeeld hiervan binnen het onderzoek was dat respondenten gevraagd werd om terug te denken aan de voorbereidingen die zij voorafgaand aan het wonen in hun tiny house hadden getroffen. Ook kunnen respondenten tijdens het (semigestructureerde) interview hun specifieke kijk op de wereld laten gelden, reflecteren op persoonlijke ervaringen en zelf meer te weten komen over het onderzoeksonderwerp (Dunn, 2016).

Daarentegen kan de primaire focus op ‘verbaal gedrag’ gezien worden als een beperking van de interviewmethode (Bryman, 2012). Doordat de onderzoeker voornamelijk gefocust was op het gesproken gedrag van responderen konden bepaalde impliciete aspecten van de context waarbinnen place-making activiteiten onder tiny house bewoners (in spé) plaatsvonden gemist worden. Daarbij komt dat de interviewsetting volgens Kearns (2016) in het algemeen beschouwd wordt als een gescheiden wereld van het alledaagse leven, bijvoorbeeld doordat een interview niet in de “natuurlijke” omgeving van respondenten plaatsvindt en doorgaans een min of meer vastgestelde tijdsduur heeft. Echter vonden de meeste interviews binnen dit onderzoek plaats bij informantten thuis, waardoor de onderzoeker hen zoveel mogelijk in hun natuurlijke omgeving gesproken heeft en zij ook meer in hun dagelijkse ritme zaten. Tot slot kan semigestructureerd interviewen, hoewel in mindere mate als volledig gestructureerde interviews, beschouwd worden als een meer gesloten onderzoeksmethode. De vooraf opgestelde interviewgide stelt de onderzoeker enerzijds in staat om structuur en houvast te behouden tijdens het interview, maar kan er anderzijds voor zorgen dat de

gesproken uitwisseling tussen de interviewer en informant teveel gestuurd worden. Een gevolg hiervan is dat onverwachte onderwerpen en kwesties gerelateerd aan het onderzoeksonderwerp minder snel aan bod komen dan in het geval van ongestructureerd interviewen en participant observatie (Bryman, 2012).

4.2.3 Respondenten, selectie en rekrutering

In de periode van 28 augustus tot en met 17 oktober 2017 zijn dertien interviews gevoerd met, op het moment dat de interviews plaatsvonden, vijf toekomstige en negen huidige tiny house bewoners in Nederland. Één toekomstig tiny house bewoonster had eerder al een tiny house in het buitenland gebouwd en bewoond. De respondenten waren afkomstig uit zes provincies, welke binnen dit onderzoek uit privacy overwegingen zijn onderverdeeld in drie regio's: regio West-Nederland, regio Midden-Nederland en regio Noord-Nederland.

Doorgaans worden informanten geselecteerd voor deelname aan semigestructureerde interviews op basis van hun ervaring met het onderzoeksonderwerp (Longhurst, 2010). De respondenten binnen het onderzoek zijn geselecteerd op basis van hun ervaring met (de voorbereiding op) het wonen in een tiny house in Nederland, om zo inzicht te kunnen krijgen in de *place-making* activiteiten van deze specifieke groep. Daarnaast heeft de onderzoeker bij de selectie van respondenten gestreefd naar het vormen van een 'diverse' onderzoeksgroep ten aanzien van verschillende leeftijdsgroepen, gender en samenstelling van het huishouden (Zie tabel 4.2). Zo sprak ik bijvoorbeeld met zeven alleenwonende en zeven samenwonende tiny house bewoners (in spé), onder wie twee respondenten die (planden te gaan) wonen met twee kinderen in hun tiny house. Daarbij kwam dat er grofweg twee groepen bewoners onderscheiden kon worden, op basis van het type tiny house dat zij bewoonden, namelijk een *off-grid*, zelfgebouwd en verplaatsbaar tiny house enerzijds en een *on-grid* en vaststaand tiny house anderzijds, dat gebouwd was door een (duurzaam) architect of bouwbedrijf (Zie tabel 4.2).

	Pseudoniem	Geslacht	Leeftijdsgroep	Huishouden	Bewonersstatus tiny house	Type tiny house	Woonregio	Locatie interview
1	Mirjam	Vrouw	60-70 jaar	Eenpersoons	Toekomstig bewoonster	<i>On-grid</i> , geproduceerd, vaststaand	Midden-Nederland	Thuis
2	Marnix	Man	50-60 jaar	Eenpersoons	Toekomstig bewoner	<i>Off-grid</i> , deels zelf ontworpen, mobiel	Midden-Nederland	Thuis
3	Ilse en Lars	Vrouw en Man	Beiden 20-30 jaar	Meerpersoons	Huidige bewoners	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, mobiel	Midden-Nederland	Thuis (Tiny house)
4	Anne	Vrouw	20-30 jaar	Eenpersoons	Huidige bewoonster	<i>On-grid</i> , geproduceerd, vaststaand	Noord-Nederland	Thuis (Tiny house)
5	Fenna	Vrouw	40-50 jaar	Meerpersoons	Toekomstig -en ex bewoonster	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, vaststaand	Midden-Nederland	Thuis
6	Hielke	Man	20-30 jaar	Eenpersoons	Huidig bewoner	<i>On-grid</i> , geproduceerd, vaststaand	Noord-Nederland	Telefonisch interview
7	Suzan	Vrouw	30-40 jaar	Meerpersoons	Huidig bewoonster	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, mobiel	Midden-Nederland	Telefonisch interview
8	Geert	Man	30-40 jaar	Eenpersoons	Huidig bewoner	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, mobiel	Midden-Nederland	Thuis (Tiny house)
9	Gea	Vrouw	50-60 jaar	Eenpersoons	Huidig bewoonster	<i>On-grid</i> , geproduceerd, vaststaand	Midden-Nederland	Thuis (Tiny house)
10	Jippe	Man	30-40 jaar	Meerpersoons	Toekomstig bewoner	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, mobiel	Noord-Nederland	Café MASMAS, Groningen
11	Leo	Man	20-30 jaar	Eenpersoons	Huidig bewoner	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, mobiel	West-Nederland	Thuis (Tiny house)
12	Jacob	Man	20-30 jaar	Meerpersoons	Huidig bewoner	<i>Off-grid</i> , zelf ontworpen en gebouwd, mobiel	West-Nederland	Thuis (Tiny house)
13	Nicole	Vrouw	30-40 jaar	Meerpersoons	Toekomstig bewoonster	<i>Off-grid</i> , laten ontwerpen en bouwen, mobiel	West-Nederland	Thuis

Tabel 4.2 Respondentkarakteristieken (bij aanvang interviews).

Bij de benadering van potentiële respondenten kreeg ik ook te maken met (selectieve) non-respons. Bij de aanvang van het scriptieonderzoek waren er relatief weinig tiny house bewoners in Nederland en gaven sommigen aan geen interesse te hebben in deelname aan het onderzoek, omdat zij veelal “over-onderzocht” waren. Om deze reden heb ik er voor gekozen om ook toekomstige bewoners te benaderen. Daarbij komt dat ik tijdens het event “A big day full of tiny houses” in Wageningen op 13 mei 2017 twee toekomstige house bewoners sprak, te weten respondenten Mirjam en Marnix, over hun gekoesterde wens om in een tiny house te wonen en hun concrete voorbereidingen hiervoor.

De veertien informanten zijn benaderd via online rekrutering, rekrutering op locatie en *snowball sampling*. De meeste respondenten zijn individueel benaderd via hun persoonlijke Facebookpagina, blog of website, bij wijze van een bericht met daarin uitleg over het onderzoek en de vraag of zij interesse hadden om mee te doen aan een interview. Via de website van Tiny House Nederland en door me aan te melden bij de officiële Tiny House Nederland Facebook community, kon ik deze groep respondenten relatief gemakkelijk vinden. Rekrutering op locatie (Krueger, 1988 in Longhurst, 2010) vond plaats tijdens twee events over *tiny housing* in Wageningen en Groningen, die ik in mei en oktober 2017 bezocht. Hierbij deelde ik visitekaartjes uit, sprak ik mensen aan en vroeg hen naar hun link met *tiny housing* en hun visie hierop. Indien zij tiny house bewoner dan wel toekomstig bewoner waren vroeg ik hen of ze interesse hadden in een deelname aan het onderzoek, waarna soms contactgegevens werden uitgewisseld om een interview te plannen. *Snowball sampling* houdt in dat een informant de onderzoeker in contact brengt met een andere potentiële informant (Valentine, 2005), die eveneens betrokken is bij het onderzoeksonderwerp. Respondenten Hielke en Marnix traden op als *gatekeepers* binnen het onderzoek door mij in contact te brengen met respondenten Anne en Fenna.

4.2.4 Interviewlocatie

Volgens Longhurst (2003) is een geschikte interviewsetting een neutrale en informele plaats, waar de respondent en onderzoeker zich beiden comfortabel voelen. Daarnaast stelt ze dat het van nut kan zijn om als onderzoeker fysiek aanwezig te zijn in de omgeving die je bestudeert. Binnen het onderzoek zijn tien interviews zijn in overleg gehouden bij de informanten thuis, vaak aan de eettafel of op de bank, en in een gezamenlijke ruimte op het woonterrein (zie afbeelding 4.1). Naast de interviews aan huis gaven twee tiny house bewoners aan liever een telefonisch in plaats van face-to-face interview bij hen thuis te doen. Dit had te maken met de impact op hun privé leven, gezien ze destijds al veel geïnteresseerden, zowel particulieren als reporters van kranten en fotografen, bij hun tiny house hadden ontvangen. Een andere respondent, een toekomstig tiny house bewoner in Noord-Nederland, stelde voor om het interview in een café in Groningen af te nemen.

Het huis, en in het bijzonder het tiny house en bijbehorende woonterrein, was naast een vertrouwde, informele interviewlocatie voor de respondenten tegelijkertijd een belangrijke geografische setting binnen het onderzoek. Echter was het huis van respondenten geen neutrale interviewlocatie (Kearns, 2016), maar een ‘*intimate space*’ waarbinnen vaak andere gedragscodes golden en de relatie tussen ‘respondent’ en ‘onderzoeker’ soms kon verschuiven. Dit ondervond ik tijdens een interview in negatieve zin toen ik geconfronteerd werd met privé foto’s van een informant, waardoor ik mij niet comfortabel voelde binnen de interviewsetting.

Afbeelding 4.1 Interviewsetting binnen de gemeenschappelijke ruimte op het woonterrein van een respondent. (Bron: Judith Antonides, 2017)

4.2.5 Verloop interviews

Aan de respondenten is vooraf toestemming gevraagd om de interviews op te nemen met de 'Audio Recorder' app op een mobiele telefoon, waarmee zij allen akkoord gingen. Het maken van opnames stelt de onderzoeker in staat om zich volledig te focussen op het interview (Dunn, 2016), waarna het volledige interview achteraf kan worden teruggeluisterd en als transcript kan worden uitgewerkt. Wel kan de aanwezigheid van een audiorecorder een formelere interviewsetting creëren (Douglas, 1985 in Dunn, 2016) en is het maken van interviewopnames mogelijk van invloed op de mate waarin respondenten zich vrij voelen om informatie te delen met de onderzoeker.

De tijdsduur van de interviews varieerde van 51 minuten tot 1 uur en 42 minuten. Aan het begin van het interview gaf ik het doel van het onderzoek en de onderdelen daarvan aan. Voorafgaand aan het diepte-interview volgden een aantal warming-up vragen (Dunn, 2016), waarbij de respondenten werd gevraagd of zij iets over zichzelf konden vertellen, om zo het ijs te breken. Tijdens de interviews leken de meeste respondenten zich vrij te voelen om informatie met de onderzoeker te delen. Dit had deels te maken met het feit dat het interview meer als een informeel

gesprek werd gevoerd tussen de onderzoeker en informant en respondenten gedurende het interview steeds konden aangeven als zij een vraag wilden overslaan of juist meer wilden toevoegen over een onderwerp uit de interviewgide. Daarbij komt dat het onderzoeksonderwerp *tiny housing* in het algemeen positieve associaties oproep onder respondenten; vrijwel alle informanten waren bereidwillig en leken trots om te vertellen over hun bewuste keuze en motivaties voor tiny house-living en hun ervaringen. Wel leken sommige respondenten de positieve kanten van tiny housing extra te benadrukken. Respondent Fenna gaf bijvoorbeeld aan het interview als een goed initiatief te zien om tiny housing meer op de kaart te zetten in Nederland. Daarnaast waren enkele respondenten meer terughoudend tijdens het interview. Dit kon te maken hebben met het feit dat zij ook al met veel belangstelling van buitenaf bij hun tiny house geconfronteerd waren, zoals in het geval van informant Geert.

Voor mij als onderzoeker was het ook van belang om actief deel te nemen aan het interview en een innerlijke kritische dialoog tijdens de conversatie te behouden (Dunn, 2016). Zo heb ik geprobeerd het opsommen van interviewgide vragen te vermijden en actief te luisteren naar informanten, door wat ze vertelden tegelijkertijd te analyseren en te begrijpen door *follow-up* vragen te stellen. Ook vatte ik de informatie na een interviewonderdeel of specifieke vraag hardop samen, waarbij informanten al dan niet konden bevestigen of ik begrepen had wat ze hadden verteld en mij waar nodig konden aanvullen. Echter had ik soms de neiging om informanten te sturen tijdens de interviews, op basis van mijn eigen gevormde kennis over tiny house-living op dat moment. Een voorbeeld hiervan is dat ik bij de bespreking van het tiny house design soms bepaalde eigenschappen, zoals de mate van het zelfvoorzienende karakter (*off-grid* versus *on-grid*) aandroeg voordat respondenten deze eigenschappen van hun (toekomstige) tiny house design zelf genoemd hadden.

Na afloop van het diepte-interview werd de informanten gevraagd of zij nog andere opmerkingen, vragen en/of feedback hadden die zij met mij wilden delen. Na deze besproken te hebben bedankte ik respondenten voor hun deelname aan het interview en gaf hen een persoonlijk bedankje gerelateerd aan het onderzoeksonderwerp (zie afbeelding 4.2). Ook werd met alle informanten afgesproken dat zij de uiteindelijke scriptie toegestuurd zouden krijgen.

Afbeelding 4.2 Persoonlijke bedankjes voor respondenten. (Bron: Judith Antonides, 2017)

4.2.6 Kwaliteit interviewdata

Door het houden van dertien interviews met veertien respondenten is gestreefd naar het bereiken van een punt van *data saturation*, waarbij de onderzoeker geen nieuwe informatie meer inwint van informanten tijdens interviews (Cameron, 2016). Tijdens het tiende interview dat ik hield met respondent Jippe kwam bijvoorbeeld nog een nieuwe dimensie van de (persoonlijke) definitie van een tiny house aan bod, namelijk dat een tiny house niet per sé klein hoeft te zijn. Doorgaans wordt het punt van *data saturation* bij kwalitatief interviewen bereikt bij een minimum van twaalf interviews (Guest et al., 2006).

Ondanks het streven naar een diverse en representatieve onderzoeksgroep, was de 20-30 leeftijdsgroep het grootst onder de respondenten. (Toekomstige) tiny house bewoners binnen deze leeftijdsgroep hebben mogelijk andere ervaringen en standpunten ten opzichte van tiny housing dan oudere (toekomstige) tiny house bewoners. Ook waren de meeste informanten afkomstig uit Midden-Nederland, waarbij opgemerkt wordt dat de meningen en ervaringen met betrekking tot tiny house-living per woonregio in Nederland kunnen verschillen.

4.2.7 Aanvullende contextuele informatie

Tijdens de interviews van een zestal respondenten vond op spontane wijze een vorm van participant observatie plaats, die aanvullende informatie opleverde. Het doel van de onderzoeksmethode participant observatie is het opdoen van (contextuele) informatie door als onderzoeker onderdeel te zijn van de spontane, dagelijkse interacties onder respondenten, binnen hun 'natuurlijke' omgeving (Kusenbach, 2003). Participant observatie vindt bijvoorbeeld plaats door te zien en luisteren binnen een sociale of geografische setting, bijvoorbeeld door middel van een *go-along* interview. Tijdens een *go-along* interview of 'walk' wandelt de onderzoeker samen met de respondent en wordt de omgeving tegelijkertijd geobserveerd en besproken (Kearns, 2016; Trell & van Hoven, 2010). Hierbij vindt volgens Hall et al. (2006) een *three-way-conversation* plaats tussen de informant, onderzoeker en omgeving waarbinnen de *walk* plaatsvindt. Bij deze *three-way-conversation* vindt naast de interactie tussen de onderzoeker en respondent ook een interactie plaats met de plaatsen, objecten en/of gebeurtenissen waarover de respondent vertelt. Door deze extra interactie met de omgeving kan de onderzoeker meer informatie krijgen over hoe de algehele plaats eruitziet, inclusief geluiden en geuren bijvoorbeeld, ter aanvulling van de informatie die respondenten tijdens de interviews vertellen wat vooral gebaseerd is op hun *mental images* van die plaats (Van Hoven & Meijering, 2011).

Binnen het onderzoek vonden vergelijkbare *go-along* interviews plaats met zes huidige tiny house bewoners in de vorm van rondleidingen die ze bij aanvang of na afloop van de interviews op eigen initiatief gaven door hun tiny house en wanneer van toepassing over het woonterrein. Tijdens de spontane *walks* vertelden respondenten mij bijvoorbeeld over de totstandkoming van hun tiny house en over hun soms zelfvoorzienende manier van wonen en leven, waarbij zij zaken konden aanwijzen. De zelfvoorzienende woon- en leefstijl van sommige huidige tiny house bewoners bleek bijvoorbeeld uit fysieke omgevingskenmerken, zoals een gezamenlijke moestuin op het woonterrein of een zelfgeproduceerde moerasfilter om afvalwater te filteren (zie Hoofdstuk 5). Ook werd ik soms voorgesteld aan andere tiny house bewoners op het woonterrein, met wie ik dan een praatje maakte over mijn onderzoek, hun leven op het desbetreffende woonterrein en/of hun relatie tot de respondent. Deze ontmoetingen droegen eraan bij dat de onderzoeker zo tijdelijk onderdeel kon zijn van spontane, dagelijkse interacties in het leven van deze respondenten en kon observatie minder opvallend plaatsvinden (Kearns, 2016).

Met toestemming van de respondenten heb ik tijdens het observeren foto's kunnen maken. Volgens Cele (2006) maakt de toepassing van fotografie het communiceren van concrete en abstracte aspecten van een plaats mogelijk. Zo heb ik de tiny houses van respondenten en relevante omgevingskenmerken kunnen fotograferen op het woonterrein. Ook zijn foto's genomen van waardevolle objecten die zij hadden geselecteerd om mee te nemen naar het tiny house, als onderdeel van het *place-making* proces.

Naast de *three-way-conversation* tussen de onderzoeker, respondenten en omgeving tijdens de spontane rondleidingen door hun tiny house en over het woonterrein, en de foto's die hierbij gemaakt zijn, heb ik ook (interacties met) andere contextuele factoren tijdens de interviews zelf genoteerd. Een voorbeeld was bijvoorbeeld de interactie met *non-human actors* (Van Hoven & Meijering, 2011), zoals in het geval van het interview met respondent Leo. Tijdens het interview wees hij mij op enthousiaste wijze op een pimpelmees, winterkoninkje en boomkruiper (*non-human actors*) in een boom naast zijn tiny house, waardoor hij onbewust een belangrijke dimensie van de beleving van zijn woonomgeving liet zien: de interactie met de natuur. Daarnaast zijn onder meer emoties van informanten tijdens de interviews en de manieren waarop zij spraken over bepaalde onderwerpen genoteerd, bijvoorbeeld wanneer zij enthousiast of juist cynisch waren.

4.3 Onderzoek ethiek

4.3.1 Ethische overwegingen

Bij kwalitatief onderzoek kunnen ethische kwesties ontstaan, omdat bij deze manier van onderzoek doen persoonlijke ervaringen, interpretaties en interpersoonlijke relaties, tussen de onderzoeker en respondenten, centraal staan. Om deze reden is het van belang om als kwalitatief onderzoeker de volgende ethische kwesties in beschouwing te nemen: *privacy*, *informed consent* en mogelijke (sociale) schade door betrokkenheid bij het onderzoek (Dowling, 2016).

Om de *privacy* van alle respondenten te beschermen, is er allereerst voor gekozen om pseudoniemen te gebruiken en hun exacte leeftijd, woonplaats en provincie niet te vermelden. Met name de groep tiny house bewoners was en is gemakkelijk (online) te traceren, bijvoorbeeld via social media, omdat zij nog een relatief kleine groep vormen in Nederland. Daarnaast waren sommigen al eens geïnterviewd en gefotografeerd voor verschillende kranten en/of zelfs al eens op televisie verschenen met hun tiny house. Om deze reden is in de scriptie bijvoorbeeld ook niet vermeld waar en op welke wijze informanten gerekruteerd zijn en de exacte naam van het bedrijf of de organisatie waarbij respondenten al dan niet werken. Daarnaast is aan de respondenten vooraf toestemming gevraagd om interviewopnames en foto's te maken waarmee zij allen instemden. Een respondent stuurde na afloop nog foto's toe van haar voormalige tiny house in het buitenland. De interviewopnames, transcripten en meest persoonlijke foto's zijn buiten het publieke domein gehouden.

Informed consent houdt in dat de informant op basis van een geschreven of gesproken toestemmingsverklaring instemt met deelname aan het onderzoek, na hierover zo volledig mogelijk geïnformeerd te zijn door de onderzoeker (Hay, 2016). Voor de onderzoeker is het van belang om op een legitieme wijze toestemming te krijgen van respondenten om toegang en inzicht te krijgen in hun informatie en manier van denken. Voorafgaand aan de interviews werd aan alle respondenten een informatiebrief en toestemmingsverklaring gegeven, welke zij bij akkoord ondertekenden (zie bijlage 2). In de informatiebrief werden informanten onder meer op de hoogte gesteld van de centrale doelstelling van het onderzoek, de interviewsetting en de mogelijke implicaties van- en rechten bij hun deelname, zoals dat zij te allen tijde kunnen besluiten om hun deelname aan het onderzoek in te trekken. Ook is vermeld dat er op vertrouwelijke wijze met de onderzoeksresultaten omgegaan zal worden.

Zowel de informanten als de onderzoeker mogen geen fysieke en sociale schade oplopen door deelname aan het onderzoek. Dit kan bijvoorbeeld vermeden worden door het vertrouwelijk omgaan met de informatie, het creëren van een veilige en comfortabele interviewsetting en door het streven naar gelijke (machts)verhoudingen tussen de onderzoeker en respondenten. Bijvoorbeeld door het creëren van een wederkerige onderzoek relatie waarbij zowel de onderzoeker als respondenten van nieuwe kennis over het onderzoeksonderwerp opdoen (Dowling, 2016). Respondent Suzan vertelde mij bijvoorbeeld dat het interview haar had geholpen om haar kennis en ervaringen omtrent tiny house-living te ordenen en verdiepen, wat goed van pas zou komen bij een lezing die ze destijds tijdens een tiny house event zou gaan geven. Daarnaast heb ik respondenten na

afloop van de interviews betrokken bij het verdere onderzoeksproces, door hen tussentijds mijn poster voor de Graduate Research Day op 25 januari 2018 aan de Rijksuniversiteit Groningen toe te sturen met daarop de eerste onderzoeksresultaten waar zij mij al dan niet hun reactie op konden geven. Het gegeven dat ik de interviewvragen bepaald en gesteld heb, heeft logischerwijs minder bijgedragen aan een (volledig) wederkerige onderzoek relatie.

4.3.2 Positionality

Positionality houdt de sociale, culturele en ideologische positie of locatie van de onderzoeker in, in relatie tot respondenten en het onderzoeksonderwerp (Hay, 2016). De sociale en culturele positie van de onderzoeker omvat verschillende dimensies, zoals uiterlijke kenmerken, sociale identiteit en de institutionele en nationale context waarbinnen hij of zij geschoold en opgegroeid is (Van Hoven & Meijering, 2011). Volgens Smith (2010) moet de *positionality* van de onderzoeker in beschouwing worden genomen bij de afname van interviews en later ook bij de analyse van de data, gezien de sociale en culturele positie van de onderzoeker (onbewust) van invloed is op de sociale interacties binnen het onderzoek. Zo kan de onderzoeker op basis van zijn of haar *positionality* binnen de interviewsetting enerzijds meer als ‘outsider’ of anderzijds meer als ‘insider’ ten opzichte van respondenten beschouwd worden. Bijvoorbeeld op basis van verschillen of overeenkomsten in gedrag of voorkomen. Daarbij komt dat het van belang is om na te gaan hoe de mensen en plaatsen onder studie gerepresenteerd worden binnen het scriptie-onderzoek, omdat dit gebaseerd is op de eigen observaties, interpretaties en ervaringen van de onderzoeker (Smith, 2010; Dowling, 2016). In de volgende deelparagraaf zal verder ingegaan worden op de *positionality* van de onderzoeker binnen de context van het onderzoek.

Ontspullen, hugs en veganistisch eten

‘Ik ben al begonnen met ontspullen, maar het loopt nog niet zo hard. Mensen brengen nog altijd cadeautjes voor me mee waarvan ik denk.. naar de kringloop!’ – Mirjam (Vrouw, 60-70 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

Vooraf tijdens de eerste interviews was ik ‘outsider’ dan ‘insider’ ten opzichte van informanten, gezien het feit dat ik alleen nog kennis had genomen van het fenomeen *tiny housing* via online (media)bronnen, literaire bronnen en het tiny house event in Wageningen. Zo is bovenstaand citaat afkomstig uit het eerste interview dat ik had met respondent Mirjam, waardoor ik me bewust werd van mijn positie als outsider ten opzichte van tiny house bewoners (in sp ). Zoals eerder genoemd bracht ik een cadeautje mee om respondenten te bedanken voor hun deelname aan het onderzoek, terwijl het zogenaamde ‘ontspullen’ (zie Hoofdstuk 5) een belangrijk onderdeel bleek te zijn van hun huidige levensstijl. Desondanks reageerden de meeste respondenten positief op het bedankje, waarbij sommigen het ook direct een plekje in hun tiny house gaven.

Mijn positie als outsider uitte zich nog meer in het feit dat ik bij de aanvang van het onderzoek nog niet voldoende bekend was met de terminologie gerelateerd aan tiny house living, zoals *off-grid* en *on-grid* wonen. Het voordeel hiervan was dat ik basic vragen kon stellen en de respondenten bereidwillig waren om mij tijdens het interview en de spontane rondleidingen hier van alles over te vertellen. Daarbij komt dat mijn positie als universitair student soms van invloed kon zijn geweest op de sociale interacties met respondenten. Zo leken sommige informanten de positieve kanten van tiny house-living te benadrukken, omdat zij het interview door een masterstudent aan de Rijksuniversiteit in Groningen soms zagen als ‘platform’ om *tiny housing* meer op de kaart te zetten. Tegelijkertijd kon de positie als Cultureel Geografisch masterstudent mij gemakkelijker toegang geven tot *the field*, omdat respondenten bijvoorbeeld geïnteresseerd waren in de focus van mijn scriptie-onderzoek. Zo gaf Nicole tijdens onze correspondentie voorafgaand aan het interview aan dat ze graag aan het onderzoek mee wilde meewerken, omdat ze het interessant vond.

Echter waren er ook zaken die eraan bij konden dragen mijn positie meer die van insider te maken. Qua voorkomen droeg ik tijdens de interviews mijn meer casual en 'duurzame', tweedehands kleding wat vaak overeenkwam met de kledingstijl van respondenten. Daarnaast deelde ik en de informanten de interesse voor duurzaamheid en klein wonen. Ondanks dat binnen de verschillende interviewsettingen soms andere gedragscodes (Kearn, 2016) golden in tegenstelling tot wat ik gewend was, droeg het aanpassen aan deze codes bij aan een meer 'insider' positie ten opzichte van respondenten. Zo werd ik door respondent Jacob direct met een stevige *hug* begroet en werd ik bij hem, evenals bij respondent Fenna, uitgenodigd om een zelfbereide veganistische maaltijd mee te eten na afloop van het interview (zie afbeelding 4.3). Volgens van Hoven en Meijering (2011) draagt het deelnemen aan een culturele ervaring zoals het eten van een veganistische maaltijd met respondenten, bij aan betekenisvoller begrip van de verzamelde interview data.

Afbeelding 4.3 Een smakelijke veganistische maaltijd, bestaande uit pompoensoep en bloemkool couscous, bij respondent Jacob. (Bron: Judith Antonides, 2017)

4.4 Data analyse

Door middel van kwalitatieve data analyse kan betekenis worden gegeven aan de gevonden interviewdata (Kitchin & Tate, 2000). Hierbij zijn de stappen data beschrijven, classificeren en verbinden uit Kitchin en Tate toegepast, als algemene strategie.

4.4.1 Data beschrijven

Na het houden van de interviews zijn de interviewopnames overgeplaatst op een laptop, waarna ze via de website Otranscribe.com tot transcripten uitgewerkt zijn. Een transcript is een geschreven reproductie van het interview (Minichiello et al., 1995 in Dunn, 2016). Gemiddeld nam het transcriberen één uur per een kwartier opname in beslag. Sommige passages uit de interviews waren moeilijker verstaanbaar, met name uit het interview met respondent Jippe dat in een café in Groningen is gehouden, waardoor deze soms opnieuw beluisterd moesten worden.

De tekst in de transcripten is ingedeeld aan de hand van de voorletters van de namen van de onderzoeker en informanten, zodat inzichtelijk wordt wie wat gezegd heeft tijdens het interview. Daarnaast zijn symbolen toegepast, zoals het symbool '(..)' wanneer tijdens het interview van het onderzoeksonderwerp en de onderzoek context werd afgeweken, het symbool '()' bij een niet verstaanbaar woord of passage en '// ' als een interruptie plaatsvond wanneer de informant of

onderzoeker aan het woord was. Daarnaast zijn soms emoticons zoals ☺ of ☹ gebruikt om de uiting van emoties tijdens het interview aan te duiden (Dunn, 2016). Ook zijn de manier van spreken over bepaalde onderwerpen en issues door respondenten genoteerd, evenals relevante contextuele factoren die tijdens de interviews naar voren kwamen. Bovenaan elk transcript is vermeld wanneer en waar het interview plaatsvond en eventuele bijzonderheden die zich vooraf, tijdens of na afloop van de interviews voordeden.

4.4.2 Data classificeren

Aan de hand van de interviewgide en de interviewdata is een *open coding* methode toegepast om de interviewdata te classificeren. Coderen in algemene zin is het proces waarbij de interview data wordt 'opgebroken' in gedeelten, welke worden gelabeld aan de hand van (sub)codes en zo geplaatst worden binnen een specifieke categorie (Bryman, 2012; Kitchin & Tate, 2000). Door middel van coderen kan de onderzoeker grip krijgen op de onderzoek data, doordat het bijdraagt aan de reductie, organisatie en analyse van de data (Cope, 2016). Het coderen van kwalitatieve data is een meer flexibel en herhalend proces in vergelijking met het coderen van kwantitatieve data. Kwalitatieve data omvat in het algemeen meer *thick description*, ofwel een grondige en veelomvattende beschrijving van het onderzoek onderwerp (Kitchin & Tate, 2000), wat tijdens coderen door de onderzoeker gescand wordt op potentiële indicatoren voor thema's en concepten gelinkt aan de centrale doelstelling van het onderzoek. Deze 'indicatoren' worden vervolgens constant met elkaar vergeleken om te zien bij welke concepten of thema's uit de literatuur ze het best aansluiten (Bryman, 2012). De onderzoeker reflecteert hierbij voortdurend op het proces en staat open voor nieuwe en onverwachte connecties binnen de data (Bryman, 2012; Cope, 2016).

Binnen het onderzoek is de onderzoeker volgens de *open coding* methode begonnen met drie hoofdcategorieën of *initial codes* (Cope, 2016), die naar verwachting naar voren zouden komen op basis van de vooraf opgestelde interviewgide, namelijk '1. De tiny house bewoner', '2. Het tiny house' en '3. De (woon)omgeving'. Deze *initial codes* zijn later opgebroken in meer specifieke subcodes die op de theorie gebaseerd zijn, als subcodes die uit de interview data zelf naar voren kwamen (zie tabel 3.3). Het *coding* schema was niet vaststaand: wanneer relevante tekstgedeelten uit de transcripten niet geplaatst konden worden binnen het schema werden bepaalde (sub)codes toegevoegd, anders gelabeld of verder opgebroken. Zo is de code '3.2 Sociale omgeving' later onderverdeeld in vijf subcodes die verschillende dimensies van de sociale omgeving van de (toekomstige) tiny house bewoners vertegenwoordigen, waaronder '3.2.2 Woongemeenschap' en '3.2.4 Tiny house community in Nederland'. Andere codes werden soms samengevoegd of verwijderd, wanneer een code te weinig gebruikt werd. Daarbij komt dat de tekstgedeelten die gelabeld waren onder een bepaalde code, bijvoorbeeld '2.1.2 Design voorkeuren' soms ook gecodeerd konden worden onder een andere code, '2.1.3 Design eigenschappen', waardoor overlap kon ontstaan tussen deze codes.

Aan de hand van de *open coding* methode kon de interviewdata uit de transcripten op een eerste wijze gereduceerd en georganiseerd worden. Deze wijze van categorisering en de omschrijving van de (sub)codes staan vermeld in het eerste codeboek (zie tabel 4.3). Ook is hierin aangegeven of de codes gebaseerd zijn op de interviewdata of al een link hadden met literatuur (DeCuir-Gunby et al., 2011), gerelateerd aan *place-making*. In dit stadium omvatte de gehanteerde *place-making* literatuur een globaal onderscheid in *place-making* activiteiten ('Hoe?') en motieven voor het *place-making* proces ('Waarom?') onder respondenten.

Hoofdcategorie (Initial code)	(Sub)code	Omschrijving	Voorbeeld gecodeerd tekstgedeelte uit transcript	Gebaseerd op data	Link <i>place- making</i> literatuur
1. De tiny house bewoner	1.1 Hobby's/bezigheden	Respondent noemt activiteiten/zaken die hij of zij (graag) doet in het dagelijkse leven.	'..mijn hobby is toch wel lekker wandelen in de natuur en.. kamperen!' (Mirjam)	X	
	1.3 Leefstijl	Respondent vertelt direct/indirect over zijn of haar leefstijl gerelateerd aan tiny house-living.	'Alle producten die we gebruiken moeten ecologisch afbreekbaar zijn, dus we kunnen geen chloor of Andrélon gebruiken' (Suzan)	X	
	1.6 Toekomstvisie tiny house-living	Respondent vertelt over zijn of haar (nabije) toekomstplannen met betrekking tot tiny house living.	'Als ik op m'n 67 ^e niet meer afhankelijk ben van werkgevers in Nederland dan kan m'n tiny house mee in de zeecontainer naar Kreta en daar kan je hem zo neerzetten' (Marnix)	X	
	1.5 Motivaties voor tiny house-living	Respondent noemt direct/indirect zijn of haar beweegredenen voor tiny-house living.	'.. nummer 1 natuur, eh nummer 2 een lage woonlast en 3 gemeenschap' (Fenna)		X -Place-making, waarom? (Motivatie)
2. Het tiny house	2.1.2 Design voorkeuren (2.1 Design)	Respondent spreekt direct/indirect zijn of haar voorkeuren uit voor het (toekomstige) tiny house design.	'Een tiny house als rijtjeshuis? No way, daar ga ik niet in wonen, dat is niet mijn tiny house.' (Jippe)	X	
	2.2.1 Uitdagingen (2.2 Realisatie)	Respondent vertelt over (mogelijke) uitdagingen die hij of zij heeft ondervonden bij de realisatie van het tiny house en/of de woonlocatie.	'Een legale woonplek vinden voor ons tiny house was wel even een struggle..' (Ilse)		X -Place-making, hoe? (Activiteit – Zoeken woonlocatie)
	2.3.3 Dagelijkse activiteiten in/rondom tiny house	Respondent noemt dagelijkse activiteiten die hij of zij onderneemt in het toekomstige tiny house	'We klussen veel samen op het woonterrein en op maandagochtend, dinsdag en donderdag helpen we bij vrijwilligersdagen op het woonterrein' (Ilse & Lars)	X	
	2.4 Relatie met het tiny house	Respondent refereert direct/indirect aan de band die hij of zij heeft met het (zelfgebouwde) tiny house.	'Het tiny house is mijn kindje geworden' (Hielke)		X -Place-making, hoe? (Activiteit – Bonding met tiny house)
3. De (woon)-omgeving	3.1.2 Moestuin (3.1 Fysieke omgeving)	Respondent vertelt over zijn of haar (wens voor een) moestuin bij het tiny house.	'Als het even kan willen we een moestuin nemen.. we willen zoveel mogelijk onze eigen groente enzo		X -Place-making, hoe? (Activiteit –

		verbouwen.' (Geert)	Moestuin aanleggen)
3.2.2 Woongemeenschap (3.2 Sociale omgeving)	Respondent vertelt over het (toekomstige) wonen in een tiny house woongemeenschap en/of zijn of haar visie hier op.	'Ja in de <i>community</i> wonen is gewoon perfect.. het is ook handig, omdat we grote inkopen en de wasmachine delen bijvoorbeeld' (Leo)	X -Place-making, hoe? (Activiteit – tiny house woon-gemeenschap creëren)
3.3.2 Inspiratie verspreiden (3.3 Relatie en interactie omgeving)	Respondent noemt direct/indirect dat hij of zij anderen wil inspireren of al inspireert voor tiny house-living en/of milieuvriendelijker wonen.	'..dus wij <i>comitten</i> ons aan het inspireren van mensen.. ik vind elk uur die ik daaraan investeer belangrijk.' (Jacob)	X
3.3.1 Band en interactie natuur/milieu (3.3 Relatie omgeving)	Respondent refereert direct/indirect aan zijn of haar band en interactie met de natuur/het milieu.	'Ik zie het als een overvloed dat ik in de natuur mag wonen' (Fenna)	X

Tabel 4.3 Fragment van het eerste codeboek.

4.4.3 Data verbinden

Door middel van *axial coding* is de gecategoriseerde interviewdata vervolgens op nieuwe manieren samengevoegd, waarbij connecties tussen categorieën gemaakt werden (Bryman, 2012). Zo is tijdens deze fase een specifiek onderscheid gemaakt in fysieke en symbolische *place-making* activiteiten onder de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek, op basis van de theorie van Gieryn (2000) (zie tabel 4.4). In Gieryn (2000) komt naar voren dat plaatsen op fysieke wijze gecreëerd worden, bijvoorbeeld door deze te ontwerpen en bouwen, en ook op symbolische wijze, door het herinneren van- en identificeren met plaatsen bijvoorbeeld. Passages uit de transcripten die gingen over de totstandkoming van het fysieke tiny house en de woonomgeving zijn hierbij opnieuw gelabeld als fysieke *place-making* activiteiten. Transcript gedeelten die bijvoorbeeld te maken hadden met de persoonlijke band met het tiny house en de identificatie met het tiny housing concept werden gelabeld onder symbolische *place-making* activiteiten. Daarnaast zijn de motivaties voor tiny house-living onder respondenten in dit stadium onderverdeeld in specifieke categorieën, waaronder 'ecologische voetafdruk verkleinen, 'mentale en financiële vrijheid' en 'meer buitenruimte'.

1. Place-making: Hoe?	Fragment transcript	Keywords	Respondent
1.1 Fysieke activiteiten			
<u>Vorbereidende fase:</u> <i>Ontwerpen tiny house, bouwen tiny house, inrichten, ontspullen, vormgeven woonomgeving (bijv. tiny house woongemeenschap)</i>	<p>'Ja, ik ben al begonnen met ontspullen, maar het loopt nog niet zo hard. Mensen brengen nog altijd cadeautjes mee waarvan ik denk van voor de kringloop.'</p>	<p>Ontspullen</p>	<p>Mirjam, p. 3</p>
	<p>'..want als mijn architect het tiny house eenmaal gaat bouwen, dan ga ik er ook één keer per week heen een hele dag. En gaan we samen ook spijkeren, timmeren, hameren.'</p>	<p>Helpen bij bouwen tiny house</p>	<p>Marnix, p. 12</p>
	<p>'Puur uit simplisme is dit ontwerp uitgekomen, ja gewoon recht toe recht aan, omdat we geen bouwervaring hadden. Dus ja, je moet dan niet moeilijk gaan doen met dakkapelletjes, assymetrische vormen, dat soort dingen. Moeilijke berekeningen, moeilijke constructie..// (..) nouja die trailer hebben we natuurlijk laten bouwen het frame van de trailer hebben we gewoon op maat laten maken, dat koop je. En daarop maak je een vloer, de framing, de wanden, dakbalken erop.'</p>	<p>Zelf ontwerpen en bouwen tiny house</p>	<p>Lars, p. 9</p>
	<p>'Kijk naar onze shit die we hebben, kijk naar wat we willen. We zeiden van ja maar we willen eigenlijk vooral, we willen.. ruimte we willen eigenlijk terrein. Wat ons betreft wat schuren of loodsen of wat dan ook, dan kan de woonruimte wat kleiner, de woongemeenschap kan nog steeds groot.'</p>	<p>Woonomgeving vormgeven</p>	<p>Jippe, p. 6</p>
<u>Wonen in tiny house:</u> <i>Vormgeven woonomgeving (bijv. vormen van tiny house woongemeenschap), onderhouden tiny house, activiteiten in/rond tiny house</i>	<p>'..als ik er ga wonen zal ik nog steeds wel bezig zijn, dingetjes verbeteren of aanvullen bijvoorbeeld.. zoals een windmolentje, en biogas..// (..) ik vind het gewoon leuk om ermee bezig te zijn en het uit te proberen.'</p>	<p>TH verbeteren/ aanvullen</p>	<p>Geert, p. 13</p>
	<p>'Maar wij hebben een eigen klein moestuintje. Volgend jaar gaan we samen met onze buurvrouw een heel veld voor kweken. Dat we echt zoveel mogelijk zelfvoorzienend leven. Dan hebben wij ook gewoon keihard 500 uien nodig. En eh ja wij hebben er zelf nu 200 à 300 geplant.. (..) we zijn ook veganisten dus dit is eigenlijk zoveel boer als we ooit kunnen worden. Het gaat voor ons echt om fruit en groente..'</p>	<p>Woonomgeving vormgeven – moestuin</p>	<p>Jacob, p. 25</p>
<u>Toekomst:</u> <i>Verplaatsen, tiny house onderhouden, tiny house bij bouwen, woonomgeving vormgeven, tiny houses voor anderen bouwen</i>	<p>'Plus uiteindelijk als ik op m'n 67e met pensioen mag, dan wil ik dat ie gestript, dus aan de onderkant gestript en ehm nou de bovenkant hoeft niet.. ehm past ie precies in een zeecontainer en dan kan die mee naar Kreta.. daar heb ik dan nog zon genoeg'</p>	<p>Verplaatsen</p>	<p>Marnix, p. 12</p>
	<p>'Ik wil een soort van bedrijfje, ja ik wil ook nog wel later voor andere mensen tiny houses maken.'</p>	<p>Tiny houses bouwen voor anderen</p>	<p>Leo, p. 7</p>

1.2 Symbolische activiteiten			
<i>Identificeren, bonding met, interpreteren van-, vertellen over- eigen tiny house en concept tiny housing</i>	‘En ik denk ook dat mensen met tiny houses.. ehm die hebben het niet nodig voor hun ego om te zeggen: Kijk mijn huis, en mijn oprijlaan [praat expres iets bekakter]. Dus dat heb je niet, maar ik kan wel zeggen kijk naar mijn bloementuin. Jaa.. mijn zwembad, daar wordt ik gelukkig van.’	Identificeren (Gieryn, 2000) – tiny house	Fenna, p. 13
	‘Nou ja.. ehm wat ik als ik het uitleg aan andere mensen ook altijd vertel is dat een tiny house voor ons veel meer is dan alleen maar een klein huisje. Het eerste wat iemand natuurlijk hoort is: Wat?! gaan jullie op 20 m ² wonen? Wie is er nou zo gek weetjewel. En ik probeer dan altijd uit te leggen dat dat tiny house voor ons een manier is om het leven gewoon helemaal anders in te richten.’	Interpreteren (Gieryn, 2000) – tiny house	Nicole, p. 2
	‘Een paar weken geleden dacht ik die rugzak, die heb ik nu denk ik al echt iets van tien jaar en die was met mij op veel verschillende continenten, landen.. hè het is echt een vriend van mij eigenlijk meer dan een spul.’	Identificeren (Gieryn, 2000) – Bezittingen in tiny house	Jacob, p. 4
2. Place-making: Waarom?			
2.1 Verkleinen ecologische voetafdruk	‘Ik ben altijd al erg met het milieu bezig geweest en duurzaamheid, zelfs voordat dat woord bestond :) zat het al in m'n hoofd... (..) dus ja ik heb ook altijd wel gezocht naar een manier om heel milieuvriendelijk te kunnen wonen.’	Wens duurzaam wonen	Mirjam, p. 3
	‘..je voorziet zelf in je energie, stroom eh.. weet je je filtert je eigen water. Zelfs je urine en ontlasting wordt gescheiden, dat geef je weer terug aan de aarde..’	Off-grid tiny house en zelfvoorzienende leefstijl	Marnix, p. 15
	‘Ik eet wel echt heel weinig vlees. En ik probeer ook ehm het koken met bakjes te vermijden... want daar zit zoveel plastic bij.’	Milieuvriendelijke leefstijl	Gea, p. 5
2.2 Meer financiële en mentale vrijheid	‘..financiële vrijheid door in een tiny house te wonen maar vooral ook vrijheid creëren door niks te hoeven. Dus is het ook wel dat we met minder arbeid, meer levensgeluk zouden willen bereiken.’	Financiële en mentale vrijheid	Jippe, p. 4
	‘De vrijheid van plek vind ik ook belangrijk, dat je misschien na tien jaar als de plek helemaal niet meer boeiend is ofzo, dat je dan ergens anders heen kunt.’	Mobiel tiny house – Vrijheid van plek	Leo, p. 4
2.3 Wonen in een woongemeenschap met gelijkgestemden	‘Zoals ik hoop dat het gaat, hopen we natuurlijk dat we met meerdere tiny houses bij elkaar kunnen staan.. Dus dat zou heel mooi zijn. En dat we dan ook dingen delen bijv., een wasmachine.. Dat zou ik heel fijn vinden of misschien samen een tuin.. dat je echt veel groter kan dan dat.. Nou samen een hydrofietenfilter of waterzuivering - dat je veel dingen gewoon samen doet.’	Woon-gemeenschap – delen	Nicole, p. 14
2.4 Meer buitenruimte	‘Grotendeels duurzaamheid en het dicht bij de natuur leven.. eh en dieren staan ook centraal in mijn leven. (..) ik vond het ook mooi dat het vrijstaande huisjes waren met een tuintje erbij. En ik dacht dan is een hond ook mogelijk, kijk op een flatje zou ik een hond zielig vinden.’	Tuin en dieren	Anne, p. 5

Tabel 4.4 Tweede codeboek (deels) op basis van axial coding.

Naar aanleiding van de analyse van de interviewdata in Hoofdstuk 4, volgen nu in Hoofdstuk 5 'Fysieke en symbolische *place-making* onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland' de resultaten gerelateerd aan het (individuele) *place-making* proces onder de veertien (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek.

5. Fysieke en symbolische *place-making* onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de onderzoeksresultaten geanalyseerd worden aan de hand van de literatuur omtrent *place-making* en *place attachment*, binnen het bredere kader van (*intentional*) woonvormen. Tijdens een *place-making* proces wordt van een ruimte een betekenisvolle plaats gecreëerd, waarbij zowel fysieke (tastbare) als symbolische (niet-tastbare) activiteiten worden ondernomen (Stokowsky, 2002; Gieryn, 2000). Binnen dit onderzoek staan het tiny house en de bijbehorende woonomgeving centraal als betekenisvolle plaatsen, waarbij onder de respondenten onderzocht is wat hun motieven waren voor het wonen in een tiny house en op welke manieren zij deden aan fysieke en symbolische *place-making*.

In § 5.2 komen allereerst de onderliggende motivaties voor het *place-making* proces onder de tiny house bewoners binnen het onderzoek naar voren, waar het verkleinen van hun ecologische voetafdruk, het hebben van meer financiële en mentale vrijheid en het vormen van- en wonen in een tiny house woongemeenschap voorbeelden van zijn. Hierbij wordt ook ingegaan op een aantal fysieke en symbolische *place-making* activiteiten gerelateerd aan het tiny house (§ 5.2.1 en § 5.2.2) en de woonomgeving (§ 5.2.3 en § 5.2.4) onder respondenten, waaronder het implementeren van *off-grid* technologieën in en rondom het tiny house (§ 5.2.1) en de creatie van- en *bonding* met een tiny house woongemeenschap (§ 5.2.4).

Vervolgens wordt in § 5.3 meer specifiek ingegaan op de fysieke en symbolische *place-making* activiteiten gerelateerd aan het tiny house, gezien vrijwel alle respondenten aangaven een sterke, persoonlijke band met hun woning te ervaren. Voorbeelden van fysieke *place-making* activiteiten ten aanzien van hun tiny house waren het zelf ontwerpen en/of bouwen van de woning en het plaatsen van geselecteerde bezittingen in het tiny house, als onderdeel van het proces van 'ontspullen'. Symbolische *place-making* kwam onder meer tot uiting door de *bonding* en identificatie met het tiny house, waar de geselecteerde persoonlijke bezittingen die zij hier naartoe meenamen onderdeel van waren, en tiny house-living als specifieke manier van wonen.

5.2 Motivaties voor tiny house-living

De veertien (toekomstig) tiny house bewoners binnen het onderzoek gaven allen aan bewust gekozen te hebben voor tiny house-living, op basis van intrinsieke motivaties. Uit hun intrinsieke motivaties voor het wonen in - en soms bouwen van een tiny house bleek al dat hun huis geen neutrale constructie was, maar een onderdeel van hun identiteit, zoals ook Carsten en Hugh-Jones (1995) opmerken in de context van *home spaces*. Een *home* wordt door Holton en Riley (2016) omschreven als een fysieke, materiële ruimte en tegelijkertijd als een betekenisvolle plaats. Zo werd het tiny house door de meeste respondenten binnen het onderzoek onder meer beschouwd als belangrijk middel om hun persoonlijke ideologieën en bijkomende levensstijlen in de praktijk te brengen. Respondent Hielke:

'Mijn levensstijl is mijn thuis en mijn tiny house faciliteert dit. Het huis is materie, maar draagt wel bij aan de doorvoering van mijn levenswijze.' – Hielke (Man, 20-30 jaar, bewoner van een tiny house)

Intrinsieke motivaties voor het wonen in een tiny house, op basis van persoonlijke ideologieën en doelstellingen, waren onder respondenten het verkleinen van hun ecologische voetafdruk (§ 5.2.1) en het creëren van financiële en mentale vrijheid (§ 5.2.2). Andere motivaties voor tiny house-living onder (toekomstig) bewoners waren het hebben van meer buitenruimte (§ 5.2.3) en het creëren van- en wonen in een tiny house woongemeenschap (§ 5.2.4). De volgorde van de paragrafen is bepaald op basis van het belang van de motivatie, zoals genoemd door de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek. Daarnaast is binnen de paragrafen vaak een onderscheid op te merken in de

specifieke motivaties, en de uitwerking hiervan, tussen de bewoners van *off-grid* tiny houses enerzijds en *on-grid* tiny houses anderzijds.

5.2.1 Ecologische voetafdruk verkleinen

Een voorname motivatie voor tiny house-living onder de (toekomstig) bewoners binnen het onderzoek was het verkleinen van hun ecologische voetafdruk. Volgens Bartlett (2016) is de verantwoordelijkheid en het respect ten aanzien van het milieu onder tiny house bewoners inherent aan hun wens om op een kleiner woonoppervlakte te wonen. Respondenten Mirjam, Leo en Nicole:

‘Ik ben altijd al erg met het milieu bezig geweest. En duurzaamheid, zelfs voordat dat woord bestond zat het al in m’n hoofd. Dus ja, ik heb altijd gezocht naar een manier om heel milieuvriendelijk te kunnen wonen.’ – Mirjam (Vrouw, 60-70 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

‘Ik wil gewoon niet zo’n grote impact op de natuur en de wereld hebben en daar zijn wat keuzes van mij op gebaseerd, waaronder het wonen in een tiny house.’ – Leo (Man, 20-30 jaar, bewoner van een tiny house)

‘Voor ons is het wonen in een tiny house een manier om het leven gewoon helemaal anders in te richten, waaronder dus dat duurzame en groene leven wat we heel belangrijk vinden.’ – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

Uit het onderzoek naar tiny housing van Mutter (2013) komt naar voren dat het inperken van de eigen negatieve impact op het milieu ook een belangrijke motivator onder tiny house bewoners in Noord-Amerika is. Wu en Hyatt (2016) stellen in dit verband dat een groeiend milieubewustzijn de basis vormt voor de wereldwijde tiny house beweging. De (toekomstige) bewoners vertelden hierbij ook over hun duurzame levenswijze, die gerelateerd was aan hun persoonlijke ideologie en doelstelling om de eigen ecologische voetafdruk te verkleinen en milieubewuster te wonen en leven. Volgens Evans en Abrahamse (2009) houdt het naleven van een duurzame levensstijl een weloverwogen en geleidelijk proces in, zoals ook het merendeel van de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek naar voren bracht.

De respondenten noemden verschillende activiteiten die zij ondernamen, of in de toekomst wilden gaan ondernemen, in het kader van hun duurzame levensstijl gerelateerd aan tiny house-living. Zo vertelde respondent Nicole dat zij voorafgaand aan het wonen in een haar tiny house al bezig was om onder meer het eigen waterverbruik terug te dringen:

‘We zijn echt al 1,5 jaar aan het voorbereiden om in ons tiny house te gaan wonen. We proberen ons leven hier al te vergroenen. Hoe gingen we ons water verbruiken bijvoorbeeld? We douchen nu nog maar 2 keer in de week écht en voor de rest wassen we ons bij de wastafel.’ – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

Ook in Lorenzen (2012) komt naar voren dat het aanhangen van een meer ‘groene’ levenswijze het herdefiniëren van vroegere activiteiten gerelateerd aan het milieu omvat, waarbij deze worden gecombineerd of vervangen met nieuw aangenomen activiteiten. Andere respondenten gaven bijvoorbeeld aan te streven naar een (sterke) vermindering van hun afvalproductie door bewuster te consumeren, waar het vermijden van plastic producten een voorbeeld van is. Zo noemde respondent Gea dat zij ‘het koken met bakjes’ vermeed vanwege de grote hoeveelheid plastic die met dit soort producten gepaard gaat. Daarbij gaf respondent Jacob aan zijn eigen groenafval te recyclen met behulp van wormen (zie afbeelding 5.1) en vertelde hij zoveel mogelijk tweedehands spullen te kopen, zelf afvalmateriaal te recyclen tot nieuwe objecten en door zijn eigen voedsel te produceren in de gemeenschappelijke tuin op het terrein van zijn tiny house woongemeenschap (zie § 5.2.4).

Afbeelding 5.1 Bak waarin respondent Jacob zijn eigen groenafval met behulp van wormen tot compost maakt. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Bovendien leefden respondenten Jacob en Fenna, zoals eerder beschreven, veganistisch, waarbij zij onder meer hun vleesconsumptie volledig teruggedrongen hadden. In totaal gaven vijf respondenten aan vegetariër of veganist te zijn en noemden anderen hun vleesconsumptie vanuit milieu oogpunt te willen verminderen. Ook maakten sommige (toekomstige) tiny house bewoners uitsluitend nog gebruik van volledig biologisch afbreekbare producten. Het meer bewust consumeren, veganistisch of vegetarisch eten, verbouwen van eigen voedsel en het uitsluitend gebruiken van biologisch afbreekbare producten ziet Lorenzen (2012) ook terug als groene activiteiten binnen haar onderzoek naar onder meer religieuze milieuactivisten en eigenaren van duurzaam gebouwde woningen, die ook kiezen voor het naleven van een milieubewuste levensstijl. In het onderstaande citaat brengt respondent Suzan het volledig vermijden van chemische producten in verband met het wonen in haar *off-grid* tiny house, dat niet aangesloten was op het publieke elektriciteitsnet, waternet en rioleringsstelsel (zie ook Ryker, 2007):

‘Ons huis is zo gebouwd dat verbruikt douche water weer naar de wasmachine gaat, waar deze weer op draait. Daarna gaat het water via onze moerasfilters de grond in, wat betekent dat alles wat wij gebruiken biologisch afbreekbaar moet zijn. We kunnen dus bijvoorbeeld geen chloor of Andrélon shampoo gebruiken en voor schoonmaken gebruiken we nu natuurazijn en soda.’ – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een *off-grid* tiny house)

Binnen het onderzoek woonden tien respondenten (in de toekomst) in een *off-grid* tiny house, waarbij zij gebruik maakten van alternatieve technologieën om te voorzien in drinkwater, elektriciteit, warmte en om hun afvalwater af te voeren. Daarnaast woonden vier respondenten in een *on-grid* tiny house dat wel aangesloten was op het algemene waternet, elektriciteitsnet en rioleringsstelsel (Woonpioniers, 2016). In de volgende deelparagraaf zullen de verschillen tussen (de bewoners van) *off-grid* en *on-grid* tiny houses nader besproken worden.

Off-grid versus on-grid tiny houses

Volgens Wu en Hyatt (2016) zijn tiny houses in het algemeen, zowel *off-grid* als *on-grid* varianten, ontwikkeld vanuit de doelstelling om de ecologische voetafdruk van bewoners te verkleinen,

bijvoorbeeld door middel van het inperken van huishoudelijk waterverbruik en het opwekken van energie op alternatieve manieren (zie ook Wilkinson, 2011). Wel zijn er verschillen op te merken in de manier en intensiteit waarop het verkleinen van de ecologische voetafdruk bij *off-grid* en *on-grid* tiny houses tot uiting komt, evenals in de, al dan niet, zelfvoorzienende leefwijze van de bewoners van beide typen tiny houses.

In de eerste plaats vereiste het wonen in een *off-grid* tiny house vaak een radicale heruitvinding van het huishoudelijke leven van bewoners, doordat zij bijvoorbeeld over gaan op alternatieve technologieën om zelf in hun drinkwater, warmte en elektriciteit te kunnen voorzien, zoals ook Vannini en Taggart (2015) constateren in hun onderzoek naar bewoners van *off-grid* woningen. Zo werd (drink)water door de respondenten binnen het onderzoek gegenereerd door het opvangen en filteren van regenwater. Een dergelijk regenwater opvang- en filtersysteem bestaat doorgaans uit een regenopslagtank, een filtreermechanisme en pomp (zie afbeeldingen 5.2 en 5.4) (Mutter, 2013). Daarnaast wordt afvalwater, bijvoorbeeld afkomstig uit het composttoilet, vaak via een zelfgebouwde helofytenfilter of moerasfilter (zie afbeelding 5.3) gefilterd voordat het de grond of een nabijgelegen sloot in kan stromen. Energie wordt doorgaans opgewekt door middel van zonnepanelen die op het dak en bij het tiny house geplaatst zijn. Tijdens periodes met veel zonlicht kan bovendien een overschot van de opgewekte zonne-energie worden opgeslagen in accu's, waardoor ook tijdens de wintermaanden voldoende energie beschikbaar is. Daarnaast werd door de bewoners veelal een houtkachel ingezet als warmtebron in het tiny house, in plaats van een op aardgas gestookte cv-ketel. Sommige *off-grid* tiny house bewoners gaven aan hun aardgasverbruik in de toekomst nog meer te willen reduceren of helemaal terug te dringen door over te gaan op elektrisch koken of door de toepassing van biogas bijvoorbeeld, zoals respondent Geert noemde. Ook vertelde hij in de nabije toekomst nog te willen gaan experimenteren met windenergie door een zelfgebouwd windmolentje te plaatsen bij zijn tiny house. Mede om deze redenen stellen Wu en Hyatt (2016) dat het wonen in een tiny house vaak ook een vermindering in de *carbon footprint* van bewoners oplevert.

Het duurzame karakter van een *off-grid* leefstijl kan echter ook in twijfel getrokken ten aanzien van sommige bovengenoemde aspecten. Zo kunnen de toepassing van een houtkachel als warmtebron en het afvoeren van eigen afvalwater door middel van een helofytenfilter, alsnog een nadelig effect hebben op het milieu. Ook Vannini en Taggart (2015) verkennen het duurzame karakter van een *off-grid* leefstijl, waarbij ze onder meer concluderen dat *off-grid living* nieuwe inzichten biedt in wat beschouwd wordt als 'duurzaam' en hoe dit ecologische ideaal in de praktijk door *off-grid* bewoners nagestreefd wordt (zie ook Strengers, 2015). Onder sommige respondenten binnen het onderzoek kwam naar voren dat zij hun duurzame idealen ook door *off-grid* te wonen wilden bereiken, waarbij zij soms afwegingen moesten maken tussen het doorvoeren van bepaalde duurzame(re) toepassingen en *off-grid* technologieën, bijvoorbeeld op basis van haalbaarheid. Zo werd onder hen meermaals de voorkeur voor het gebruik van biogas, in plaats van aardgas, genoemd, waarbij zij tegelijkertijd aangaven dat dit voor hen een (nog) niet haalbare optie was. Geert vertelde bijvoorbeeld dat hij in de toekomst wilde gaan onderzoeken of biogas ook op een relatief kleine schaal, zoals die van een huishouden, toegepast kan worden.

Naast dat de bewoners van een *off-grid* tiny house zelfvoorzienend waren met betrekking tot (drink)water, warmte en elektriciteit, pasten ze hun zelfvoorzienende levenswijze vaak ook toe op andere terreinen, waaronder voeding en afvalverwerking, zoals eerder genoemd. Respondent Ilse vertelde als volgt over het zelfvoorzienend zijn ten aanzien van voeding:

'Ik vind het sowieso leuk om daarmee bezig te zijn, om je eigen eten te telen. Maar ja, wij hebben hier natuurlijk een enorme moestuin op ons woonterrein, daarachter [wijst], en een voedselbos. Die pompoen en maïskolven op het aanrecht zijn uit de tuin. Verder uien.. knoflook.. courgettes.. Schapenvlees, varkensvlees.. We konden laatst een rammetje van ons woonterrein slachten. Dus wat dat betreft leven we wel echt heel zelfvoorzienend.' – Ilse (Vrouw, 20-30 jaar, bewoonster van een *off-grid* tiny house)

In Meijering et al. (2007) is het zelf voorzien in elektriciteit en voeding ook terug te zien bij de bewoners van plattelands *hippy* gemeenschappen, waaronder de Hobbitstee in Nederland. De bewoners van dit type gemeenschappen hingen net als de (toekomstig) tiny house bewoners die *off-grid* woonden, een alternatieve manier van leven aan, waarbij het zorgen voor het milieu en zelfvoorzienend leven belangrijke ideologische doelstellingen onder hen waren (Meijering et al., 2007).

Afbeelding 5.2 Opslagtank voor regenwater bij het *off-grid* tiny house. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.3 Moerasfilter of helofytenfilter bij het *off-grid* tiny house om huishoudelijk afvalwater met behulp van moerasplanten, zand en stenen te filteren. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.4 Filtreermechanisme en pomp voor regenwater. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Daarentegen waren de *on-grid* tiny houses van een viertal respondenten binnen het onderzoek wel op het algemene waternet, elektriciteitsnet en rioleringsstelsel aangesloten (zie ook Woonpioniers, 2016). Bij dit type tiny houses stond voornamelijk de doelstelling energieneutraal wonen centraal, vaak in combinatie met moderne technologieën zoals een waterbesparend toilet (zie afbeelding 5.5). De inbouw van een waterbesparend toilet droeg bijvoorbeeld bij aan een vermindering van het waterverbruik, omdat het toilet automatisch doorgespoeld kon worden met gebruikt water vanuit de wasbak. Energie werd daarnaast ook (grotendeels) opgewekt door middel van zonnepanelen, waarbij de opgewekte energie soms ook kon worden opgeslagen in accu's (Mill Home, 2018b). Daarbij werd energieverbruik onder *on-grid* tiny house bewoners bijvoorbeeld (indirect) teruggedrongen door de aanleg van goede isolatie en de toepassing van opgeslagen zonne-energie. In Vannini & Taggart (2013) komt naar voren dat de toepassing van dergelijke technologieën, waaronder zonnetechnologie en een waterbesparend toiletsysteem, beschouwd kan worden als een passieve wijze waarop alternatieve energieopwekking en waterbesparing wordt nagestreefd door bewoners. Zo stellen ze dat *on-grid* bewoners zelf geen onderdeel uitmaken van bijvoorbeeld warmteprocessen in hun woning, in tegenstelling tot *off-grid* bewoners.

De meeste *on-grid* tiny house bewoners binnen het onderzoek gaven dan ook aan niet de wens te hebben om (grotendeels) zelfvoorzienend te leven, maar deelden wel een sterke interesse in milieubewuster wonen en leven op een meer comfortabele manier. Zo noemde respondent Gea:

'Ik heb hiervoor ook een klein stadstuintje gehad, maar ik ben niet iemand die met z'n handen heel erg in de grond gaat zitten. Dus dat is ook niet mijn verlangen, ik vind het prachtig als anderen het doen en ik koop heel graag m'n spullen lokaal, bijvoorbeeld bij een tuin van de voedselbank hier in de buurt, dat vind ik gewoon heel erg leuk. En, je hoeft niet alles zelf te doen om goed bezig te zijn weetje, daar geloof ik gewoon niet in.' – Gea (Vrouw, 50-60 jaar, bewoonster van een *on-grid* tiny house)

Daarnaast noemde respondent Anne, wonend in een *on-grid* tiny house, dat het haar leuk leek om in de toekomst wel meer zelfvoorzienend qua voeding te worden, door het verbouwen van eigen groente en fruit in haar moestuintje bij het tiny house.

Afbeelding 5.5 Waterbesparend toilet in een *on-grid* tiny house. (Bron: Judith Antonides, 2017)

5.2.2 Financiële en mentale vrijheid

Naast het verkleinen van de ecologische voetafdruk, was een andere reden onder respondenten om te kiezen voor tiny house-living het ervaren van meer financiële en mentale vrijheid, zoals ook Bartlett (2016) onder meer constateert in zijn onderzoek naar de tiny house beweging. Respondent Gea sprak als volgt over de financiële vrijheid die volgens haar samen ging met het wonen in een tiny house:

‘Zelf was ik geïnteresseerd in manieren hoe je je tijd en geld als ondernemer kunt verdelen... En als je dat in het werk doet dan kom je ook op wonen terecht eigenlijk, want heel veel mensen hebben een baan omdat ze de hypotheek moeten betalen. Wat nou als je daar uit stapt? Dat maakt je echt vrij.’ – Gea (Vrouw, 50-60 jaar, bewoonster van een tiny house)

Het vaak ontbreken van een (hoge) hypotheek bij tiny housing creëerde een gevoel van vrijheid onder bewoners, omdat zij hierdoor vaak minder hoefden te werken en meer rust en vrije tijd hadden, die zij naar eigen wens konden invullen met activiteiten die ze echt belangrijk vonden (zie

ook Mutter, 2013). Voorbeelden van dergelijke activiteiten waren het werken aan een moestuin, het oppakken van (nieuwe) hobby's en het maken van reizen. Respondenten Nicole en Jippe over het gevoel van vrijheid dat zij in verband brachten met hun toekomstige tiny house:

'Wonen in een tiny house dwingt me om te realiseren wat vind ik echt belangrijk in m'n leven, mijn huis en alles daaromheen en daar richt je je dan op. Ik hoop dat het ons vrijheid en rust oplevert.' – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster een tiny house)

'Ik vind het idee van lagere woonlasten een heel aantrekkelijk idee en vooral om onszelf vrijheid te gunnen, financiële vrijheid maar vooral ook vrijheid door niks te hoeven. Dus we zouden met minder arbeid meer levensgeluk willen bereiken.' - Jippe (Man, 30-40 jaar, toekomstig bewoner een tiny house)

Bovendien bracht het feit dat respondenten hun bezittingen minimaliseerden voorafgaand aan het wonen in hun tiny house hen een gevoel van mentale vrijheid (zie § 5.3.1), evenals het wonen in een mobiel tiny house. Hieronder wordt verder ingegaan op het verschil tussen een mobiel tiny house, en het hieraan gerelateerde gevoel van vrijheid, enerzijds en een vaststaand tiny house anderzijds.

Mobiele versus vaststaande tiny houses

Binnen het onderzoek waren negen respondenten de (toekomstige) bewoners van een mobiel tiny house, dat doorgaans gebouwd was op een trailer (zie afbeelding 5.6). De voornaamste reden voor het wonen in een mobiel tiny house was dat zij zo flexibeler waren ten aanzien van het vinden van een geschikte woonlocatie, en zij zich vanuit daar ook weer relatief eenvoudig konden vestigen op een nieuwe locatie. Om deze reden gaf het wonen in een mobiel tiny house bewoners een gevoel van vrijheid, zoals respondenten Leo en Jacob naar voren brachten:

'Ik vind het relaxed om de vrijheid qua woonplek te hebben, dat als je misschien over tien jaar de plek waar je nu staat niet meer boeiend vindt naar een andere plek kunt gaan.' – Leo (Man, 20-30 jaar, bewoner van een mobiel tiny house)

'Als ik nu een hypotheek van 2,5 ton zou hebben en ik zou dan echt gewoon een locatie moeten kiezen die we over 30 jaar ook nog leuk zouden vinden dan zou ik dat echt zo'n druk vinden... Pff ik zou dat echt niet aan kunnen. Wij hebben nu de mogelijkheid om ons huisje gewoon te verplaatsen. Dus als wij over een jaar weer meer zin in een stad of de natuur hebben dan gaan we daar gewoon naartoe.' – Jacob (Man, 20-30 jaar, bewoner van een mobiel tiny house)

Uit het bovenstaande citaat van respondent Jacob blijkt daarnaast dat hij een vaststaand tiny house associeerde met gewoonte en verveling, door het missen van nieuwe kansen en ervaringen. In Gustafson (2001) komt eveneens naar voren dat mobiliteit bijdraagt aan een gevoel van vrijheid en het opdoen van nieuwe kansen en ervaringen. Kearns et al. (2017) constateren een gevoel van vrijheid gerelateerd aan een (tijdelijke) mobiele verblijfplaats ook onder *coastal freedom* kampeerders in Nieuw-Zeeland. Onder deze groep vertaalde waarbij een gevoel vrijheid zich op een vergelijkbare manier als bij de respondenten die woonden in een mobiel tiny house, namelijk in de flexibele wijze waarop zij hun route en verblijflocaatie, binnen open publieke ruimten zoals kustgebieden, zelf konden bepalen. Aan de andere kant stelt Gustafson (2001) dat 'mobiel zijn' ook tot een gevoel van *uprootedness* kan leiden. *Uprootedness*, ofwel het gevoel dat men zich ergens niet geworteld voelt, kan ontstaan als mensen niet voor een lange periode op een bepaalde plek kunnen verblijven en rondtrekken naar andere plekken, zoals in het geval van migranten die op zoek zijn naar een permanente woonplaats (Fielding, 1992). Een gevoel van *uprootedness* werd binnen het onderzoek ook indirect in verband gebracht met de mobiele tiny houses van respondenten, omdat bewoners van dit type tiny houses meestal nog een tijdelijke woonlocatie in Nederland toegewezen kregen (zie Hoofdstuk 2).

Daarentegen waren vijf respondenten de (toekomstige) bewoners van een vaststaand tiny house (zie afbeelding 5.7), dat vaak wel gevestigd was op een locatie waar bewoners voor langere tijd legaal konden wonen. De reden hiervoor was dat architectenbureaus en bouwondernemingen, waaronder Mill Home BV, dit type tiny houses in de regel produceerden en vaak al in samenspraak met gemeenten een legale, meer permanente woonlocatie voor bewoners hadden gerealiseerd.

Daarbij vertelde respondent Anne, wonend in een vaststaand tiny house, dat zij haar tiny house ook niet wilde verplaatsen omdat zij zich op haar huidige woonlocatie al sterk geworteld voelde, hetgeen Gustafson (2001) beschrijft aan de hand van de term *rootedness*. Zo kwam het gevoel van *rootedness* van respondent Anne ten opzichte van haar woonlocatie voort uit de nabijheid van haar werk en de goede band die zij had opgebouwd met haar buren, wat tegelijkertijd ook beschouwd kan worden als een uiting van sociale *place attachment* (zie ook Scannell & Gifford, 2010). Daarnaast gaf respondent Mirjam, toekomstig bewoner van een vaststaand tiny house, aan dat zij in verband met haar leeftijd niet meer de wens had om ‘een nomadenbestaan te leiden’.

Afbeelding 5.6 Voorbeeld van een mobiel tiny house gebouwd op een trailer. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.7 Voorbeeld van een vaststaand tiny house. (Bron: Judith Antonides, 2017)

5.2.3 Meer buitenruimte

In Carsten en Hugh-Jones (1995) komt naar voren dat, naast de woning zelf, de grond of omgeving rondom een woning evengoed van belang is voor bewoners, omdat dit terrein gezien kan worden als een verlengde van hun persoonlijke leefruimte. Voor de meeste (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek was specifiek een 'groene' woonomgeving een belangrijk onderdeel van hun persoonlijke woonruimte, zoals ook Dopper en Geuting (2017) onder tiny house bewoners in Nederland constateren. Om deze reden was het hebben van meer buitenruimte dan ook vaak een motivatie om te kiezen voor tiny house-living. Zo vertelden respondenten Anne en Marnix:

'Ik wilde graag dicht bij de natuur leven, omdat dieren ook centraal staan in mijn leven. Ik vond het mooi dat het vrijstaande huisjes waren met een tuintje erbij. En ik dacht dan is een hond mogelijk, kijk op een flatje zou ik een hond zelig vinden, maar hier niet.' – Anne (Vrouw, 20-30 jaar, bewoonster van een *on-grid* tiny house)

'Het buiten is heel belangrijk. Ik denk dat het buitenleven, maar ook het leven van buiten, voor de meeste tiny house bewoners heel essentieel is. Bijvoorbeeld zodat je het hele jaar uit je tuin kunt eten.' – Marnix (Man, 50-60 jaar, toekomstig bewoner van een *off-grid* tiny house)

Het merendeel van de *off-grid* tiny houses van respondenten was gevestigd in wat meer afgelegen gebieden aan de rand van steden en dorpen, waarbij onder meer een landgoed (zie afbeelding 5.8), proeftuin of mobiel ecodorp voorbeelden waren van specifieke tiny house woonlocaties binnen dergelijke gebieden. De proeftuin was opgebouwd uit een klein aantal bij elkaar gelegen tiny houses, een gezamenlijke werkplaats, ontmoetingsruimte en moestuin, aan de rand van een stad. Het mobiele ecodorp bestond uit een grotere woongemeenschap, waarbij bewoners woonden in mobiele woningen, zoals caravans en een mobiel tiny house, en leefden volgens de gezamenlijke doelstelling om onder meer hun ecologische *footprint* te verkleinen. Deze doelstelling streefden zij bijvoorbeeld na door *oof-grid* te wonen en te zorgen voor eigen compostering. Ook in Bartlett (2016) komt naar voren dat de bewoners van ecodorpen een meer sociale, culturele, economische en duurzaam ecologische manier van leven onderling nastreven, waarbij het hebben van lokale autonomie een belangrijk aspect is (Barton, 1998).

De bewoners binnen het onderzoek die met hun tiny house op één van de bovengenoemde locaties gevestigd waren gaven bovendien aan een sterke band te ervaren met natuur. Dit bleek bijvoorbeeld uit het gegeven dat sommige respondenten mij tijdens de interviews enthousiast wezen op fysieke en natuurlijke aspecten van hun woonomgeving (zie § 4.2.7). Respondent Lars:

'De rust, de ruimte en vergezichten.. Het groen om je heen, de dieren die je hier ziet.. Ja de dieren.. Vandaag vlogen er elf van die buizerds over de terp en dan denk je: Wow, supergaaf eigenlijk dat we hier staan. We zien hier uilen, patrijzen, fazanten, echt van alles. En je gaat hier ook wel sneller naar buiten.' – Lars (Man, 20-30 jaar, bewoner van een *off-grid* tiny house)

Volgens Scannell en Gifford (2010) kan de band die men met de natuur ervaart, gezien worden als een voorbeeld van fysieke *place attachment*, als onderdeel van de 'plaats' dimensie uit hun driedelige model. Stedman (2003) voegt hier aan toe dat mensen zich hierbij niet per sé verbonden voelen met de fysieke kenmerken van een natuurlijke omgeving, zoals bomen, planten en dieren, maar met de betekenis die deze kenmerken representeren, zoals vrijheid, 'wildernis' en rust. Respondent Mirjam vertelde bijvoorbeeld:

'Waar ik me thuis voel is in de natuur. Toen het een periode niet zo goed met mij ging heb ik een tijdje doorgebracht in een huisje in het bos, en dat heeft me toen zó geheeld... Mede daarom wil ik straks wel met mijn tiny house in een meer natuurlijke omgeving wonen, waar ik gemakkelijk naar buiten kan en ik gras onder mijn voeten heb.' – Mirjam (Vrouw, 60-70 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

Uit dit citaat van Mirjam blijkt dat een natuurlijke woonomgeving haar een gevoel van thuis en rust gaf, waardoor zij een emotionele verbondenheid met de natuur ervoer.

Naast dat sommige respondenten aangaven een emotionele band te ervaren met natuur, waren de eigenaren van een *off-grid* tiny house ook in instrumentele zin afhankelijk van een groene woonomgeving. De instrumentele band die mensen hebben met plaatsen wordt door Stokols en Shumaker (1981) aangeduid met de term *place dependence*, waarbij de fysieke karakteristieken van een plaats, waaronder natuurlijke hulpbronnen of voorzieningen, bijdragen aan het nastreven van persoonlijke doelstellingen. Daarbij onderstrepen Vannini en Taggart (2013) dat bij *off-grid* activiteiten een sterke mate van praktische betrokkenheid vereist is van bewoners en hun (natuurlijke) omgeving. Zo was het hebben van een sloot of beekje bij het tiny house noodzakelijk voor respondenten die *off-grid* woonden, doordat zij zo hun gefilterde afvalwater op een alternatieve manier konden afvoeren via zelfgebouwde moerasfilters (zie § 5.2.1). Daarbij is

regenwater een voorbeeld van een natuurlijke hulpbron waar deze groep bewoners afhankelijk van is. Respondent Suzan:

‘Je gaat wel echt anders naar regen kijken. Ik had altijd al wel meegekregen van m’n ouders dat je niet moet klagen over regen, maar nu ik in een tiny house woon is het helemaal dat ik denk van: regen is eigenlijk best heel fijn, omdat je er nu gewoon afhankelijk van bent.’ - Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een *off-grid* tiny house)

Soms vormde het vinden van een meer ‘groene’ woonlocatie echter een obstakel voor (toekomstige) tiny house bewoners, gezien het gegeven dat binnen de Nederlandse context relatief weinig groen en afgelegen woonterrein beschikbaar is (zie Hoofdstuk 1). Mede om deze reden woonden ook respondenten met hun veelal *on-grid* tiny house in steden of dorpen, waar zij over minder buitenruimte beschikten. Voorbeelden van dergelijke woonlocaties waren een tiny house straatje en een Tiny Housing BouwExpo (zie afbeelding 5.9). De Tiny Housing BouwExpo bestaat uit een kleine woonwijk waar door de lokale gemeente in samenwerking met ontwerp bureaus en bewoners geëxperimenteerd werd met verschillende typen *on-grid* tiny houses, zowel bedoeld voor tijdelijke als permanente bewoning. De respondenten die met hun tiny house op dergelijke locaties wonen gaven ook aan een band met natuur te ervaren, maar hechtten daarbij ook waarde aan de nabijheid van voorzieningen. Zo vertelden Nicole en Gea:

‘Voor mij mag de plek zelf het liefst wel wat groener zijn, maar ik zou wel in de buurt van een stads- of dorpskern willen wonen. Het wonen in een buitengebied lijkt ons toch te eenzaam en ik vind het ook minder praktisch gezien we alleen maar fietsen hebben en geen auto.’ – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een *off-grid* tiny house)

‘Wat fijn is de ruimte.. Ik woon heel dichtbij een meer en het bos, daar zie je ’s avonds reeën lopen. En ik ben ook zo in de stad als ik wil. Daarbij vind ik uitzicht eigenlijk belangrijker dan het hebben van een tuin. Ik heb hiervoor ook een klein stadstuintje gehad, maar ik ben niet iemand die graag met z’n handen in de grond zit.’ – Gea (Vrouw, 50-60 jaar, bewoonster van een *on-grid* tiny house)

Het gegeven dat de *on-grid* tiny house bewoners binnen het onderzoek, naast hun wens voor bijvoorbeeld de nabijheid van voorzieningen, alsnog een sterke wens hadden om in contact met de natuur te wonen, levert een nieuw inzicht op het punt dat Vannini en Taggart (2013) maken in het kader van *on-grid* woningen. Zo stelden zij dat *on-grid* woningen, in tegenstelling tot *off-grid* woningen, in het algemeen gecreëerd zijn op basis van een ‘scheiding’ met de natuur.

Respondent Hielke, wonend in een *on-grid* tiny house in een dorp, noemde daarnaast dat hij, net als de *off-grid* bewoners in meer groene en afgelegen gebieden, ook in een dorpsomgeving ‘natuur en rust’ vond en dat dit bovendien voor hem vanuit financieel oogpunt een meer geschikte optie was. Hielke zijn wens voor het wonen in een rurale omgeving, in tegenstelling tot het wonen in stedelijk gebied waar hij eerder had gewoond, hangt om deze reden ook samen met de zogenaamde *rural idyll*, waarover onder meer Meijering et al. (2007) schrijven in het kader van plattelands *intentional communities*. Met de term ‘*rural idyll*’ wordt de idealisering van (het wonen in) rurale gebieden aangeduid, in tegenstelling tot het wonen in steden en de hiermee geassocieerde leefstijlen (Yarwood, 2005). Laatstgenoemde beschrijft Yarwood (2005) aan de hand van de term ‘*urban nightmare*’, waarbij men (het wonen in) steden als overwegend negatief beschouwt, bijvoorbeeld doordat hij of zij dit associeert met anonimiteit en alleen zijn, ‘moderne’ leefstijlen, waaronder het consumeren van veel goederen en diensten, en een vervuilde leefomgeving. Het wonen op het ‘platteland’ wordt hierbij juist vaak gerelateerd aan positieve zaken, waaronder het ervaren van een sterker gemeenschapsgevoel, het leiden van een simpeler leven en het hebben van een meer natuurlijke woonomgeving (Yarwood, 2005). Om deze redenen is een veelvoorkomende reden dat mensen kiezen voor het wonen op het platteland volgens Halfacree (1994) dan ook het idee dat dit hen een betere kwaliteit van leven garandeert, zoals sommige bewoners binnen het onderzoek ook expliciet noemden.

Afbeelding 5.8 Landgoed als voorbeeld van een 'groene' tiny house woonlocatie in meer afgelegen gebied. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.9 Tiny Housing BouwExpo als voorbeeld van een tiny house woonlocatie in stedelijk gebied. (Bron: Judith Antonides, 2017)

5.2.4 Vormen van- en wonen in een tiny house woongemeenschap

Ten slotte komt in Bartlett (2016) naar voren dat gemeenschap ook een belangrijk aspect is van tiny-house living. Hij stelt dat tiny houses vaak bij elkaar gesitueerd zijn in woongemeenschappen, waarbij bewoners een gemeenschappelijke visie delen en elkaar in materiële en immateriële zin bijstaan. Om deze reden kan een tiny house woongemeenschap ook vergeleken worden met rurale *intentional communities* en *cohousing* initiatieven, waarbij bewoners samenleven en hierbij ook een gezamenlijke visie en levenswijze nastreven (zie ook Meijering et al., 2007; Sullivan, 2016). Het

wonen in een woongemeenschap met gelijkgestemden was voor de meeste respondenten, in het bijzonder zij die in een *off-grid* tiny house woonden, ook een reden om te kiezen voor tiny house-living. Hierover vertelden respondenten Fenna, Suzan en Nicole het volgende:

‘De tiny house beweging is naar mijn idee ook heel sterk een sociaal gebeuren, waarbij we elkaar nodig hebben om zélf te kunnen voorzien in ons éigen water, voedsel en stroom. In je eentje red je dat niet, je moet het gewoon met anderen doen.’ – Fenna (Vrouw, 40-50 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house woongemeenschap met een *off-grid* tiny house)

‘Wij zouden het tof vinden om met meerdere tiny houses een Tiny Village te vormen en dat we dan met elkaar een leuke, goede buurt vormen en daarbij ook voor de omgeving zorgen, zoals het eigenlijk moeten zijn. Met bijvoorbeeld een buurtmoestuin als centraal punt en een speelbos voor kinderen.’ – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house woongemeenschap met een *off-grid* tiny house)

‘We hopen natuurlijk dat we met meerdere tiny houses bij elkaar kunnen staan. En dat we dan ook dingen delen, bijvoorbeeld een wasmachine. Dat zou ik heel fijn vinden of misschien samen een tuin en een helofytenfilter of waterzuivering te hebben – en dat je veel dingen gewoon samen doet.’ – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, wens om met een *off-grid* tiny house in een tiny house woongemeenschap te wonen)

Uit de bovenstaande citaten komt naar voren dat het wonen in een tiny house woongemeenschap verschillende voordelen had voor respondenten, zoals het delen van spullen en faciliteiten en het ondernemen van gezamenlijke activiteiten. Voorbeelden van (gewenste) faciliteiten waren een ontmoetingsruimte, werkplaats en een moestuin, vaak volgens de permacultuur ideologie (zie afbeeldingen 5.10 en 5.11). Het aanleggen en onderhouden van dit type moestuin werd door meerdere respondenten genoemd als een centraal onderdeel van hun (toekomstige) tiny house woongemeenschap. Een permacultuur moestuin is volgens Mollison (1998) uitsluitend ontworpen aan de hand van ecologische principes, waardoor uiteindelijk een opzichzelfstaand en natuurlijk ecosysteem ontstaat, waarvan men onder meer het hele jaar door voedsel kan afnemen en waar ook een natuurlijke verwerking van afvalstoffen plaatsvindt. Hierbinnen zijn planten, bodemleven, gunstige insecten en andere dieren én de mens bovendien nauw met elkaar verbonden, waardoor een natuurlijk en veerkrachtig ‘netwerk’ ontstaat (Hemenway, 2009).

De aanwezigheid van bovengenoemde faciliteiten had daarbij een positieve invloed op de onderlinge interacties en band tussen de bewoners, zoals ook Sullivan (2016) opmerkt in haar onderzoek naar het *cohousing* initiatief ‘Sunrise Place’ in de Verenigde Staten, waarbij bewoners ook onderling faciliteiten, zoals een keuken en tuin, delen en hierdoor meer tijd samen doorbrengen. Respondenten Jacob, Leo en Geert spraken als volgt over de band met hun woongemeenschap:

‘Onze [tiny] woongemeenschap is het hartstuk van het hele project voor mij. Het is gewoon mijn familie hier. Samen koken, eten, lachen, huilen... Heerlijk.’ – Jacob (Man, 20-30 jaar, bewoner van een tiny house woongemeenschap met een *off-grid* tiny house)

‘We eten eigenlijk bijna altijd samen. Dat komt ook omdat bijna niemand nog echt een gasstel heeft in z’n tiny house hier haha! Maar dat is voor mij ook echt heel fijn geweest, en dat dat ook wel hoort bij de tiny house filosofie, dat je dichter bij anderen leeft. En het is ook handig, omdat je zo grote inkopen kunt delen, samen kunt eten en bijvoorbeeld een wasmachine kan delen. En niemand verplicht je om echt mee te eten, dus als je wilt kun je gewoon veel privacy hebben.’ – Leo (Man, 20-30 jaar, bewoner van een tiny house woongemeenschap met een *off-grid* tiny house)

‘Ik vind het het leukst om met anderen samen te leven, doordat je samen dingen doet, zoals een tuin onderhouden, samen aan projecten werken, samen eten... En we willen ook wel dat hier mensen komen wonen die ook echt wel iets bijdragen aan de plek. Vaak voordat mensen hier echt komen wonen dan komen ze eerst een maand proef wonen, om te kijken of het van beide kanten werkt. Sommige mensen denken na een maand van nee dit is eigenlijk iets te primitief voor mij of ze trekken zich vooral terug. Dus we hebben het liefst geen mensen die alleen maar komen omdat ze graag goedkoop willen wonen.’ – Geert (Man, 30-40 jaar, bewoner van een tiny house woongemeenschap met een *off-grid* tiny house)

Naast het delen van spullen en faciliteiten en het ondernemen van gezamenlijke activiteiten haalt Geert hier het belang aan van het delen van een gezamenlijke visie en levenswijze met de andere bewoners binnen zijn woongemeenschap, op basis waarvan zij ook nieuwe bewoners van de

gemeenschap selecteerden. Hieruit blijkt dat zijn woongemeenschap gedeelde waarden representeert voor de bewoners, zoals Butz en Eyles (1997) ook stellen in de bredere context van plaatsen in het algemeen. Volgens Gieryn (2000) vinden bovendien sociale processen plaats, waaronder gezamenlijke actie, door de 'materiële vormen' die mensen ontwerpen, bouwen en gebruiken, zoals in het geval van een tiny house woongemeenschap. Scannell en Gifford (2010) voegen hier aan toe dat men zich bovendien (sterk) verbonden kan voelen met plaatsen die sociale relaties en groepsidentiteit faciliteren, hetgeen zij beschouwen als een voorbeeld van sociale *place attachment*. Dit type plaats verbondenheid is volgens Low (1992) gebaseerd op de symbolische betekenis die deze plaats onder de bewoners representeert. Ook respondent Fenna bracht naar voren dat het vormen van een gemeenschap essentieel is bij het naleven van een gezamenlijke milieuvriendelijke en zelfvoorzienende levenswijze. Fenna ziet echter niets in het bij elkaar plaatsen van niet zelfvoorzienende (*on-grid*) tiny houses in een 'tiny house straatje', zoals deze op een aantal plekken in Nederland voorkomen (Mill Home BV, 2018a). Fenna:

'Tiny housing is naar mijn idee ook een sterk sociaal gebeuren. Waar het niet wil zeggen dat je alles moet delen, maar nu hebben ze ook tiny houses in een straatje. Voor mij is dat iets heel raars. Het lijkt dan alsof tiny houses een tijdelijke oplossing zijn voor huisvesting. Maar ik kan me niet voorstellen dat er zo een bepaalde bewustzijnsverandering plaatsvindt bij die bewoners, die dus echt bewust kiezen voor tiny house-living. In zo'n straatje is alles al uitgedacht, het zonnepaneel dit en dat, op zich prima hoor. Maar dan woon je gewoon klimaatneutraal en ervaar je niet wat het is om zélf verantwoordelijkheid te dragen voor je éigen water, je eigen voeding.. En in je eentje houd je die manier van leven niet vol, dat moet je gewoon met anderen doen. Dus een gemeenschap vormen is een heel belangrijk aspect van tiny housing, net als het dichtbij de natuur wonen en lagere woonlasten.' – Fenna (Vrouw, 40-50 jaar, toekomstig bewoonster van een *off-grid* tiny house in een tiny house woongemeenschap)

Uit haar bovenstaande citaat blijkt dat een gemeenschappelijk ideologie, namelijk het naleven van een zelfvoorzienende leefstijl ten aanzien van voeding, water en energie, volgens Fenna ten grondslag ligt aan het vormen van- en wonen in een *off-grid* tiny house woongemeenschap. Meijering et al. (2006) zien een dergelijke gedeelde visie ook sterk terug bij andere *intentional communities*, in het bijzonder bij het type ecologische woongemeenschappen. Bewoners van een ecologische woongemeenschap streven net als bewoners van een *off-grid* tiny house gemeenschap ecologische idealen na, waar het zelf voorzien in voeding en energie vaak voorbeelden van zijn (zie Hoofdstuk 3). Tussen de bewoners van *off-grid* tiny house woongemeenschappen enerzijds en (vroegere) ecologische woongemeenschappen anderzijds kan echter een verschil opgemerkt worden in de mate waarin zij hun zelfvoorzienende leefstijl doorvoeren. Zo dringen bewoners van ecologische woongemeenschappen vaak ook hun economische relaties met de samenleving terug en streven zij daarnaast naar economische zelfvoorziening, door bijvoorbeeld het doen van betaald werk buiten de gemeenschap te minimaliseren en zich in plaats daarvan te richten op het produceren van eigen energie en voeding (Meijering et al., 2006). De (toekomstig) bewoners van een tiny house woongemeenschap binnen dit onderzoek gaven daarentegen in de meeste gevallen aan hun baan wel te willen behouden en niet (per sé) te streven naar economische zelfvoorziening.

Respondenten Mirjam en Gea, beiden (toekomstig) wonend in een *on-grid* en niet zelfgebouwd tiny house, gaven daarnaast aan dat zij juist geen wens koesterden om in een tiny house woongemeenschap te willen wonen. Zo stelden ze:

'Het wonen in een gemeenschap is voor mij niet zo van belang, ik bedoel als dat erbij hoort dan doe ik wel mee. Het hangt ook een beetje van de mensen af, ze moeten je liggen en stel dat je in zo'n tiny house straatje gaat wonen dan zal je toch wel wat dingen samen doen. Waar laat ik m'n fiets bijvoorbeeld? Dan zal je misschien met elkaar een schuurtje regelen. Maar het is niet de reden waarom ik het wonen in een tiny house zoek.' – Mirjam (Vrouw, 69 jaar, geen specifieke wens om in een tiny house woongemeenschap te wonen)

'Ik krijg geen warme gevoelens bij het wonen in een gemeenschap met gelijkgestemden, ik hou juist van diversiteit. Daarbij is het wonen in een volledig zelfvoorzienende woongemeenschap in mijn optiek niet de definitie van 'samenleving'. Omdat ik geloof in een samenleving waarin we taken kunnen verdelen en we elkaar kunnen helpen. Met zelfvoorzienend leven zeg je eigenlijk dat je alleen voor je eigen groente zorgt, je eigen stroom.. alles dus zelf doet! Nou volgens mij is dat geen samenleving.' – Gea (Vrouw, 53 jaar, geen wens om in een tiny house woongemeenschap te wonen)

Uit het bovenstaande citaat van Mirjam blijkt dat het wonen in een gemeenschap haar hooguit een praktisch voordeel zou opleveren, in de vorm van materieel support zoals het samen delen van een schuur bijvoorbeeld, maar dat het vormen van een woongemeenschap voor haar geen motivatie was om voor tiny house-living te kiezen. Respondent Gea associeert een (afgelegen) tiny house woongemeenschap in de eerste plaats met homogeniteit ten aanzien van de bewoners, waarbij zij juist aangeeft te verlangen naar 'diversiteit'. Haar wens voor het wonen binnen een meer 'diverse' woonomgeving of buurt kan ook gelinkt worden aan een aspect van de 'urban dream', in tegenstelling tot de *urban nightmare* (zie § 5.2.4). Bij een 'urban dream' wordt door mensen juist het wonen in steden geïdealiseerd, op basis van het idee dat zij hier bijvoorbeeld vrij zijn om zichzelf volledig te kunnen uiten, voorzieningen in stedelijke gebieden nabij zijn en meer diversiteit in steden heerst ten aanzien van de inwoners bijvoorbeeld (zie ook Yarwood, 2005). Daarbij komt dat Gea het wonen in een (volledig) zelfvoorzienende tiny house gemeenschap associeert met het zich afzonderen van de *mainstream* samenleving, hetgeen Meijering et al. (2007) ook beschrijven als kenmerk van (eerdere), rurale *intentional communities*. Dit punt van Gea wordt echter onder meer weerlegt door respondent Jippe, die in de toekomst ging wonen in een (deels) *off-grid* tiny house woongemeenschap:

'Ik zou het ook leuk vinden als wij dingen gaan organiseren, zodat de mensen uit de buurt hier uitgenodigd worden om er iets te komen doen. We kwamen erachter dat we toch wel een gezamenlijk achtige woonkamer wilden of zoiets, waar bijvoorbeeld een keer in de zoveel tijd een soort barrenavond kan zijn. Ook willen we contacten leggen met de universiteit en hogeschool. Het lijkt mij heel leuk om studenten aan ons te koppelen.. die willen meedenken met ons over het aanleggen van zelfvoorzienende systemen op het woonterrein. Ik denk dat je ook meerwaarde kan creëren op die manier. – Jippe (Man, 30-40 jaar, toekomstig bewoners van een (deels) *off-grid* tiny house woongemeenschap)

Uit dit citaat blijkt dat sommige (toekomstige) bewoners van zelfvoorzienende tiny house woongemeenschappen niet per definitie op zoek zijn naar een leven in afzondering, gezien zij op verschillende manieren een wezenlijk onderdeel willen blijven van hun (naaste) omgeving.

Ten slotte vertelde respondent Anne, wonend met haar *on-grid* tiny house in een buurtje met andere tiny house eigenaren, dat het wonen met andere tiny house bewoners voor haar niet direct een motivatie voor tiny house-living was, maar dat zij zich desondanks wel ook sterk verbonden voelde met haar tiny house buurtje:

'Er was automatisch al een klik met de burens, omdat iedereen hier met een beetje dezelfde gedachten in een tiny house woont. Uiteraard zijn er wel verschillen in leefstijl en dergelijke, maar de basis om in zo'n huisje te wonen is toch wel gelijk. We hebben ook zo af en toe een vergadering, waarin we de belangrijke gezamenlijke dingen bespreken. Je merkt ook wel dat het een vrij hecht buurtje is. De een komt een bakje soep brengen en de ander.. dan kom je uit je werk en dan hoef je niet meer te koken zeg maar. En andersom ook, als ik dan teveel eten had gemaakt, vroeg ik: kom je mee-eten?' – Anne (Vrouw, 20-30 jaar, bewoonster van een tiny house buurtje met een *on-grid* tiny house)

Ook uit het citaat van Anne komt wederom een uiting van sociale *place attachment* naar voren ten opzichte van een tiny house woongemeenschap, op basis van gemeenschappelijk gedachtengoed (zie ook Scannell & Gifford, 2010) en het creëren van een gemeenschapsgevoel door samen te eten bijvoorbeeld. Laatstgenoemde activiteit, die ook door respondenten Jacob, Leo en Geert genoemd werd, zien Meijering et al. (2006) bijvoorbeeld ook sterk terug onder leden van religieuze woongemeenschappen.

Afbeelding 5.10 Gezamenlijke werkplaats van een tiny house woongemeenschap, waar bewoners soms samen werken aan verschillende (bouw)projecten. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.11 Gezamenlijke moestuin, volgens de permacultuur ideologie, in wording op het woonterrein van een tiny house woongemeenschap. (Bron: Judith Antonides, 2017)

5.3 Het tiny house: Fysieke en symbolische *place-making*

In de volgende paragraaf komt het fysieke en symbolische *place-making* proces, gerelateerd aan het tiny house, onder de veertien (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek naar voren.

In § 5.3.1 worden allereerst de fysieke *place-making* activiteiten besproken. Zoals ook Mutter (2013) onder meer constateert in haar onderzoek naar tiny housing binnen de Noord-Amerikaanse context, waren het zelf ontwerpen en/of bouwen van het tiny house in het oog springende kenmerken van het fysieke *place-making* proces onder de meeste respondenten binnen het onderzoek. Ook lieten een aantal andere bewoners hun tiny house gedeeltelijk of volledig ontwerpen en bouwen door een architectenbureau of aannemer. Daarbij kan het plaatsen van geselecteerde bezittingen in de woning door respondenten, als onderdeel van het proces van 'ontspullen', gezien worden als een voorbeeld van fysieke *place-making* gerelateerd aan tiny housing.

In § 5.3.2 worden daarnaast symbolische *place-making* activiteiten ten aanzien van het tiny house uitgelicht onder respondenten. Volgens Gieryn (2000) wordt een specifieke plaats op symbolische wijze gecreëerd, doordat mensen bijvoorbeeld bepaalde herinneringen associëren met de plaats of zich ermee identificeren. De meeste tiny house bewoners, met name de groep 'zelfbouwers', bleken een sterke band te ervaren met hun woning. Daarnaast bleek het (wonen in een) tiny house vaak ook een belangrijk onderdeel van de identiteit van respondenten te zijn.

5.3.1 Fysieke *place-making* gerelateerd aan het (toekomstige) tiny house

Het zelf ontwerpen en/of bouwen van het tiny house

Acht respondenten gaven aan hun tiny house zelf te hebben ontworpen en gebouwd, of dit nog te willen gaan doen, al dan niet met hulp van familie en vrienden (zie afbeelding 5.12). Deze groep zelfbouwers had naar eigen zeggen meestal nog geen bouwervaring bij de aanvang van de bouw van hun tiny house, maar leerden gaandeweg het bouwproces hoe zij hun eigen woning moesten bouwen, bijvoorbeeld aan de hand van YouTube video's, blogs en websites van andere tiny house eigenaren waar tips en kennis gedeeld werden omtrent de zelfbouw van een tiny house (Fischbach, 2017). Met behulp van programma's als *Sketchup* maakten sommigen eerst een 3D ontwerp van het tiny house. Daarbij bouwden alle zelfbouwers hun tiny house mobiel en *off-grid*, waarbij zij gebruik

maakten van milieuvriendelijk materiaal zoals duurzaam hout, schapenwol als ecologisch-afbreekbaar isolatiemateriaal en tweedehands spullen (zie ook Ford & Gomez-Lanier, 2017). Het zelf bouwen van een eigen woning aan de hand van natuurlijke materiaal is wederom ook terug te zien bij andere *off-grid* bewoners en bij bewoners van ecologische woongemeenschappen, waarbij het bouwen van dergelijke alternatieve woningen onder hen vaak een uiting is van de wens om 'anders' te zijn (zie ook Vannini & Taggart, 2014; Meijering et al., 2006). De groep zelfbouwers binnen het onderzoek gaven echter aan met name een unieke woning te willen creëren (§ 5.3.2). De volgende citaten van respondenten Geert en Lars illustreren het ontwerp- en bouwproces van hun tiny house:

'M'n huisje heb ik voornamelijk van tweedehands restmaterialen gebouwd. Van sloopplekken, bouwcontainers waar dingen uit te vissen zijn, familie, vrienden... nou ja overall vandaan. M'n vader heeft een beetje geholpen, die is wel goed in bouwtekeningen maken, maar uiteindelijk heb ik hem wel echt helemaal zelf bedacht.' – Geert (Man, 30-40 jaar, bewoner van een zelfgebouwd tiny house)

'Puur uit simplisme is dit ontwerp uitgekomen, omdat we geen bouwervaring hadden. Die trailer hebben we natuurlijk gekocht. En daarop maak je een vloer, het frame, de wanden, dakbalken erop... Je moet gewoon een beetje op internet zoeken en kijken hoe anderen dat doen.' – Lars (Man, 20-30 jaar, bewoner van een zelfgebouwd tiny house)

Het zelfstandig ontwerpen en bouwen van het tiny house onder respondenten kon bovendien gezien worden als een voorbeeld van de 'proces' dimensie uit het model van Scannell en Gifford (2010), waarbij de manier waarop individuen en groepen zich verbinden met een specifieke plaats centraal staat (zie Hoofdstuk 3). De 'proces' dimensie bestaat uit de aspecten 'affectie', 'cognitie' en 'gedrag', waarbij het aspect 'affectie' staat voor de emotionele band die men heeft met een specifieke plaats, bijvoorbeeld door het ervaren van positieve gevoelens bij die plaats. Zo stelde respondent Ilse dat zij zich vaak trots voelde bij het zien van haar zelfgebouwde tiny house:

'Elke schroef heb je zelf bepaald en bij sommige dingen denk ik: Ah daar ben ik trots op! Bijvoorbeeld die lijsten om te ramen. Daar let je niet op, maar die hebben we zelf verstek gezaagd. Je accepteert ook meer foutjes, omdat die je ook herinneren aan de momenten dat je daar tijdens het bouwen mee bezig geweest bent. Bijna niemand ziet ze, maar wij weten dan dat we het allemaal zelf gedaan hebben.' – Ilse (Vrouw, 20-30 jaar, bewoonster van een zelfgebouwd tiny house)

Ook andere zelfbouwers waren trots op het feit dat ze hun woning zelf gebouwd hadden. Respondenten Geert en Leo wilden zelfs in de toekomst een eigen tiny house bouwonderneming beginnen. Hieruit bleek het zelf bouwen van een tiny house een belangrijke mijlpaal in het leven van deze groep respondenten en dat zij bovendien veel kennis over het bouwen opgedaan hadden. Scannell en Gifford (2010) stellen dat specifieke plaatsen onder meer als betekenisvol worden beschouwd op basis van herinneringen aan belangrijke persoonlijke ervaringen, zoals mijlpalen, die mensen opdoen in/bij die plaats. Onder meer door de associatie van dergelijke (positieve) herinneringen met een specifieke plaats en het opdoen van kennis over die plaats, kan de verbondenheid met die plaats op cognitieve wijze tot stand komen, hetgeen Scannell en Gifford (2010) beschrijven aan de hand van het aspect 'cognitie'.

Ten slotte omvat het aspect 'gedrag' de activiteiten waardoor de verbondenheid met een specifieke plaats tot uiting komt (Scannell & Gifford, 2010). Het zelf ontwerpen en bouwen van het tiny house waren activiteiten waardoor de verbondenheid met het tiny house naar voren kwam onder respondenten, doordat zij de woning zo bijvoorbeeld (volledig) konden afstemmen op hun persoonlijke voorkeuren en levenswijze.

Afbeelding 5.12 Voorbeeld van een tiny house in aanbouw. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Naast het zelf ontwerpen en bouwen van een tiny house kozen respondenten Marnix en Nicole ervoor om hun tiny house samen met een (duurzaam) architect te ontwerpen. Ten slotte gaven de vier overige respondenten aan dat zij hun tiny house volledig hadden, of zouden, laten ontwerpen en bouwen door een architectenbureau of aannemer. De redenen die deze respondenten gaven voor het wonen in een niet zelfgebouwd tiny house waren dat zij niet over bouwkennis beschikten of niet (meer) in staat te waren om het tiny house zelf te bouwen bijvoorbeeld. Zo noemde respondent Hielke dat hij voor de kwaliteit van zijn woning ging, wat hij naar eigen zeggen beter aan professionals over kon laten. Ook Mutter (2013) ziet binnen haar onderzoek mogelijke veiligheidsrisico's terug bij sommige tiny house bewoners die met weinig tot geen bouwervaring hun tiny house zelf bouwden. Deze risico's konden bijvoorbeeld ontstaan doordat zij onvoldoende op de hoogte waren van bouwvoorschriften, waar het Bouwbesluit in Nederland een voorbeeld van is (zie Hoofdstuk 2). Daarnaast vertelde respondent Mirjam dat zij niet meer in staat was om het tiny house zelf te gaan 'timmeren':

'Als ik twintig jaar jonger was geweest dan was ik dat zeker gaan doen. Dan had ik het zelf laten bouwen en was ik zeker nog mee gaan timmeren, maar nu niet meer. En nu weet ik ook zeker dat er milieuvriendelijke materialen worden gebruikt. Om

dan weer het wiel opnieuw uit te gaan lopen vinden terwijl iemand al een heel mooi wiel heeft, dan denk ik prima zo.’ – Mirjam (Vrouw, 60-70 jaar, toekomstig bewoonster van een geproduceerd, *on-grid* tiny house)

Net als Mirjam gaven ook de andere (toekomstige) bewoners van een niet zelfgebouwd tiny house hun voorkeur aan voor de toepassing van milieuvriendelijk en duurzaam materiaal in het tiny house design en hadden zij daarnaast vaak de wens voor een vaststaand en *on-grid* tiny house.

De keuze om het tiny house niet zelf te ontwerpen en bouwen kon echter tot gevolg hebben dat deze bewoners een minder sterke en persoonlijke band opbouwden met hun woning, vergeleken met de groep zelfbouwers. Dit kan gelinkt worden aan het principe dat *place attachment* vaak versterkt wordt door de activiteiten die mensen ondernemen ten aanzien van een plaats (Scannell & Gifford, 2010), waar de betrokkenheid van bewoners bij het ontwerp- en bouwproces van de woning een voorbeeld van is. Scannell en Gifford beschrijven dit principe aan de hand van het aspect ‘gedrag’ als onderdeel van de ‘proces’ dimensie, zoals eerder naar voren kwam. Daarbij komt dat een mindere mate van betrokkenheid bij het ontwerpen en bouwen van het eigen tiny house kan leiden tot een meer onpersoonlijk karakter van de woning (zie ook Murphy, 2014). In § 5.3.2 komt echter naar voren dat de individuele voorkeuren van bewoners van niet zelfgebouwde tiny houses vaak wel tot op zekere hoogte, in overleg met de architect of aannemer, gerealiseerd kunnen worden.

Het minimaliseren en selecteren van bezittingen (‘ontspullen’)

Naast het al dan niet zelf ontwerpen en/of bouwen van het tiny house was een kenmerkende fysieke *place-making* activiteit onder vrijwel alle respondenten het vormgeven van de woning aan de hand van hun geselecteerde bezittingen. Het selecteren van bezittingen was bovendien onderdeel van het proces van ‘ontspullen’, waarbij bewoners voorafgaand aan het wonen in hun tiny house vaak (bewust) afstand deden van een groot aantal bezittingen (zie ook Jonker, 2017b). Respondenten Suzan en Marnix vertelden als volgt over hun proces van ontspullen:

‘Er stond een container voor het huis van drie ton en we hebben hem voor 2,9 ton gevuld... En ik ben nog steeds heel erg aan het ontspullen, dat is eigenlijk al een jaar lang bezig. Dat je dan denkt van: goh twintig spijkerbroeken.. hoeveel heb ik er aan? Nou alleen die vier, dus weg met de rest! En als ik het niet zeker weet dan zet ik een doos neer. Loop ik al drie maanden langs de doos en heb ik het er nog nooit uitgehaald? Dan gaat het alsnog weg.’ – Marnix (Man, 50-60 jaar, toekomstig bewoner van een tiny house)

‘We hebben onze hele inboedel met het huis verkocht, dus bedden, kasten, banken dat soort dingen. Ook hadden we een hele grote boekenverzameling en om dat weg te moeten geven is het enige wat ons een beetje pijn heeft gedaan. Want dat paste gewoon niet in ons tiny house. Daarbij hebben we veel keukenapparatuur weggedaan, want het koffiezetapparaat en de waterkoker verbruikten gewoon veel te veel stroom. Nu gebruiken we een *oldschool* fluitketel en een perculator voor de koffie en dat bevalt goed hoor.’ – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een tiny house)

Het minimaliseren van bezittingen was enerzijds een noodzakelijke activiteit onder (toekomstige) tiny house bewoners, gezien zij meestal op een aanzienlijk kleiner woonoppervlakte gingen wonen dan voorheen. Anderzijds leverde deze activiteit hen vaak ook meer mentale vrijheid op (zie ook § 5.2.2), wat zich onder hen naar eigen zeggen vertaalde in overzicht, rust en een hernieuwde focus. Zo noemde respondent Fenna dat het ontbreken van ‘onzinnige dingen’ in haar toekomstige tiny house er voor zou zorgen dat zij zich kon richten op zaken die er voor haar echt toe deden, zoals in haar geval bijvoorbeeld het kweken van eigen voedsel op een milieuvriendelijke manier. In § 5.3.2 komt nog naar voren dat respondenten ook nog op basis van hun duurzame ideologieën hun bezittingen bewust minimaliseerden.

Naast het wegdoen van bezittingen selecteerden respondenten ook bepaalde objecten die zij wél mee zouden nemen naar- en plaatsen in het tiny house, op basis van bijvoorbeeld de betekenis die deze objecten voor hen representeerden (zie afbeelding 5.13 en 5.14) of de mate van multifunctionaliteit (zie afbeelding 5.15). Volgens Blunt (2005) zijn objecten vaak een belangrijk onderdeel van het proces waarbij mensen een huis transformeren in een *home*, bijvoorbeeld door de manier waarop mensen hun bezittingen ‘tentoonstellen’ in hun woning en door de betekenis die zij aan deze objecten hechten. In Vanclay (2008) komt naar voren dat een *home-making* proces een

vorm is van *place-making* op kleine schaal. Toekomstig tiny house bewoner Jippe vertelde hierover bijvoorbeeld:

‘In elk pand waar ik tot nu toe heb gewoond heb ik iets gedaan zodat het mijn huis werd. Bijvoorbeeld door gelijk een vloerkleed neer te leggen en door al m’n instrumenten neer te zetten, want muziek is héél belangrijk voor me. Dan voelde ik me direct thuis. Dus home-making betekent voor mij toch wel dat ik m’n spulletjes om me heen heb.’ – Jippe (Man, 30-40 jaar, toekomstig bewoner van een tiny house)

In § 5.3.2 zal de identificatie met objecten uit het tiny house onder respondenten naar voren komen, als voorbeeld van een symbolische *place-making* activiteit.

Afbeelding 5.13 Handgemaakte schaal die respondent Marnix tijdens één van zijn reizen als souvenir kocht. Deze kreeg een plek in zijn toekomstige tiny house. (Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.14 Knutselwerkje gemaakt door de kleinkinderen van respondent Mirjam, die ze meenam naar haar toekomstige tiny house. (Judith Antonides, 2017)

Afbeelding 5.15 Aleppo-zeep van respondent Marnix, dat hij meenam naar zijn toekomstige tiny house, vanwege de multifunctionaliteit van het product. Zo kon hij zichzelf ermee wassen en het tegelijkertijd gebruiken als biologisch afbreekbaar schoonmaakmiddel voor in huis. (Judith Antonides, 2017)

5.3.2 Symbolische *place-making* gerelateerd aan het (toekomstige) tiny house en tiny house-living

De (toekomstige) bewoners vertelden, naast hun motivaties voor tiny house-living en de totstandkoming van hun tiny house, ook over de persoonlijke band die zij met hun (zelfgebouwde) woning hadden ontwikkeld. De band, of *place attachment* (Scannell & Gifford, 2010), die respondenten ervoeren ten opzichte van hun tiny house bleek allereerst vaak samen te hangen met de mate waarin respondenten betrokken waren bij het ontwerp- en bouwproces van de woning, zoals in § 5.3.1 naar voren kwam. Zo droeg het zelf ontwerpen en bouwen van het tiny house bij aan het 'kennen' van de woning, een meer gepersonaliseerd tiny house design dat (soms volledig) afgestemd was op de voorkeuren en levenswijze van bewoners en (een gevoel van) eigenaarschap over de woning. Daarnaast bleek dat respondenten zich ook sterk identificeren met het tiny house, en de hier aanwezige objecten, en dat het merendeel onder hen op verschillende manieren over tiny house-living vertelden aan anderen. Volgens Gieryn (2000) vindt symbolische *place-making* dan ook onder meer plaats door de *bonding* en identificatie met- en het vertellen over specifieke plaatsen.

Bonding met het tiny house: Het 'kennen' van de woning

De acht respondenten die hun tiny house van begin tot eind zelf hadden ontworpen en gebouwd vertelden dat zij hierdoor (volledig) bekend waren met hun woning. Het 'kennen' van een betekenisvolle plaats wordt door Scannell en Gifford (2010) dan ook beschouwd als een voorbeeld van de cognitieve wijze, als onderdeel van de 'proces' dimensie (zie Hoofdstuk 3), waarop mensen een band ontwikkelen met een plaats. Zo stelt Fullilove (1996) dat het kennen en organiseren van fysieke details van een plaats essentieel is bij het verbonden voelen met die plaats. Respondenten Leo en Jacob:

'Je hebt hem gewoon helemaal uitgedacht. Van begin tot eind is het jouw product, er is niemand anders die zijn invloed erop heeft uitgeoefend. En je kent alles, je hebt al die denk- en bouwuren erin zitten.' – Leo (Man, 20-30 jaar, bewoner van een zelfgebouwd tiny house)

'Je ervaart van alles als je zelf je huis bouwt. Ik weet nu hoe je een kozijn moet inbouwen en ik heb samen met mijn vriendin alle elektra onder advies van een expert aangelegd. Hij heeft gewoon meegekeken en ik heb tegen hem gezegd dat ik echt niet wilde dat hij iets zou doen. Dus we hebben eigenlijk ook al het elektra zelf aangelegd, ik weet nu gewoon helemaal hoe ons huis in elkaar zit en hoe je een woning zelf kunt bouwen.' – Jacob (Man, 20-30 jaar, bewoner van een zelfgebouwd tiny house)

Het zelf aanleggen van techniek en elektra in de woning is ook terug te zien bij bewoners van *smart homes*, waarbij deze groep zogenaamde *smart* technologieën doorvoert binnen hun woning op basis van het idee dat dit hen bijvoorbeeld meer efficiëntie, veiligheid en controle in het dagelijkse leven oplevert (Strengers, 2013) (zie Hoofdstuk 3). In Hargreaves en Wilson (2017) komt echter, zoals eerder beschreven, naar voren dat bewoners van *smart homes* zich paradoxaal genoeg soms '*out of control*' kunnen voelen ten aanzien van hun woning, vanwege diezelfde complexe en innovatieve *smart* technologieën die zij hier implementeren. In het geval van respondent Jacob droeg het zelf implementeren van meer *basic* technologieën in zijn tiny house juist bij aan het vertrouwde gevoel dat hij had met zijn woning.

De zelfbouwers van een tiny house binnen het onderzoek deelden daarnaast ook herinneringen die zij hadden aan het bouwproces van hun woning. Zo vertelde respondent Suzan als volgt over het moment dat haar tiny house voor het eerst verplaatst werd naar haar huidige woonlocatie:

'Ik weet nog dat toen het huis verplaatst werd naar hier, dat ik het bijna ervoer als een bevalling.. Ik vond het achteraf gezien hartstikke leuk, maar als je het op het moment zelf meemaakt denk je: dit is helemaal niet leuk! Waarom heeft niemand dit gezegd? Het was heel stressvol omdat het jouw huis is en je hem helemaal zelf gemaakt hebt. En dat je je dan bedenkt wat er allemaal wel niet mis kan gaan... Die stress heeft te maken met het feit dat het huis zo verschrikkelijk van jezelf is omdat je het zelf gebouwd hebt. Je houdt heel erg van het huis.' – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een zelfgebouwd tiny house)

Scannell en Gifford (2010) stellen dat mensen onder meer op basis van herinneringen, als onderdeel van de 'proces' dimensie, betekenis aan plaatsen toeschrijven, hetgeen Gieryn (2000) tegelijkertijd beschrijft als een voorbeeld van symbolische *place-making*. Voor Suzan heeft het zelfgebouwde tiny house een symbolische en emotionele waarde. Zo was het verplaatsen van haar tiny house bijna een vergelijkbare ervaring als die van een bevalling. De symbolische betekenis van zelfgemaakte objecten wordt ook opgemerkt door Dazkir (2018) in zijn onderzoek naar de betekenis van plaats en het personaliseren van plaats onder Turkse studenten wonend in een universiteitscampus. In de context van *home spaces*, voegen Holloway en Hubbard (2001) hier aan toe dat de hoeveelheid tijd en geld die mensen bereid zijn om te investeren in hun woning suggereert dat een woning vaak meer voor mensen betekent dan enkel een dak boven het hoofd.

Respondent Jacob gaf echter aan dat de symbolische waarde voor hem niet zozeer in het tiny house zelf lag, maar in zijn herinneringen aan de totstandkoming hiervan, wat hij samen met vrienden gedaan had. In Belk (1992) komt ook naar voren dat objecten, zoals in dit geval een tiny house, soms een symbolische betekenis representeren die in relatie met andere mensen tot stand gekomen is. Een dergelijk object representeert zo een deel van het persoonlijke netwerk van de eigenaar, waardoor het bovendien positieve gevoelens bij hem of haar oproept.

Bonding met het tiny house: Gepersonaliseerd ontwerp

Volgens Goodrich (1986) draagt het personaliseren van plaatsen ook bij aan de verbondenheid tussen mensen en plaatsen. Daarnaast komt bij Heidmets (1994) naar voren dat door gepersonaliseerde plaatsen de identiteiten van mensen zichtbaar worden, waarbij Massey en Jess (1995) identiteit definiëren als de wijze waarop mensen betekenis geven aan zichzelf. Met name door de zelf ontworpen en gebouwde tiny houses binnen het onderzoek werd de identiteit van de bewoners zichtbaar, doordat zij het ontwerp in sterke mate hadden gepersonaliseerd op basis van hun eigen voorkeuren en beoogde levenswijze (zie afbeelding 5.16).

In de eerste plaats hadden de zelfgebouwde tiny houses een uniek design. Volgens Twigger-Ross and Uzzell (1996) speelt de mate waarin een plaats onderscheidend is ten opzichte van andere plaatsen een belangrijke rol bij het ontwikkelen van een band met die plaats. Daarbij bouwden alle zelfbouwers hun tiny house *off-grid* vanuit hun persoonlijke ideologie en doelstelling om de negatieve impact op het milieu te verkleinen (zie § 5.2.1). Het *off-grid* tiny house was om deze reden ook bepalend bij de manier waarop bewoners hun dagelijkse leven vormgaven. Dit gegeven komt overeen met de link die Boys (1998) legt tussen woningen en de levenswijze van mensen, waarbij hij stelt dat de gebouwen die mensen bewonen bepalend zijn bij de manier waarop zij hun dagelijkse leven invullen. Zo brengt het wonen in een *off-grid* tiny house een zelfvoorzienende levenswijze met zich mee. Respondent Leo gaf aan zijn tiny house verder te personaliseren door het de naam 'Autokaia' te geven, naar zijn zelfvoorzienende (of autarkische) levenswijze. Ook Bevan (2011) constateert in het geval van bewoners van woonboten, dat zij zich sterk verbonden voelden met de manier van leven gerelateerd aan hun specifieke woonvorm.

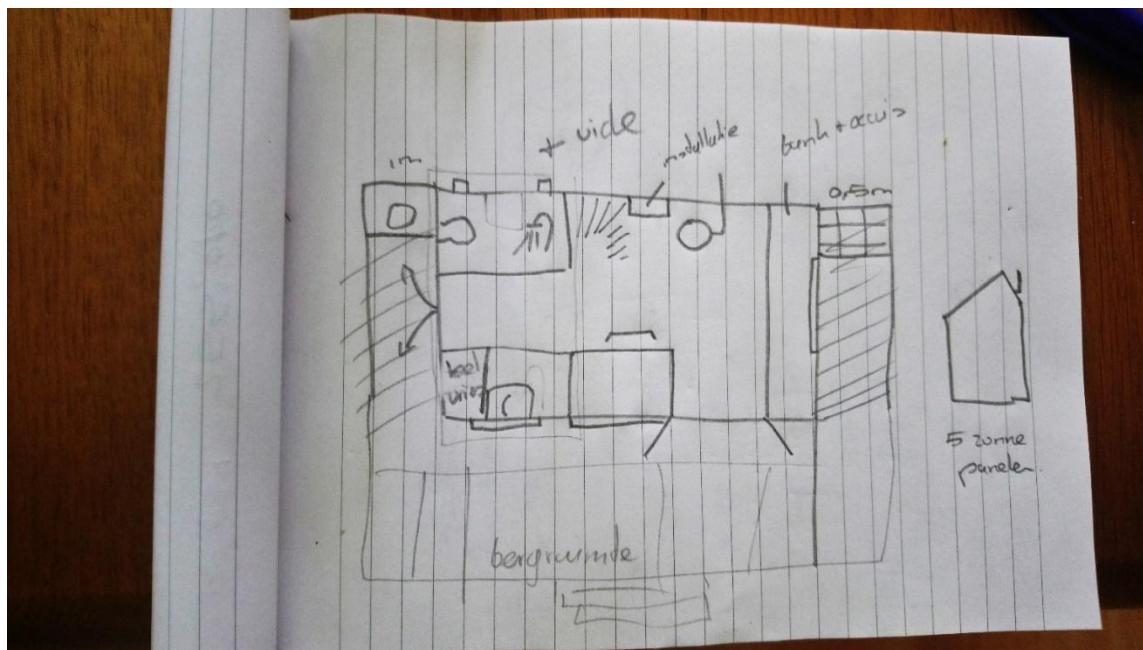
Daarnaast noemden sommige respondenten dat zij het design van hun tiny house afgestemd hadden op hun wens om het in de toekomst mee te nemen, bijvoorbeeld naar een bestemming in het buitenland. In Guiliani (2003) komt naar voren dat het verlangen van mensen om fysieke nabijheid ten opzichte van een plaats te behouden duidt op een positieve band met deze plaats. Zo werden de afmetingen van het toekomstige tiny house van respondent Marnix precies op het formaat van een trailer en een zeecontainer afgestemd, zodat hij deze in de toekomst kon vervoeren naar Kreta:

'Als ik op m'n 67e uiteindelijk met pensioen mag, dan past mijn tiny house precies in een zeecontainer waardoor ik hem mee naar Kreta kan nemen. Daar heb ik dan nog zon genoeg.' – Marnix (Man, 50-60 jaar, toekomstig wonend in een deels zelf ontworpen en gebouwd tiny house)

Echter gaven ook enkele respondenten, die hun tiny house niet zelf ontworpen en gebouwd hadden, aan toch een positieve en soms emotionele connectie met hun woning te ervaren:

'Het tiny house is mijn kindje geworden.' – Hielke (Man, 20-30 jaar, bewoner van een niet zelfgebouwd tiny house)

'Ik heb diep respect voor mensen die het huis helemaal zelf bouwen, maar we hebben er nu al veel meer mee dan normaal gesproken. Het is heel anders... Ik bedoel wie heeft dat nou? Helemaal z'n eigen huis op maat!' – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een op maat ontworpen en gebouwd tiny house)

Afbeelding 5.16 Schets van het gepersonaliseerde tiny house ontwerp door respondent Marnix. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Zoals naar voren komt in het citaat van respondent Nicole, had ook deze band te maken met het feit dat de geproduceerde tiny houses, hoewel in mindere mate dan de zelfgebouwde tiny houses, afgestemd waren op persoonlijke voorkeuren en manier van leven van deze groep bewoners. In dit opzicht konden zowel de zelfgebouwde als geproduceerde tiny houses binnen het onderzoek beschouwd worden als 'gepersonaliseerde plaatsen'.

Bonding met het tiny house: (Een gevoel van) eigenaarschap

Naast de familiariteit met het tiny house en het gepersonaliseerde ontwerp, bleek (een gevoel van) eigenaarschap een andere indicator te zijn voor de band die de (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek hadden met hun tiny house. Volgens Riger en Lavrakas (1981) kan fysieke plaats verbondenheid onder meer voorspelt worden door de mate van eigenaarschap over een plaats. Zowel de groep zelfbouwers als de bewoners van een door anderen gebouwd tiny house gaven aan een band met het huis te hebben, op basis van hun (financiële) eigenaarschap over de woning. Respondenten Suzan en Anne:

'Het tiny house is ook echt van ons, het is niet van de bank. Want als je een hypotheek hebt, hoe erg je dan ook zegt dat het jouw huis is dat is gewoon niet zo. Ik vind het dus wel extra leuk dat dit huis wel gewoon van ons is.' – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een zelfgebouwd tiny house)

'Gewoon het feit dat het echt van jou is, maakt dat ik een extra band met mijn huisje heb. Dat heb ik nog niet eerder gehad. En, je investeert erin zonder dat je huur zomaar weg is.' – Anne (Vrouw, 20-30 jaar, bewoonster van een niet zelfgebouwd tiny house)

In de eerste plaats komt in Mutter (2013) naar voren dat tiny housing met name voor jongeren, zoals respondent Anne, in financieel opzicht een voordelige woonoptie kan zijn, wat hen de kans biedt om

in een vroeg stadium al eigenaar te zijn van de woning. Daarbij stellen Dopper en Geuting (2017) dat het zelf ontwerpen en bouwen van een tiny house vaak het gevoel van eigenaarschap onder deze groep versterkt, terwijl dat volgens hen vaak al relatief hoog is, omdat hun woonvorm een centraal onderdeel is van hun levenswijze.

In het verlengde van dit *gevoel van eigenaarschap* over het tiny house, dat vaak het gevolg was van een grote mate van betrokkenheid bij het ontwerp- en bouwproces van de woning, stelt Vanclay (2008) dat plaatsen ook op symbolische wijze ‘toegeëigend’ kunnen worden, bijvoorbeeld wanneer men aan anderen vertelt over de speciale kwaliteiten die de betreffende plaats volgens hem of haar bevat. Volgens Gieryn (2000) worden plaatsen bovendien op symbolische wijze gecreëerd door de kwaliteiten die mensen aan de materiële en/of sociale aspecten van een plaats verbinden. Zo vertelde Geert:

‘Het tiny house voelt daarnaast ook wel echt als mijn huisje, omdat ik het ehm zelf met spijkers, schroeven en planken in elkaar gezet heb, en alles helemaal zelf gezaagd en vastgezet heb.. En ik heb hem zelf vormgegeven.’ – Geert (Man, 30-40 jaar, bewoner van een zelfgebouwd tiny house)

Identificatie met het tiny house en de (al dan niet) aanwezige objecten

Door de sterke band die respondenten vaak ervoeren met hun tiny house en de hieraan gerelateerde wijze van wonen en leven, was de (toekomstige) woning dan ook een centraal onderdeel van hun identiteit. Volgens Massey en Jess (1995) kan een plaats een belangrijk onderdeel worden van de identiteit van mensen, wanneer zij veel betekenis aan deze plaats toekennen. Scannell en Gifford (2010) voegen hier aan toe dat individuen zich vaak verbinden met een specifieke plaats, die representeert wie ze zijn en waar ze voor staan. Zo vertelden respondenten Mirjam en Fenna bijvoorbeeld:

‘Mijn hobby is toch wel lekker wandelen in de natuur en... kamperen! Ik hou van heel weinig meenemen, dus daarom past een tiny house ook heel goed bij me.’ – Mirjam (Vrouw, 60-70 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

‘Ik denk ook dat het voor tiny house bewoners niet nodig is om voor je ego te zeggen: Kijk mijn huis en oprijlaan eens.. Maar wel: kijk eens naar mijn moestuin en vijver... Daar word ik gelukkig van.’ – Fenna (Vrouw, 40-50 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

In Jorgensen en Stedman (2001) komt naar voren dat een plaats identiteit (*place identity*) de zelfdefinitie omvat die mensen afleiden van een specifieke plaats. Hierbij zijn de speciale kwaliteiten van een ruimtelijke setting van belang, welke het tot een unieke plaats maken en die mensen een identiteit geven (Scannell en Gifford, 2010). In de bovenstaande citaten van Mirjam en Fenna noemden zij impliciet de aspecten ‘minimalisme’ en ‘natuur’ als kwaliteiten van (het wonen in) een tiny house, als onderdeel van hun eigen identiteit. Daarnaast was het feit dat de tiny houses binnen het onderzoek in minder of meerdere mate duurzaam ontworpen en gebouwd waren, en de bewoners een milieuvriendelijke en/of zelfvoorzienende levensstijl aanhingen, een ander belangrijk kenmerk van (het wonen in) een tiny house en bovendien onderdeel van de identiteit van bewoners (zie § 5.2.1).

Daarnaast vond de identificatie met het tiny house ook plaats door de, al dan niet, aanwezige objecten in de (toekomstige) woning. Waar Cross (2000) stelt dat een vermindering van de consumptie van goederen en producten voor mensen moeilijk uitvoerbaar zou zijn gezien het feit dat hun identiteiten mede door consumptiegoederen heen gevormd worden, was het minimaliseren van bezittingen (‘ontspullen’) en woonruimte voor de meeste respondenten binnen het onderzoek juist vaak een belangrijk onderdeel van hun identiteit. Chitewere (2008) stelt, in de context van *green lifestyles*, dat ook hetgeen wat mensen *niet* of *minder* aanschaffen hun identiteit vormt. Respondenten Suzan en Geert:

‘Het gaat niet om de grootte van je huis, het gaat er om dat je met elkaar bent. Je hebt helemaal niet zoveel nodig aan spullen en dingen die je uiteindelijk alleen maar afleiden.’ – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een tiny house)

'Ik zie mezelf niet zo snel in een groot huis wonen met een hoge hypotheek. Ik heb ook niet zo'n behoefte om aan dat systeem mee te doen, waarbij een heleboel mensen keihard werken en veel geld verdienen voor een groot huis waar ze dan bijna niet zijn. Sowieso staat het idee van meer een meer spullen me een beetje tegen, want uiteindelijk wordt je daar toch niet gelukkig van.' – Geert (Man, 30-40 jaar, bewoner van een tiny house)

In het bovenstaande citaat van Geert komt naar voren dat hij zich door het minimaliseren van spullen en woonruimte tegelijkertijd af zet tegen een 'economische norm' binnen de *mainstream* samenleving, waar de consumptie van (veel) goederen een voorbeeld van is. Het afzetten tegen dergelijke dominante normen en waarden binnen samenlevingen is volgens Meijering et al. (2006) ook een kenmerk onder bewoners van rurale *intentional communities*. Sommige tiny house bewoners binnen het onderzoek gaven ook aan dat zij al voorafgaand aan het wonen in hun tiny house, om verschillende redenen, een meer minimalistische leefstijl nastreefden of ambieerden, waarbij de voorkeur voor het hebben van minder bezittingen centraal staat (Alexander & Ussher, 2012). Zo vertelde respondent Hielke dat hij al twee jaar voordat hij woonde in zijn tiny house een minimalistische leefstijl aanhing, door weinig tot geen spullen meer aan te schaffen, vanuit duurzaam perspectief en vanwege de reden dat dit hem meer voldoening gaf. Respondenten Gea en Jacob gaven daarbij aan veel gereisd te hebben, waarbij zij 'uit hun rugzak' leefden, en dit als zeer positief te hebben ervaren. Respondent Gea:

'Ik denk wel eens terug aan mijn leukste reis, waarbij ik tien weken in Azië rond trok en gewoon uit mijn rugzak leefde. Toen kon ik zelf beslissen wanneer ik op bepaalde plekken langer wilde verblijven of juist na een dag weer door wilde gaan. Dus dat je een beetje met de wind mee kunt waaien, zonder dat je je huur op moet zeggen of je huis moet verkopen en het weer verkoop klaar moet maken, oh man!' – Gea (Vrouw, 50-60 jaar, bewoonster van een tiny house)

Ook gaven respondenten Mirjam, Marnix en Suzan aan dat zij een voorliefde hadden voor 'het wonen in een klein huisje'. Het gegeven dat het bewust minimaliseren van woonruimte en bezittingen onder respondenten plaatsvond vanuit een onderliggende ideologie, bijvoorbeeld gerelateerd aan het afzetten tegen massaconsumptie en hieraan gerelateerde milieuproblematiek waaronder vervuiling (zie ook Peatti, 2010), evenals een intrinsieke wens voor klein wonen en het hebben van minder bezittingen, onderstreept wat Gregson et al. (2007) stellen in het kader van identiteitsvorming rondom het (bewust) wegdoen of deponeren van bezittingen. Zo constateren zij dat ook het wegdoen van bezittingen een onderdeel van de 'zelf' kan zijn, wanneer het een bewuste beëindiging van de 'levensloop' van deze objecten omvat, bijvoorbeeld vanuit een onderliggende, duurzame ideologie. Sommige respondenten besloten dergelijke bezittingen echter alsnog 'een tweede leven' te geven door deze weg te geven aan vrienden of familie of tweedehands te verkopen, gezien de emotionele waarde van de objecten of vanuit duurzame overweging.

Daarentegen gaf respondent Jippe expliciet aan zichzelf niet als minimalist te zien, omdat hij zijn bezittingen als belangrijk onderdeel zag van zijn identiteit en zijn spullen hem bovendien een gevoel van thuis gaven (zie § 5.3.1). In Gorman-Murray (2008) komt ook naar voren dat bezittingen (on)bewust ingezet worden om de 'zelf' in materiële zin uit te drukken, doordat objecten bijvoorbeeld connecties met familie en reizen kunnen omvatten. Naast respondent Jippe gaven ook andere respondenten aan dat zij, naast het wegdoen van een groot aantal bezittingen, bepaalde objecten wilden behouden en plaatsen in hun tiny house, omdat deze objecten bijvoorbeeld emotionele waarde bevatten of (indirect) een link met hun identiteit hadden, zoals erfstukken, zelfgemaakte objecten en souvenirs (zie ook afbeeldingen 5.8 en 5.9). Respondent Jacob noemde daarnaast dat hij een algemene, sterke verbintenis ervoer met het kleine aantal objecten dat hij bezat, waaronder zijn rugzak:

'Ik zorg voor mijn spullen, net zoals ik doe voor mijn katten. Als er iets stuk gaat dan willen we het ook echt repareren. Zo heb ik met mijn rugzak al heel veel meegemaakt. Ik heb 'm denk ik al iets van tien jaar en hij was met mij op veel verschillende continenten, landen... Het is echt een vriend van mij eigenlijk, het is meer dan een ding.' – Jacob (Man, 20-30 jaar, bewoner van een tiny house)

Het gegeven dat het *type* bezittingen en de betekenis ervan onder respondenten belangrijker werd gevonden dan het *aantal* objecten dat zij bezaten, merkten Alexander en Ussher (2012) bijvoorbeeld ook op onder de leden van de wereldwijde *Voluntary simplicity movement*.

Vertellen over tiny house-living

Vanwege het feit dat de meeste respondenten zich identificeerden met hun tiny house en tiny house-living gaven sommigen onder hen ook aan anderen te willen inspireren en enthousiasmeren voor deze manier van wonen, bijvoorbeeld door het bijhouden van een blog of website over het wonen in een tiny house, het organiseren van open dagen bij hun tiny house en/of woongemeenschap en het geven van lezingen op scholen en tijdens evenementen, zoals de jaarlijkse Tiny House Jamboree in Almere (zie afbeelding 5.17). Andere mensen inspireren voor tiny house-living was bovendien een voorbeeld van het uitdragen van een *moral geography*, wat volgens Cresswell (2005) het idee omvat dat bepaalde mensen en praktijken behoren tot een specifieke plaats, in dit geval het tiny house en de bijbehorende woonomgeving. Zo vertelden respondenten Nicole, Ilse en Jacob als volgt over de manieren waarop zij anderen inspireren voor tiny house-living:

‘Ik merk dat veel mensen het heel tof en interessant vinden dat we gaan wonen in een tiny house, ook omdat we er veel over schrijven op onze blog. De meeste mensen vinden het heel leuk dat je een ander verhaal hebt.’ – Nicole (Vrouw, 30-40 jaar, toekomstig bewoonster van een tiny house)

‘Dit weekend is er een festival op ons woonterrein, waarbij we ons verhaal vertellen. Ook hebben we een lezing gegeven op een Hogeschool en in oktober staan we op de Tiny House Jamboree in Almere, om vragen te beantwoorden van geïnteresseerden.’ – Ilse (Vrouw, 20-30 jaar, bewoonster van een tiny house)

‘Ik geef per week zeker 3 tot 4 rondleidingen door ons tiny house. We committeren ons eraan om mensen te inspireren voor tiny house-living. Ik vind gewoon elk uur die ik investeer de moeite waard en de mensen die hier komen geven mij ook weer zoveel inspiratie terug.’ – Jacob (Man, 20-30 jaar, bewoner van een tiny house)

Afbeelding 5.17 De jaarlijkse Tiny House Jamboree in Almere, op 7 oktober 2017, waaraan sommige respondenten deelnamen. (Bron: Judith Antonides, 2017)

Aan de hand van de beschrijving van de resultaten uit Hoofdstuk 5, gerelateerd aan het (individuele) fysieke en symbolische *place-making* proces onder de veertien (toekomstige) tiny house bewoners binnen het onderzoek, volgen in Hoofdstuk 6 de conclusies op de centrale onderzoeksdoelstelling.

6. Conclusies en aanbevelingen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk volgen, op basis van de resultaten uit de analyse van de interviewdata, de conclusies op de tweeledige centrale doelstelling binnen het onderzoek, namelijk het verkrijgen van een dieper inzicht in de fysieke en symbolische *place-making* activiteiten onder (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland en hun onderliggende motivaties hiervoor. Daarnaast zullen aanbevelingen gedaan worden voor volgend onderzoek naar tiny house-living.

De primair toegepaste literatuur binnen het onderzoek is allereerst de algemene theorie rondom fysieke en symbolische *place-making* uit Gieryn (2000), gerelateerd aan de specifieke context van *intentional communities* en woonvormen (zie bijvoorbeeld Meijering et al., 2006) waarmee ook tiny housing in verband gebracht kan worden (zie Hoofdstuk 3). Hierbij is ook een link gelegd tussen *place-making* processen onder bewoners van *intentional* woonvormen en hun vaak sterke mate van positieve *bonding* met de woning en/of woongemeenschap, gezien deze ‘fysieke settingen’ doorgaans hun identiteit, en hetgeen waar ze voor staan, representeren. De *bonding* met plaatsen wordt door Jorgensen en Stedman (2001) omschreven aan de hand van het concept *place attachment*, waarmee zij de positieve gevoelens aanduiden die individuen of groepen associëren met een plaats. Mede aan de hand van het driedelige *place attachment* model van Scannell en Gifford (2010) is binnen het onderzoek dieper ingegaan op de band die (toekomstig) tiny house bewoners ervaren ten aanzien van hun woning (§ 5.3.2), woonlocatie (§ 5.2.3) en woongemeenschap (§ 5.2.4).

Om tot een conclusie op de centrale doelstelling te komen, zijn semigestructureerde interviews gehouden onder veertien respondenten, die bij aanvang van de interviews al woonden of gingen wonen in een tiny house (zie Hoofdstuk 4). Op basis van de analyse van de interviewdata kwamen in Hoofdstuk 5 de resultaten gerelateerd aan het fysieke en symbolische *place-making* proces en de hiervoor onderliggende redenen onder de (toekomstige) tiny house bewoners aan bod, waarvan in § 6.2 en § 6.3 een samenvatting volgt. In § 6.4 komen de conclusies uit dit onderzoek aan bod in relatie tot *place-making* processen binnen het bredere kader van *intentional* woonvormen. Ten slotte volgen in § 6.5 de aanbevelingen voor volgend onderzoek naar tiny house-living.

6.2 Intrinsieke motivaties voor tiny house-living

Zoals Dopper en Geuting (2017) constateren in hun onderzoek naar tiny housing in Nederland, bleek dat respondenten vanuit hun persoonlijke ideologie en doelstelling(en) kozen voor tiny house-living. Zo waren het verkleinen van de ecologische voetafdruk, het creëren van financiële en mentale vrijheid, het hebben van meer buitenruimte en het vormen van en wonen in een tiny house woongemeenschap belangrijke intrinsieke motivaties onder de respondenten binnen het onderzoek.

Het verminderen van de eigen ecologische voetafdruk uitte zich zowel in het duurzame tiny house design, als in de milieuvriendelijke en/of zelfvoorzienende levenswijze van respondenten, soms al in de voorbereiding op het wonen in een tiny house. Hierbij kon echter een onderscheid gemaakt worden in het type design van de woning en de invulling van een ‘groene’ levenswijze onder de bewoners van *off-grid* en *on-grid* tiny houses. Zo gebruikten de bewoners van een *off-grid* tiny house alternatieve technologieën om zelf in hun drinkwater en elektriciteit te kunnen voorzien, waaronder een regenwater filtersysteem en de opwekking van zonne-energie. Hun zelfvoorzienende leefwijze werd daarnaast vaak ook doorgetrokken op andere terreinen, waaronder voedselproductie en afvalverwerking, hetgeen Ryker (2007) ook opmerkt als kenmerk van *off-grid* bewoners in het algemeen. Daarentegen kozen de *on-grid* tiny house bewoners binnen het onderzoek meestal niet voor een (volledig) zelfvoorzienend leven, maar waren zij wel sterk geïnteresseerd in milieuvriendelijk wonen en leven.

Het creëren van financiële en mentale vrijheid en onafhankelijkheid vertaalde zich vaak in het ontbreken van een (hoge) hypotheek en het minimaliseren van woonruimte en bezittingen (zie § 6.3), waardoor respondenten bijvoorbeeld meer vrijheid ervoeren ten aanzien van inkomen en vrije

tijd, die zij zo konden invullen met zaken die er echt voor hen toe deden (Mutter, 2013). Daarnaast leverde een verplaatsbaar tiny house ook een gevoel van mentale vrijheid op, doordat bewoners zo bijvoorbeeld flexibel waren ten aanzien van een woonlocatie waar zij zich met hun tiny house konden vestigen. Een vaststaand tiny house had daarbij voor andere bewoners weer als voordeel dat zij zich juist wel voor een langere periode op één woonlocatie konden vestigen.

Daarnaast was het hebben van meer buitenruimte een belangrijke motivatie onder de meeste (toekomstige) bewoners. Zo waren alle *off-grid* tiny houses binnen het onderzoek gevestigd binnen een meer natuurlijke en afgelegen omgeving, waar de *on-grid* tiny houses stonden in een dorpsomgeving of meer stedelijk gebied. Een emotionele band met natuur, als onderdeel van de 'plaats' dimensie uit het *place attachment* model van Scannell en Gifford (2010), brachten de bewoners van beide typen tiny houses naar voren. Hierbij was een verschil dat de *off-grid* bewoners een instrumentele band ervoeren met fysieke kenmerken van een natuurlijke woonomgeving, hetgeen Stokols en Shumaker (1981) omschrijven met de term '*place dependence*', vanwege hun zelfvoorzienende woon- en leefstijl. Ook kwam onder bewoners die met hun *off-grid* dan wel *on-grid* tiny house woonachtig waren in rurale en meer afgelegen gebieden een zogenaamde '*rural idyll*' naar voren, waarbij zij het wonen in dergelijke gebieden idealiseerden, in tegenstelling tot het wonen in stedelijk gebied (zie ook Yarwood, 2005). Deze idealisering was bijvoorbeeld gebaseerd op het idee dat een woonlocatie in ruraal of afgelegen gebied hen een meer natuurlijke en gezonde woonomgeving garandeerde (zie ook Halfacree, 1994).

Ten slotte was ook het vormen van- en wonen in een tiny house woongemeenschap (Bartlett, 2016) een motief voor sommige respondenten om voor tiny housing te kiezen. Hierbij stond het wonen met gelijkgestemden centraal, waarbij een gezamenlijke (duurzame) doelstellingen nagestreefd werden, zoals het onderhouden van een moestuin volgens de perma-cultuur ideologie en het bieden van materiële en immateriële steun aan elkaar. Sommige bewoners met een *on-grid* en niet zelfgebouwd tiny house bleken echter geen specifieke wens te hebben voor het samen leven met andere tiny house bewoners, bijvoorbeeld vanwege hun negatieve associatie met het afgezonderd leven van de *mainstream* samenleving zoals Meijering et al. (2007) ook terugzien als kenmerk bij *intentional communities* in het algemeen.

In § 6.3 volgt een samenvatting van de fysieke en symbolische *place-making* activiteiten onder de respondenten binnen het onderzoek, die zij op basis van hun intrinsieke motivaties voor tiny house-living ondernamen.

6.3 Fysieke en symbolische *place-making* onder (toekomstige) tiny house bewoners

Fysieke *place-making* kwam in § 5.3.1 allereerst tot uiting in het vaak zelf ontwerpen en/of bouwen van het tiny house (zie ook Gieryn, 2000), waarbij acht respondenten aangaven hun *off-grid* en verplaatsbare tiny house zelfstandig te bouwen. Daarentegen ontwierpen twee respondenten hun tiny house (deels) zelf en lieten de vier overige tiny house bewoners hun *on-grid* en vaststaande woning volledig ontwerpen en bouwen door een (duurzaam) architect of bouwbedrijf. Het zelfbouwproces onder sommige bewoners stimuleerde een gevoel van autonomie en zelforganisatie onder hen, doordat zij bijvoorbeeld in staat waren om de woning zoveel mogelijk op hun voorkeuren en levenswijze konden afstemmen. Daarbij kon het zelf ontwerpen en bouwen van het tiny house tegelijkertijd beschouwd worden als een voorbeeld van de 'proces' dimensie uit het *place attachment* model van Scannell en Gifford (2010), waarbij de manier centraal staat waarop mensen verbonden raken met een (fysieke) plaats, waaronder het tiny house. Daarnaast was een andere kenmerkende, fysieke *place-making* activiteit (toekomstige) tiny house bewoners het selecteren van bezittingen om te plaatsen in hun tiny house, als onderdeel van het proces van 'ontspullen', waarbij zij een selectie maakten op basis van de (persoonlijke) betekenis en/of mate van multifunctionaliteit van objecten.

Daarnaast kwam in § 5.3.2 symbolische *place-making* onder respondenten naar voren door de *bonding* en identificatie met het tiny house en het vertellen over tiny house-living aan andere geïnteresseerden (zie ook Gieryn, 2000). Zo was een sterke en emotionele band met het tiny house,

hetgeen Jorgensen en Stedman (2001) beschouwen als een uiting van *place attachment*, in de eerste plaats met name terug te zien onder bewoners die hun woning zelf gebouwd hadden. Zaken die bijdroegen aan de band met het (zelfgebouwde) tiny house, waren het 'kennen' van de woning, een gepersonaliseerd design, en (een gevoel van) eigenaarschap over de woning. Daarnaast identificeerden de meeste bewoners, zowel van een *off-grid* en zelfgebouwde tiny houses als van *on-grid* en niet zelfgebouwde tiny houses, zich sterk met hun huis en de hier al dan niet aanwezige objecten, hetgeen volgens Gieryn (2000) beschouwd kan worden als een ander voorbeeld van symbolische *place-making*. Zo representeerde het tiny house hun persoonlijke visie en doelstellingen, als onderdeel van hun eigen identiteit. Dit is in overeenstemming met Scannell en Gifford (2010), die stellen dat individuen zich verbinden met plaatsen, die representeren wie ze zijn en waar ze voor staan.

6.4 Conclusies onderzoek in relatie tot fysieke en symbolische *place-making* binnen het kader van *intentional* woonvormen

Binnen dit onderzoek komt naar voren dat (toekomstige) tiny house bewoners in Nederland, door middel van de fysieke en symbolische wijzen waarop zij hun kleinschalige en duurzaam gebouwde woningen en woonlocaties 'creëren' en vormgeven, een nieuwe invulling geven aan zowel rurale als stedelijke gebieden. Bijvoorbeeld in termen van het landschap, door het vaak zelf ontwerpen en bouwen van hun *off-grid* tiny house en het vormen van zelfvoorzienende tiny house woongemeenschappen binnen meer groene, afgelegen en rurale gebieden, zoals Vannini en Taggart (2013) terugzien onder andere *off-gridders* en ook Meijering et al. (2006) constateren in het geval van rurale *intentional communities*. Daarbij komt dat ook het landschap binnen stedelijke en meer bebouwde gebieden door tiny house-living wordt veranderd, net in het geval van *smart home-living* (Strengers, 2013) en *cohousing* (Sullivan, 2016), gezien het feit dat bewoners van met name *on-grid* tiny houses zich hier ook vestigen, bijvoorbeeld in tiny house straatjes of experimentele woonwijken.

Daarnaast geven (toekomstige) tiny house bewoners ook nieuwe invullingen aan leefwijzen die met rurale en stedelijke gebieden in verband gebracht worden, zoals Yarwood (2005) bijvoorbeeld beschrijft aan de hand van de tweedeling tussen een *rural idyll* en *urban dream*. Zo wordt het creëren van een schonere en betere leefomgeving, als onderdeel van de *rural idyll*, zowel door *off-grid* als *on-grid* tiny house bewoners nagestreefd binnen meer afgelegen, rurale en stedelijke woongebieden. Hiertoe streven zij bijvoorbeeld door het ondernemen van milieuvriendelijke activiteiten, waar het duurzaam bouwen van hun woning en het bewuster consumeren van zijn. Daarbij komt dat vrijwel alle tiny house bewoners hun bezittingen minimaliseren, soms als tegenreactie op materialisme, waarbij laatstgenoemde beschouwd kan worden als een negatief aspect van het wonen in steden (zie ook de *urban nightmare* in Yarwood, 2005). Ook is het wonen en leven in verbinding met de natuur onder zowel *off-grid* als *on-grid* tiny house bewoners binnen afgelegen, rurale en stedelijke contexten een intrinsieke wens, en tevens motivatie voor tiny house-living, waar Vannini en Taggart (2013) juist stellen dat het wonen in *on-grid* woningen binnen de (*sub*)*urban* context bijdraagt aan een scheiding met de natuur. Ten slotte komt (volledige) zelfexpressie, als aspect van de *urban dream*, terug onder alle tiny house bewoners binnen afgelegen, rurale en stedelijke gebieden, gezien hun gepersonaliseerde woningen en/of woongemeenschappen een belangrijk onderdeel zijn van hun identiteit en deze plaatsen hun identiteit tegelijkertijd ook in fysieke zin representeren. Dit laatst genoemde aspect is ook sterk te zien onder bewoners van andere rurale en stedelijke *intentional* woonvormen, waardoor zij doorgaans ook een sterke (positieve) band lijken te ervaren ten aanzien van hun woning en/of woongemeenschap.

6.5 Aanbevelingen voor verder onderzoek naar tiny house-living

De opkomst van de tiny house beweging is, zoals eerder genoemd in Hoofdstuk 1, een recent fenomeen binnen Westerse landen zoals Nederland, waardoor binnen dit onderzoek enkel de *place-making* activiteiten en ervaringen onderzocht zijn van de eerste (en tweede) generatie tiny house

eigenaren binnen de Nederlandse context. Bovendien stonden de respondenten allen (nog) positief tegenover tiny house-living en hun woning. Volgens Cresswell (2004) zijn plaatsen, waaronder tiny houses, veranderlijk, doordat ze het resultaat zijn van de vele manieren waarop mensen plaatsen in de loop van de tijd vormgeven en gebruiken. Om deze reden zou het interessant kunnen zijn om vervolgonderzoek te doen naar de levensloop van de tiny house beweging in Nederland, waarbij bijvoorbeeld gefocust kan worden op het *place-making* proces onder nieuwe generaties tiny house bewoners en de beweegredenen van mensen die uiteindelijk afzien van het wonen in een tiny house, evenals ex tiny house bewoners, en hun al dan niet veranderde gedachtengoed ten aanzien van tiny house-living. Echter, zal het traceren van deze doelgroep voor deelname aan onderzoek naar verwachting moeilijker zijn, omdat er bijvoorbeeld (nog) geen Facebook *community* specifiek voor ex tiny house bewoners bestaat, gezien ook de populariteit -en de recente opkomst van de beweging. Daarbij komt dat het het vertellen over de afwegingen om niet meer in een tiny house te wonen mogelijk minder gewild zijn onder deze groep.

Daarnaast kan vergelijkend onderzoek gedaan worden naar de ervaringen van *place attachment* onder tiny house bewoners en de mate van *place attachment* bij bewoners van andere (kleine) woonvormen en woningen, zoals micro-appartementen, waarbij een persoonlijke ideologie en/of levenswijze niet leidend is bij de keuze voor dit type woonvorm of woning (zie ook Dopper & Geuting, 2017). Dit zou bijvoorbeeld nieuwe inzichten kunnen bieden in de mate van woongenot die bewoners ervaren ten aanzien van hun woning, wat mogelijk ook relevante informatie kan zijn voor beleidsmakers en (sociale) woningcorporaties.

Ten slotte zou gefocust kunnen worden op de betekenis van- en beeldvorming rondom tiny house-living, in relatie tot andere *intentional* en/of alternatieve woonvormen binnen (Westerse) samenlevingen. Uit de interviews bleek namelijk dat enkele respondenten soms ook te maken kregen met negatieve associaties ten aanzien van tiny housing vanuit de samenleving, waar respondent Suzan het volgende over vertelde:

‘De meeste mensen zijn heel nieuwsgierig en positief, vooral als je tiny housing goed toelicht. Maar er zijn ook mensen die bij voorbaat een soort negatieve houding aannemen en soms ook heel veroordelend zijn. Dan beginnen ze bijvoorbeeld over woonwagencampen.. terwijl ik ook nog wel wil zeggen over woonwagencampen: Ik vind dat als mensen op die manier met elkaar willen leven dan is dat voor mij goed. Je moet natuurlijk geen overlast veroorzaken, het heeft heel erg met de houding te maken van de mensen die in zo'n verrijdbaar huis wonen. Daarom vind ik die negativiteit richting kampers en tiny house bewoners niet terecht, geef mensen eerst eens een kans.’ – Suzan (Vrouw, 30-40 jaar, bewoonster van een tiny house)

In dit citaat brengt Suzan, naast haar interpretatie van negatieve beeldvorming rondom tiny housing, bovendien een andere kijk naar voren ten aanzien van het wonen in woonwagencampen, wat volgens Salemink (2016) ook vaak (nog) gezien wordt als een gemarginaliseerde manier van wonen in Nederland, evenals Meijering et al. (2007) opmerken in het geval van *intentional communities*. Zo stelt Suzan dat het wonen in woonwagens, net als het wonen in tiny houses, een bewuste keuze is, waarbij bewoners van beide typen woonvormen voornamelijk zelf invullen hoe zij willen wonen en (samen) leven.

Literatuurlijst

- Alexander, S. & Ussher, S. (2012). The voluntary simplicity movement: A multi-national survey analysis in theoretical context. *Journal of Consumer Culture*, 12(1), 66–86.
- Bartlett, J. (2016). *Big city, tiny house*. Ontario: Carleton University Ottawa.
- Barton, H. (1998). Eco-neighbourhoods: A review of projects. *Local Environment*, 3(2), 159-177.
- Bartram, L., Rodgers, J. & Woodbury, R. (2011). Smart homes or smart occupants? Supporting aware living in the home. *Human-Computer Interaction*, 52-64.
- Belk, R.W. (1992). Attachment to possessions. In I. Altman & S.M. Low (Red.), *Place attachment* (pp. 37-62). New York: Plenum Press.
- Berti, M., Simpson, A. V. & Clegg, S.R. (2018). Making a place out of space: The social imaginaries and realities of a business school as a designed space. *Management Learning*, 49(2), 168–186.
- Bevan, M. (2011). Living in non-permanent accommodation in England: Liminal experiences of home. *Housing Studies*, 26(4), 541-554.
- Blunt, A. (2005). Cultural geography: Cultural geographies of home. *Progress in Human Geography*, 29(4), 505-515.
- Blunt, A. & Dowling, R. (2006). *Home*. Abingdon: Routledge.
- Boys, J. (1998). Beyond maps and metaphors? Rethinking the relationships between architecture and gender. In: R. Ainley (Red.), *New frontiers of space, bodies and gender*. London: Routledge.
- Bryman, A. (2012). *Social research methods*. 4e Editie. Oxford: Oxford University Press.
- Butz, D. & Eyles, J. (1997). Reconceptualizing senses of place: Social relations, ideology and ecology. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 79(1), 1-25.
- Cameron, J. (2016). Focusing on the focus group. In Hay, I. (Red.), *Qualitative research methods in Geography* (pp. 203-224). Oxford: Oxford University Press.
- Carsten, J. & Hugh-Jones, C. (1995). *About the house: Lévi-Strauss and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CBS (2017). *Trends in Nederland 2017*. Den Haag: Sumis.
- Cele, S. (2006). *Communicating place: Methods for understanding children's experiences of place*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Chatterton, P. (2005). Making autonomous geographies: Argentina's popular uprising and the 'Movimiento de Trabajadores Desocupados'. *Geoforum* 36, 545-561.
- Chitewere, T. (2008). Green technology and the design of a green lifestyle. *Humanities and Technology Review*, 27, 87-1.

- Cobb, S.K. & Forbes, S. (2002). Qualitative research: What does it have to offer to the gerontologist?. *The Journal of Gerontology: Series A*, 57(4): 197-202.
- Cope, M. (2016). Organizing and analyzing qualitative data. In I. Hay (Red.), *Qualitative research methods in human geography* (pp. 373-393). Oxford: Oxford University Press.
- Cresswell, T. (2005). Moral geographies. In: D. Atkinson, et al. (Red.), *Cultural geography: A critical dictionary of key concepts* (pp. 128-134). London: I.B. Tauris & Co Ltd.
- Cresswell, T. (2004). *Place: A short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Cross, G. (2000). *An all-consuming century: Why commercialism won in modern America*. New York: Columbia University Press.
- Dazkir, S. S. (2018). Place meaning, sense of belonging, and personalization among university students in Turkey. *Family & Consumer Sciences*, 46(3), 252-266.
- DeCuir-Gunby, J. T., Marshall, P. L. & McCulloch, A. W. (2011). Developing and using a codebook for the analysis of interview data: An example from a professional development research project. *Field Methods*, 23(2), 136-155.
- Dopper, B. & Geuting, E. (2017). *Klein wonen: Trend of hype? Een verdiepende visie op micro-wonen en tiny housing*. Rapport 16.346. Arnhem: Stec Groep RVO.
- Dowling, R. (2016). Power, subjectivity, and ethics in qualitative research. In Hay, I. (Red.), *Qualitative research methods in geography* (pp. 29-44). Oxford: Oxford University Press.
- Droste, C. (2015). German co-housing: An opportunity for municipalities to foster socially inclusive urban development?. *Urban Research & Practice*, 8(1), 79-92.
- Dunn, K. (2016). Interviewing. In Hay, I. (Red.), *Qualitative research methods in geography* (pp. 149-188). Oxford: Oxford University Press.
- Evans, D. & Abrahamse, W. (2009). Beyond rhetoric: The possibilities of and for 'sustainable lifestyles'. *Environmental Politics*, 18(4), 486-502.
- FD (2016). Groei eenpersoonshuishoudens zet onverminderd sterk door. Geraadpleegd op 26-05-2018 via <https://fd.nl/economiepolitiek/1166136/groeieenpersoonshuishoudens-zet-onverminderdsterk-door>.
- Fielding, T. (1992). Migration and culture. In T. Champion & T. Fielding (Red.), *Migration processes and patterns: Vol. 1. Research progress and prospects* (pp. 201-212). London: Belhaven.
- Fischbach, A. (2017). The tiny house revolution. *Electrical Construction and Maintenance*, 116(6), 18-24.
- Ford, J. & Gomez-Lanier, L. (2017). Are tiny homes here to stay?: A review of literature on the tiny house movement. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 0(0), 394-405.
- Fullilove, M. T. (1996). Psychiatric implications of displacement: Contributions from the psychology of place. *American Journal of Psychiatry*, 153, 1516-1523.

- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the Modern Age*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Gieryn, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, 463-496.
- Ghafourian, M. & Hesari, E. (2018). Evaluating the model of causal relations between sense of place and residential satisfaction in Iranian public housing. *Social Indicator Research*, 139, 695–721.
- Goodrich, R. (1986). The perceived office: The office environment as experienced by its users. In J. D. Wineman (Red.), *Behavioral issues in office design* (pp. 109–133). New York: Van Nostrand Reinhold.
- Gorman-Murray, A. (2008). Reconciling self: Gay men and lesbians using domestic materiality for identity management. *Social and Cultural Geography*, 9, 283–301.
- Gregson, N., Metcalfe, A., & Crewe, L. (2007). Identity, mobility and the throwaway society. *Environment and Planning D: Society and Space*, 25, 682–700.
- Guest, G., Bunce, A., Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82.
- Guiliani, M. V. (2003). Theory of attachment and place attachment. In: M. Bonnes, T. Lee & M. Bonaiuto (Red.), *Psychological theories for environmental issues* (pp. 137-170). Aldershot: Ashgate.
- Gustafson, P. (2001). Roots and routes: Exploring the relationship between place attachment and mobility. *Environment and Behaviour*, 33(5), 667-686.
- Haas, M. (2015). *Wat is nu eigenlijk biobased bouwen?* Geraadpleegd op 16-04-2018 via <https://www.duurzaamgebouwd.nl/artikel/20150320-wat-is-nu-eigenlijk-biobased-bouwen>.
- Halfacree, K. (1994). The importance of "the rural" in the constitution of counter urbanisation: Evidence from England in the 1980s. *Sociologia Ruralis*, 34, 164-189.
- Hall, T., Lahua, B. & Coffey, A. (2006). Stories as sorties. *Qualitative Researcher*, 3, 2-4.
- Hargreaves, T. & Wilson, C. (2017). *Smart homes and their users*. Cham: Springer International Publishing AG.
- Heidmets, M. (1994). The phenomenon of personalization of the environment: A theoretical analysis. *Journal of Russian & East European Psychology*, 32(3), 41–85.
- Hemenway, T. (2009). *Gaia's garden: A guide to home-scale Permaculture*. 2e Editie. White River Junction: Chelsea Green.
- Holloway, L. & Hubbard, P. (2001). *People and place: The extraordinary geographies of everyday life*. Harlow: Pearson Education.
- Holton, M. & Riley, M. (2016). Student geographies and homemaking: Personal belonging(s) and identities. *Social & Cultural Geography*, 17(5), 623-645.
- Hoven, B. van & Meijering, L. (2011). On the ground. Thinking through the production of knowledge. In Cloke, P., Del Casino, V. Panelli, R. & Thomas, M. (Red.), *Companion to social geography* (pp. 161-180). Blackwell Publishers.

- Jamieson, L. & Simpson, R. (2013). *Living Alone: Globalization, Identity and Belonging*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Jonker, M. (2017a). *A big full day of tiny houses*. WUR Wageningen.
- Jonker, M. (2017b). *Ontspullen in een tiny house*. Geraadpleegd op 25-06-2018 via <https://www.marjoleininetklein.com/2017/10/30/ontspullen-in-een-tiny-house/>.
- Jonker, M. (2017c). *Tiny House wetgeving: Van bouwbesluit tot omgevingswet*. Geraadpleegd op 16-07-2018 via <https://www.tinyhousenederland.nl/regelgeving/tiny-house-wetgeving-van-bouwbesluit-tot-omgevingswet>.
- Jorgensen, B.S. & Stedman R.C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 233-248.
- Kearns, R. A. (2016). Placing observation in the research toolkit. In I. Hay (Red.), *Qualitative research methods in geography* (pp. 313-333). Oxford: Oxford University Press.
- Kearns, R., Collins, D. & Bates, L. (2017). "It's freedom!": Examining the motivations and experiences of coastal freedom campers in New Zealand. *Leisure Studies*, 36(3), 395-408.
- Kitchin, R. & Tate, N. (2000). Chapter 8: Analysing and interpreting qualitative data. In R. Kitchin & N. Tate (Red.), *Conducting research in human geography: Theory, methodology and practice* (pp. 229-269). London: Longman.
- Kraftl, P. & Adey, P. (2008). Architecture/affect/inhabitation: Geographies of being-in-buildings. *Annals of the Association of American Geographers*, 98(1), 213-231.
- Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485.
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years?. *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207-230.
- Longhurst, R. (2010). Semi-structured interviews and focus groups. In N. Clifford, S. French & G. Valentine (Red.), *Key methods in geography* (pp. 103-115). Londen: Sage.
- Lorenzen, J. A. (2012). Going green: The process of lifestyle change. *Sociological Forum*, 27(1), 94-116.
- Low, S. M. (1992). Symbolic ties that bind. In I. Altman & S. M. Low (Red.), *Place attachment* (pp. 165-185). New York: Plenum Press.
- Maghribi, L., Wakatsuki, M., & Deferio, J. (2015). Tokyo's big idea: Can micro-homes offer a housing solution?. Geraadpleegd op 04-06-18 via <http://www.cnn.com/2015/11/03/asia/tokyo-japan-micro-home/>.
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67-86.
- Massey, D. & Jess, P. (1995). *A place in the world?: Places, cultures, and globalization*. Oxford: Oxford University Press.

Meijering, L., Huigen, P. & Hoven, B. van (2006). Intentional communities in rural spaces. *Department of Cultural Geography/Urban and Regional Studies Institute, Faculty of Spatial Sciences, University of Groningen*.

Meijering, L., van Hoven, B. & Huigen, P. (2007). Constructing ruralities: The case of the Hobbitstee, Netherlands. *Journal of Rural Studies* 23(3): 357-366.

Mill Home BV (2018a). *Hardegarijp*. Geraadpleegd op 04-05-18 via <http://www.millhome.nl/hardegarijp/>.

Mill Home BV (2018b). *Praktische info*. Geraadpleegd op 12-05-2018 via <http://www.millhome.nl/praktischeinfo/>.

Mingoya, C. (2015). *Building together: Tiny house villages for the homeless: A comparative case study*. Massachusetts: Massachusetts institute of Technology.

Mollison, B. (1998). *Permaculture: A designers' manual*. Tasmania: Tagari Publications.

Moos, M., Whitfield, J., Johnson, L. C. & Andrey, J. (2006). Does design matter? The ecological footprint as a planning tool at the local level. *Journal of Urban Design*, 11(2), 195-224.

Murphy, M. (2014). Tiny Houses as Appropriate Technology. *Communities*, 165, 54-59.

Mutter, A. (2013). *Growing tiny houses: Motivations and opportunities for expansion through niche markets*. Lund: IIIIEE Lund University.

Nouza, M. Ólafsdóttir, R. & Sæþórsdóttir, A. D. (2018). Motives and behaviour of second home owners in Iceland reflected by place attachment. *Current Issues in Tourism*, 21(2), 225-242.

Oakes, T.S. & Price, P.L. (2008). *The Cultural Geography Reader*. Abingdon: Routledge.

Oever van der, M., Molenveld, K. Zee van der, M. & Bos, H. (2017). *Bio-based and biodegradable plastics – Facts and figures*. Rapport 1722. Wageningen: Wageningen Food & Biobased Research.

Poldervaart, S. (2001). The concepts of utopianism, modernism and postmodernism: Community and sustainability. In S. Poldervaart, H. Jansen & B. Kesler (Red.), *Contemporary Utopian Struggles. Communities between modernism and postmodernism* (pp. 11-30). Amsterdam: Aksant Academic Publishers.

Peatti, K. (2010). Green consumption: Behavior and norms. *Annual Review of Environment & Resources* 35, 195–228.

Pepper, D. (2005). Utopianism and environmentalism. *Environmental Politics*, 14, 3-22.

Pickerill, J. (2016). *Eco-homes: People, place and politics*. London: Zed Books.

Platform 31 (2017). *Groots wonen in het klein*. Geraadpleegd op 16-05-2018 via <https://www.platform31.nl/nieuws/groots-wonen-in-het-klein>.

Riger, S. & Lavrakas, P. J. (1981). Community ties: patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods. *American Journal of Community Psychology*, 9, 55-66.

Rijksoverheid (2012). *Bouwbesluit 2012*. Geraadpleegd op 16-06-2018 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bouwregelgeving/bouwbesluit-2012>.

- Rijksoverheid (2018a). *Duurzaam bouwen*. Geraadpleegd op 04-06-2018 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzaam-bouwen-en-verbouwen/duurzaam-bouwen>.
- Rijksoverheid (2018b). *Nieuwe omgevingswet maakt omgevingsrecht eenvoudiger*. Geraadpleegd op 07-07-2018 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/omgevingswet/vernieuwing-omgevingsrecht>.
- RVO (2018). *Banken met een groenfonds*. Geraadpleegd op 07-07-2018 via <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/regeling-groenprojecten/voorwaarden-regeling-groenprojecten/banken-met-een-groenfonds>.
- Ryker, L. (2007). *Off the grid homes: Case studies for sustainable living*. Layton: Gibbs Smith.
- Salemink, K. (2016). Unlocking hidden community assets: Marginal specialization and community resilience of Gypsy-Travelers in the Netherlands. *Local Economy*, 31(5), 637–649.
- Scannell, L. & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1-10.
- Seyfang, G. (2010). Community action for sustainable housing: Building a low-carbon future. *Energy Policy*, 38, 7624–7633.
- Smith, H. (2010). Working in different cultures. In N. Clifford, S. French & G. Valentine (Red.), *Key methods in geography* (pp. 157-172). Londen: Sage.
- Stedman, R. (2003). Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, 16, 671-685.
- Stokols, D. & Shumaker, S. A. (1981). People in places: A transnational view of settings. In J. Harvey (Red.), *Cognition, social behavior, and the environment* (pp. 441-488). Hillsdale: Erlbaum.
- Stokowski, P. A. (2002). Languages of place and discourses of power: Constructing new senses of place. *Journal of Leisure Research*, 34(4), 368-382.
- Strengers, Y. (2011). Designing eco-feedback systems for everyday life. *Sustainability* 1, 2135-2144.
- Strengers, Y. (2013). *Smart energy technologies in everyday life: Smart utopia?*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Strengers, Y. (2015). 'Off the grid: Re-assembling domestic life' (2015) by Phillip Vannini and Jonathan Taggart (Book review). *Energy Research & Social Science* 10, 289-291.
- Sullivan, E. (2016). Individualizing utopia: Individualist pursuits in a collective cohousing community. *Journal of Contemporary Ethnography*, 45(5), 602-627.
- Swidler, A. (1986). Culture in action: Symbols and strategies. *American Sociological Review*, 51, 273-286.
- Toolis, E. E. (2017). Theorizing critical placemaking as a tool for reclaiming public space. *American Journal of Community Psychology*, 59, 184–199.
- Trell, E. M. & Hoven, B. van (2010). Making sense of place: Exploring creative and (inter)active research methods with young people. *Fennia*, 188(1), 91- 104.

- Twigger-Ross, C. L. & Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205-220.
- Vail, K. M. (2016). Saving the American Dream: The legalization of the tiny house movement. *54 U. Louisville L. Rev.*, 54, 357-380.
- Valentine, G. (2001). *Social geographies: Space & society*. Harlow: Pearson Education Ltd.
- Vanclay, F. (2008). Place matters. In: *Sense of Place* (pp. 3-11). Canberra: National Museum of Australia Press.
- Vannini, P. & Taggart, J. (2013). Making sense of domestic warmth: Affect, involvement, and thermoception in off-grid homes. *Body & Society*, 1-24.
- Vannini, P. & Taggart, J. (2014). Do-it-yourself or do-it-with? The regenerative life skills of off-grid home builders. *Cultural Geographies*, 21(2), 267 –285.
- Vannini, P. & Taggart, J. (2015). *Off the grid: Re-assembling domestic life*. New York: Routledge.
- Wilkinson, A. (2011). Let's get small: The rise of the tiny house movement. Geraadpleegd op 08-06-2018 via <https://www.newyorker.com/magazine/2011/07/25/lets-get-small>.
- Wu, W. & Hyatt, B. (2016). Experiential and project-based learning in BIM for sustainable living with tiny solar houses. *Procedia Engineering*, 145, 579 – 586.
- Woonpioniers (2016). *Notitie tiny housing*. Geraadpleegd op 05-06-2018 via http://www.bouwexpo-tinyhousing.nl/fileadmin/files/almere/subsites/BouwEXPO_Tiny_Housing/Notitie_Tiny_Housing_23-7_light_-_web_.pdf.
- Yarwood, R. (2005), Beyond the rural idyll: Images, countryside change and geography. *Geography* 90, 19–31.

Bijlagen

Bijlage 1 Interviewguide

university of
 groningen

faculty of spatial sciences

Interviewguide masteronderzoek:

'Place-making door (toekomstige) tiny house bewoners binnen de Nederlandse context'

1. Introductie onderzoek & structuur interview

2. Kunt u om te beginnen iets over uzelf vertellen? (Achtergrond participanten)

- Wat is uw leeftijd?
- Heeft u een baan en zo ja kunt u hier iets over vertellen?
- Wat zijn zoal uw hobby's en/of bezigheden in het dagelijks leven?
- Sinds wanneer is uw tiny house gerealiseerd en woont u er? Woont u alleen of samen?

3. Diepte interview

3.1 Definitie en voorbereidende fase

- Kunt u allereerst uw definitie van een tiny house vertellen?
- Hoe en wanneer hoorde u voor het eerst van de mogelijkheid om in een tiny house te wonen?
- Eerdere woonsituatie(s): was u al bekend met kleiner wonen?
- Wat maakte dat u besloot om in een tiny house te gaan wonen?
- Welke verwachtingen had u van het wonen in een tiny house en waarom?
- Wat vond uw omgeving ervan dat u in een tiny house bent gaan wonen?
- Welke reacties krijgt u doorgaans van onbekenden wanneer u vertelt dat u in een tiny house woont?
- Heeft u uw tiny house zelf ontworpen en/of gebouwd? En zo ja, welke keuzes heeft u gemaakt met betrekking tot het ontwerp van het tiny house en kunt u deze toelichten? (bijv. mobiel/vrijstaand, gebruik duurzame materialen, zelfvoorzienend/ offgrid, specifieke indeling)
- Heeft u het tiny house ook een naam gegeven en zo ja, waarom deze naam?
- Welke voorbereidingen heeft u getroffen voorafgaand aan het wonen in uw tiny house? (bijv. ontspullen)
- Kunt u iets vertellen over hoe het is/was om uw tiny house te realiseren? Waren er obstakels en waarom? (Indien obstakels): Hoe kon dit opgelost worden? (bijv. beleid gemeente)

3.2 Wonen in het tiny house

Ontwerp (fysieke omgeving):

- *Stelling:* "Een tiny house is vergelijkbaar met een vakantiebungalow, studentenwoning etc." Wat vindt u van deze stelling? Denkt u dat er verschillen zijn tussen een tiny house en een andere soort woning?
- *Stelling:* "Mensen hebben een bepaalde, minimale levensruimte nodig om zich thuis te voelen." In hoeverre klopt dit statement volgens u?

- Heeft u ook een moestuin bij het tiny house en waarom wel of niet?
- Is een tuin voor u belangrijker geworden nu u in een tiny house woont?

Persoonlijke bezittingen:

- Moe(s)t u afstand doen van bepaalde bezittingen nu u naar een tiny house bent verhuisd?
- Welke bezittingen heeft u meegenomen en welke niet en waarom?
- Wat is volgens u essentieel om te bezitten in uw tiny house?

(Sociaal) leven in en rondom het tiny house:

Samenwonen in tiny house

- Kunt u iets vertellen over het samenwonen als gezin in een tiny house? En wat zijn de voor- en nadelen van het samenwonen in een tiny house?
- *Stelling:* In een artikel van de NOS (2017) stelt hoogleraar wonen en stedelijke vernieuwing Maarten van Ham dat samenwonen in tiny houses af te raden is, omdat er een grote kans bestaat dat de relatie eronder gaat lijden. Hoe denkt u hierover en waarom?

Interactie sociale omgeving rondom tiny house

- Hoe gaat het in zijn werk als u veel bezoek heeft, of heeft u juist minder bezoek nu u in uw tiny house woont?
- Verwacht u nu meer of minder contact te hebben met uw burens en/of omwonenden? En waarom verwacht u dit?
- Zou u in een tiny house community, village en/of straatje willen wonen en waarom wel of niet?
- Hebt u contact met andere tiny house bewoners? En zo ja inspireer je elkaar dan ook en waarom?

Dagelijkse activiteiten & routines

- Hoe besteedt u uw 'thuis-tijd'? Welke activiteiten doet u zoal wanneer u thuis bent?
- In hoeverre zijn uw dagelijkse activiteiten/routines veranderd nu u op een klein(er) oppervlakte woont en waarschijnlijk ook minder spullen bezit?
- En is dit seizoensgebonden? Ziet uw dagelijkse leven er in de winter bijvoorbeeld anders uit dan in de zomer?
- (Indien u werkt heeft): Zou u ook tiny kunnen wonen wanneer u geen werk zou hebben en waarom wel of niet?

Verbondenheid met het tiny house:

- Welke elementen maken dat u zich op een bepaalde plek thuis voelt? (bijv. sociale relaties, privacy, vertrouwde routines, bepaalde persoonlijke bezittingen)
- Welk element is voor u het belangrijkste en kunt u dit toelichten?
- Hoe creëert u (bewust of onbewust) een gevoel van thuis in en rondom uw tiny house?
- *Stelling:* Volgens ARCAM (2017) vindt er een verschuiving plaats bij de indeling van tiny houses, waarbij neemt de populariteit van de televisie af en komt de focus bijvoorbeeld meer te liggen op koken en eten, waardoor het sociale hart van de woning verschuift van woonkamer naar keuken. In hoeverre is dit bij de indeling van uw tiny house van toepassing en waarom wel of niet?
- Wat is volgens u het sociale hart van uw tiny house en wat maakt dat juist deze plek/ dit element het sociale hart is voor u?
- Heeft u een extra band met uw tiny house omdat u deze zelf hebt gebouwd en/of ontworpen denkt u? En zo ja, wat maakt dat u deze extra band heeft met uw tiny house volgens u?

3.3 Terugblik en toekomstvisie

- Hoe heeft u het wonen in uw tiny house tot nu toe ervaren?
- Wat zijn de voornaamste voor- en nadelen aan het wonen in een tiny house (verwacht u) en waarom?
- Zijn er zaken die u mist of denkt te gaan missen nu u tiny woont?

- *Stelling:* “De tiny house beweging in Nederland kan eerder beschouwd worden als een tijdelijke trend op het gebied van wonen, dan als een ontwikkeling die stand zal houden in de toekomst.” In hoeverre bent u het eens of oneens met deze stelling en kunt u een toelichting geven?
- Ziet u zichzelf nog wonen in uw tiny house over 20 jaar? Waarom wel of niet?

Bedankt voor uw deelname aan mijn tiny houses masteronderzoek!

Contactgegevens

Naam onderzoeker: Judith Antonides

Onderwijsinstelling: Rijksuniversiteit
Groningen

Telefoonnummer: 06-34469947

E-mail: judithantonides@gmail.com

university of
 groningen

faculty of spatial sciences

Informatiebrief voor participanten van het masteronderzoek ‘Place-making door (toekomstige) tiny house bewoners binnen de Nederlandse context’

In deze informatiebrief zijn de randvoorwaarden van het masteronderzoek ‘Place-making door (toekomstige) tiny house bewoners binnen de Nederlandse context’ opgenomen, als onderdeel van het Masterthesis traject binnen de Master Culturele Geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Mocht u vragen of opmerkingen hebben na het lezen van deze brief, dan hoor ik dit graag.

Centrale doelstelling

De centrale doelstelling van het masteronderzoek is om inzicht te krijgen in de wijze waarop bewoners (in spé) van tiny houses in Nederland een ‘plaats’ voor zichzelf creëren en hun onderliggende motivaties hiervoor.

Wat houdt uw deelname in?

Als participant van het onderzoek gaat u deelnemen aan een semigestructureerd interview met een totale duur van ongeveer 60 minuten. De focus van het interview zal liggen op uw activiteiten in het dagelijkse leven en uw persoonlijke motivatie. Uw deelname aan het interview is geheel vrijwillig en u kunt op elk gewenst moment besluiten om –zonder opgave van redenen- hieraan niet langer deel te nemen.

Wat gebeurt er met uw antwoorden?

Wanneer u hier toestemming voor heeft gegeven zal het interview opgenomen worden met een audio recorder. Het opnemen van interviews stelt de onderzoeker in staat om zijn/haar volledige aandacht te kunnen richten op het interview, zodat na afloop geen belangrijke details vergeten worden van hetgeen u gezegd heeft. Hierbij is het van belang om te vermelden dat de door u verstrekte informatie op vertrouwelijke wijze behandeld zal worden en dat uw anonimiteit gewaarborgd blijft. De onderzoeksresultaten zullen enkel gebruikt worden binnen het kader van het Masterthesis traject aan de Rijksuniversiteit Groningen en zullen soms besproken worden met mijn scriptiebegeleider, dr. Bettina van Hoven. Indien van toepassing kunt u aangeven welke antwoorden niet verwerkt mogen worden in de masterscriptie.

Toestemmingsverklaring

Indien u akkoord gaat met bovenstaande wil ik u vragen de onderstaande toestemmingsverklaring te ondertekenen. Het doel van de toestemmingsverklaring is dat u uw vrijwillige deelname bevestigt en dat u op de hoogte bent van de bovengenoemde randvoorwaarden van dit masteronderzoek.

Toestemmingsverklaring voor het masteronderzoek ‘Place-making door (toekomstige) tiny house bewoners binnen de Nederlandse context’

Ik,....., bevestig hierbij dat ik de informatiebrief ten behoeve van het masteronderzoek ‘Place-making door tiny house bewoners (in spé) binnen de Nederlandse context’ heb gelezen en hiermee akkoord ga.

Handtekening:

Datum: / /

.....

Ik verklaar hierbij dat ik de participanten volledig geïnformeerd heb over het masteronderzoek ‘Place-making door tiny house bewoners (in spé) binnen de Nederlandse context’ en de gestelde voorwaarden in de bijbehorende informatiebrief zal respecteren.

Naam van de onderzoeker:

Handtekening:

Datum: / /

.....